

PSYKOSOSIAALINEN SOSIAALITYÖ EHDOLLISESTI RANGAISTUJEN
NUORTEN VALVONNASSA

Marjatta Kemppainen

Pro gradu -tutkielma

Itä-Suomen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden
tiedekunta

Yhteiskuntatieteiden laitos

Sosiaalityö

Helmikuu 2012

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO, yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta

Sosiaalitieteiden laitos, sosiaalityön pääaine

KEMPPAINEN, MARJATTA: Psykososiaalinen sosiaalityö ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnassa.

Pro gradu -tutkielma, 99 sivua, 2 liitettä.

Opinnäytetyön ohjaajat: professori Juha Hämäläinen, yliopistonlehtori Raija Väisänen.

Helmikuu 2012.

Avainsanat: Ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta, psykososiaalinen sosiaalityö, dialogisuus, terapeutisuus, reflektiivisyys.

Tutkielman tarkoituksena oli tarkastella psykososiaalisen sosiaalityön peruselementtien, eli dialogisuuden, terapeutisuuden ja reflektiivisyyden ilmenemistä ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnassa. Ennako-oletuksen mukaan rangaistuksen konteksti antaa elementeille erityisiä piirteitä. Näiden piirteiden löytäminen ja kuvaaminen oli yksi tämän tutkimuksen tarkoitus. Lisäksi rangaistuksen kontekstissa elementeillä voi olla esteitä ja mahdollisuuksia, joita tämä tutkimus nostaa esiin. Lopuksi tutkimus pyrkii tuottamaan teoreettista jäsenystä siitä, mitä psykososiaalinen työskentely ehdollisen vankeuden valvonnassa tarkoittaa.

Tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla viittä Kriminaalihuoltolaitoksen virkamiestä, joilla kaikilla oli usean vuoden kokemus nuorten valvontatyöstä. Analyysimenetelmänä käytettiin teemoittelua, jossa hyödynnettiin valvontaprosessin aloitus-, työskentely- ja lopetusvaihetta sekä psykososiaalisen sosiaalityön peruselementtejä. Tutkimuksessa käytettiin abduktiivista päättelyä, jossa teoriasidonnaisuus on tiiviisti mukana sekä aineiston keruussa että analysoinnissa.

Tutkimustuloksissa tuli ilmi dialogisuuden, terapeutisuuden ja reflektiivisyyden selkeä ja usein yhtäaikainen ilmeneminen valvonnassa. Valvonnan aloitusvaiheessa tärkeäksi koetun kontaktin ja luottamuksellisen suhteen rakentamiseksi työntekijä hyödyntää dialogista asennetta, arvostavaa kohtaamista ja reflektion avulla tapahtuvaa nuoren pysäyttämistä. Työskentelyvaiheessa dialogisuus ilmenee muun muassa näkökulmaisissa keskusteluissa, joissa työntekijä puhuu toisen, esimerkiksi uhrin, roolissa. Terapeutisuutta työskentelyvaiheessa ilmenee nuorta ymmärtämään pyrkivässä työotteessa ja nuoren psyykkisen ja sosiaalisen selviytymisen tukemisessa. Omalla esimerkillään työntekijä opettaa ja rohkaisee nuorta käytännön asioiden hoitamiseen, itsereflektioon ja reflektiiviseen näkökulmaisuuuteen.

Psykososiaalisen sosiaalityön elementeille on haasteita, joista osa ratkennee ehdollisen vankeuden valvontaa koskevan uuden lain tultua voimaan 1.1.2011. Haasteina edelleen on verkostojen nykyistä laajempi hyödyntäminen, rakenteisiin vaikuttaminen ja kulloinkin tarpeellisten jatkumoiden turvaaminen valvonnan päättyessä. Psykososiaalisen sosiaalityön mahdollisuuksia ovat kiinnipitävä työote, työntekijöiden saama motivointi- ja ohjelmityksen osaaminen sekä rikoskeskusteluissa tapahtuva syyllisyyden ja häpeän käsittely.

UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND, Faculty of Social Sciences and Business Studies
Department of Social Sciences; main subject: social work
MARJATTA KEMPPAINEN: Psychosocial work in the supervision of young offenders receiving conditional sentences
Master`s dissertation: 99 pages, 2 appendices
Dissertation supervisors: Professor Juha Hämäläinen, Raija Väisänen, university lecturer.
February 2012.

Keywords: Supervision of young offenders, psychosocial work, dialogue, therapeutic approach, reflexivity.

The purpose of the dissertation was to examine the occurrence of basic elements in psychosocial work, that is to say dialogue, therapeutic approach and reflexivity in the supervision of young offenders receiving conditional sentences. The preliminary assumption is that the context of the punishment lends these elements special features. One purpose of the study was to discover and describe these features. In addition, in the context of the punishment the elements may present barriers and opportunities, which this survey identifies. Finally, the study is an attempt to deliver a theoretical analysis of what psychosocial work means in supervision during conditional imprisonment.

The research data collected by interviewing five officials from the Finnish Probation Service, all of whom had many years` experience of supervisory work with young people. The analysis method used was typecasting, for which the initial, work and end phases of the supervision process were exploited and basic elements of psychosocial work employed. The study made use of abductive reasoning, where the collection of data and analyses conducted were closely linked to theory.

The results of the survey revealed a clear and often simultaneous occurrence of dialogue, a therapeutic approach and reflexivity in the supervision of young people. In the initial phase of supervision, to build a trusting relationship and establish the kind of contact that was felt to be important, the (social) worker takes a dialogue attitude: the encounter is based on respect and reflection is used to make the young person concerned see the error of his/her ways. During the work phase of supervision, dialogue occurs, for example, in discussions from a particular perspective, in which the worker speaks in the role, of the victim. The therapeutic element during the work phase takes the form of an approach where the aim is to try to understand the young person and support him/her attempts to cope mentally and socially. By his/her own example, the worker teaches and encourages the young person to deal with practical matters, engage in self-reflection and adopt a point of view that is itself reflective.

There are challenges for the elements of psychosocial work, some of which may well be solved with the new Act on Supervision during Conditional Imprisonment, which entered into force on 1 January 2011. The challenges that remain involve the wider use of networks, impacting on existing structures, and safeguarding the existence of any necessary continuing arrangements when supervision ends. Opportunities for psychosocial work in supervision are to be found in a persistent approach, the motivation and programme work skills gained by workers acting as supervisors, and the handling of guilt and feeling of shame in discussions about crimes committed.

SISÄLTÖ

1 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TARKOITUS	5
2 SOSIAALITYÖN ASEMA YHDYSKUNTASEURAAMUSTYÖSSÄ.....	8
2.1 Sosiaalityön paikka yhdyskuntaseuraamustyössä aikaisempien tutkimusten valossa	8
2.2 Sosiaalityön paikka Yhdyskuntaseuraamustyön Kehittämisen Linjausten valossa.....	9
3 PSYKOSOSIAALINEN SOSIAALITYÖ	14
3.1 Psykososiaalisen sosiaalityön käsite	14
3.2 Psykososiaalisen sosiaalityön historia.....	18
3.3 Psykososiaalisen sosiaalityön teoriaperusta.....	23
3.4 Psykososiaalisen työn peruselementit.....	27
3.4.1 Dialogisuus	27
3.4.2 Terapeuttisuus	32
3.4.3 Reflektiivisyys.....	35
4 NUORTEN EHDOLLINEN VANKEUSRANGAISTUS JA VALVONTA	41
4.1 Valvonta ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksena	41
4.2 Valvonnan tarkoitus, tavoitteet ja sisältö	44
5 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSONGELMA.....	49
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	49
6.1 Tutkimusjoukko ja aineiston keruu.....	49
6.2 Aineiston analysointi.....	52
6.3 Tutkimuksen luotettavuus	55
6.4 Tutkimuksen eettisyys	57
7 TUTKIMUSTULOKSET.....	60
7.1 Dialogisuus, terapeuttisuus ja reflektiivisyys valvonnan aloitusvaiheessa	60
7.2 Dialogisuus, terapeuttisuus ja reflektiivisyys valvonnan työskentelyvaiheessa	68
7.3 Dialogisuus, terapeuttisuus ja reflektiivisyys valvonnan lopetusvaiheessa.....	78
7.4 Psykososiaalisen sosiaalityön esteet ja mahdollisuudet nuorten valvonnassa	79
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	84
9 POHDINTA	90
LÄHTEET	92
LIITTEET	

1 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TARKOITUS

Tarkastelen tässä tutkimuksessa psykososiaalisen sosiaalityön elementtien toteutumista ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnassa. Tarkoitukseni on kuvata, miten elementit ilmevät valvontaprosessin aloitus-, työskentely- ja lopetusvaiheessa. Ennako-oletuksena on, että rangaistuksen konteksti antaa elementeille erityisiä piirteitä. Näiden piirteiden löytäminen ja kuvaaminen on yksi tutkimuksen tarkoitus. Lisäksi rangaistuksen kontekstissa elementeillä voi olla mahdollisuuksia ja esteitä, joita tämä työ nostaa esiin. Lopuksi tutkimus pyrkii tuottamaan teoreettista jäsenystä siitä, mitä psykososiaalinen työskentely ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnassa tarkoittaa. Tutkimuksessa on haastateltu viittä Kriminaalihuoltolaitoksen virkamiestä, joilla kaikilla on useiden vuosien kokemus nuorten valvontatyöstä. Haastattelumenetelmänä käytin temahaastattelua, joka tietoisesti rakentui teemojen rajoissa varsin avoimeksi. Tämä antoi haastateltaville mahdollisuuden vapaamuotoisestikin kertoa omasta tavastaan tehdä valvontatyötä.

Tämän tutkimusprosessin aikana Oikeusministeriön alaisuudessa toimiva Kriminaalihuoltolaitos on kokenut muutoksia sen yhdistyessä tammikuussa 2010 Rikosseuraamusviraston ja vankeinhoitolaitoksen kanssa Rikosseuraamuslaitokseksi. Yhdyskuntaseuraamuksia, joihin nuorten ehdollisesti rangaistujen valvonta myös kuuluu, hoitavat tällä hetkellä yhdyskuntaseuraamustoimistot, jotka muodostuvat aikaisemmista Kriminaalihuoltolaitoksen toimipisteistä. (Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2009, 1-3). Koska tämän tutkimuksen toteuttaminen tapahtui Kriminaalihuoltolaitoksen toimiaikana, käytän tässä tutkimusraportissa termiä Kriminaalihuoltolaitos (Khl).

Khl:n asiakas elää usein tilanteessa, jossa hänellä on vaikeuksia niin opiskelu- ja työelämässä, päihteidenkäytössä, sosiaalisissa suhteissa ja yhteiskunnan yleisesti hyväksymän elämäntavan omaksumisessa ja noudattamisessa. Täysin selvää ei yleisellä tasolla ole ollut, onko yhdyskuntaseuraamusten tavoitteena oltava ensisijaisesti rikoksen moitittavuuden osoittaminen vai rikoksentekijän elämänvalmiuksien vahvistaminen (HE 229/2009, 4). Toisaalta Khl:ta ohjavia arvoja ovat muun muassa oikeudenmukaisuuden ja ihmisarvon kunnioittaminen. Tärkeää on myös usko ihmisen kykyyn muuttua ja kasvaa. Työltä edellytetään vaikuttavuutta, eli asiakaskohtaista rikoksen uusimisriskin vähentämistä ja asiakkaan sosiaalisen selviytymisen edistämistä. Samalla yhdyskuntaseuraamustyöltä edellytetään vakuuttavuutta, jonka mukaan rangaistuksen toimeenpanon on oltava tehokasta ja uskottavaa. (Vuosikertomus 2004, 9.)

Keskustelua tuen ja kontrollin yhteensovittamisesta rikosseuraamusalalla on käyty vuosisatojen ajan. Rankaisun näkökulmasta on väitetty, että kuntoutukselliset ja hoidolliset menetelmät toimivat rangaistusjärjestelmän uskottavuutta vastaan. Hoitoa ja kuntoutusta on kritisoitu kalliiksi toimenpiteiksi, jotka ääripäässä eivät kuntouta rikoksenteikijää vaan sitovat tämän riippuvaiseksi sosiaalipalveluista. Hoitoa ja kuntoutusta ei ole myöskään aina pidetty riittäväenä hyvityksenä rikoksen tekemisestä. Toisaalta neuvontaa, ohjausta, hoitoa ja kuntoutusta sisältävien sosiaalisten interventioiden on katsottu sisältävän merkittävää rankaisevuutta, koska ne edellyttävät rikoksenteikijältä sitoutuneisuutta ja vaikeiden asioiden kohtaamista ja käsittelyä. (Lösel 1993, 81 - 83.)

Viimeisten vuosikymmenten ajan on käyty keskustelua siitä, millä menetelmillä Khl:n (aikaisemmin Kriminaalihuoltoyhdistys) on tarkoituksenmukaista pyrkiä vaikuttavaan ja vakuuttavaan asiakastyöhön. Khl on aikaisemmin korostanut uusintarikollisuuden vähentämiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen tähtäävää työtä. Viime vuosina laitoksen virallisissa keskusteluissa on korostettu viranomaisen roolia, jossa keskeistä on täytäntöönpanon oikeellisuus ja vaikuttavuus. (Hannula 2006, 1.) Khl valtiollistui elokuussa 2001. Valtiollistumisen seurauksena Khl:n asiakastyön on katsottu muuttuneen aikaisempaa byrokraattisemmaksi, mikä liittyy työn täytäntöönpanokeskeisyyteen. (Järvinen 2007, 6.) Tämän päivän Khl pyrkii uusintarikollisuuden vähentämiseen muun muassa erilaisin ohjelmin, joiden tavoitteena on yksilön käyttäytymisen, ajattelun ja asenteiden muuttaminen. Sanojen sosiaalityö ja syrjäytymisen ehkäisemiseen tähtäävä työ katsotaan vähentyneen virallisissa keskusteluissa. (Hannula 2006, 1.) Toisaalta sosiaalityön on todettu olevan läsnä aluetoimistojen työssä. Sosiaalityön asema kuitenkin vaihtelee aluetoimistoittain, työmuodoittain ja työntekijäkohtaisestikin. (T. Pösö, henkilökohtainen tiedonanto 9.5.2006.)

Sosiaalityön asemaa Khl:n työssä puoltaa Suomen sitoutuminen muiden Euroopan unionin maiden tavoin yhdyskuntaseuraamustyön vähimmäisperiaatteisiin. Vähimmäisperiaatteisiin sisältyy muun muassa edellytys seuraamusten sisältöjen suunnittelusta niin, että ne tukevat tuomittua hänen suorittaessa rangaistustaan vapaudessa. (Yhdyskuntaseuraamustyön...2006, 10.) Vuonna 2006 voimaan tullut vankeuslaki painottaa muun muassa kuntouttavan toiminnan ja kuntien palvelujärjestelmän kanssa tehtävän tehostetun yhteistyön merkitystä rikosseuraamusalalla (Karjalainen & Viljanen 2009, 5; Vankeuslaki 767/2005). Khl myös toteuttaa valtakunnallista arvioivan ja suunnitelmallisen työtteen kehittämistä yhdyskuntaseuraamustyössä. Erityisasiantuntija Henrik Linderborgin (henkilökohtainen tiedonanto 9.5.2006) mukaan yhdyskuntaseuraamusten sisältöjä tulee suunnitella niin, että ne tukevat rikoksenteikijän

irtaantumista lainvastaisesta käyttäytymisestä ja motivoivat häntä muutoksen käynnistämiseen ja ylläpitämiseen. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi sosiaalityön menetelmien käyttäminen Khl:n työssä on katsottu useissa tutkimuksissa tarpeelliseksi (Karsikas 2005; Tarvainen 2005; Sallinen 2008).

Yhdyskuntaseuraamuksista ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta on ollut vähiten sanktioitu työn painottuessa nuoren tukemiseen. Heikkoutena on nähty valvontaa koskevan lainsäädännön vanhentuneisuus ja puutteellisuus. Laki ei ole ohjannut valvonnan sisältöä, eikä myöskään ole ohjeistanut viranomaisen toimivaltuuksia tilanteissa, joissa nuori ei ole noudattanut valvontaan kuuluvia velvoitteitaan. Muun muassa näiden puutteiden korjaamiseksi Hallitus teki Eduskunnalle esityksen nuorten rikoksentekijöiden lainsäädännön muuttamiseksi. (HE 229/2009, 4.) Uusi laki ehdollisen vankeuden valvonnasta on astunut voimaan 1.1.2011 (L ehdollisen vankeuden valvonnasta 634/2010). Todettakoon, että tämä tutkimus tarkastelee ehdollisesti rangaistujen nuorten valvontaa nimenomaan vanhan lainsäädännön voimassaoloaikana.

Puutteellisesta lainsäädännöstä huolimatta ehdollisesti rangaistujen nuorten valvontatyöhön on kehittynyt toimivia käytäntöjä (HE 229/2009, 11 - 14), joiden säilyttäminen lakimuutoksen jälkeenkin lienee perusteltua. Toimiviin käytäntöihin oletan sisältyvän psykososiaalisen sosiaalityön elementtien hyödyntämisen. Mikäli näin on, on tutkimukseni tarkoituksena nostaa sosiaalityöstä käytävään keskusteluun psykososiaalisen sosiaalityön mahdollisuudet vastaisuuden valvontatyössä.

2 SOSIAALITYÖN ASEMA YHDYSKUNTASEURAAMUSTYÖSSÄ

2.1 Sosiaalityön paikka yhdyskuntaseuraamustyössä aikaisempien tutkimusten valossa

Päivi Hannula on tarkastellut sosiaalityön paikkaa Khl:ssa 1980-luvulta alkaen nykypäivään. Hannulan mukaan sosiaalityön ja kriminaalihuoltotyön suhde on tutkimusajankohtana ollut vahva mutta ristiriitainen: kriminaalihuoltotyötä ja siinä tehtävää sosiaalityötä ovat muokanneet niin lainsäädäntö, kriminaalipolitiikka kuin yhteiskunnassa tapahtuneet muutoksetkin. (Hannula 2006, 73.) Asiakas-työntekijäsuhteen dialogista arviointia tutkinut Minna-Kaisa Järvinen (2007, 9) puolestaan katsoo, että sosiaalityö on viimeisen vajaan kymmenen vuoden aikana antanut tilaa täytäntöönpanotehtäville Khl:ssa. Asiakaslähtöinen sosiaalityö kuitenkin elää vahvana aluetoimistojen käytännön asiakastyössä. (emt.)

Päihdeongelmaisten vankien voimaantumista tarkastellut Vuokko Karsikas (2005, 145-148) päätyy näkemukseen, jonka mukaan rikoskierteen katkaisu on vaativa ja aikaa vievä tavoite etenkin silloin, kun asiakkaalla on päihderiippuvuus ja muita terveydellisiä ja sosiaalisia ongelmia. Rikoskierteen katkaisu edellyttää tällöin kokonaisvaltaista kuntoutusta ja sosiaalityötä. Lisäksi kriminaalihuoltotyölle asetetut tavoitteet yhteiskunnallisesta vakuuttavuudesta ja yksilöllisestä vaikuttavuudesta edellyttävät toteutuakseen sosiaalityön osaamista (Tarvainen 2005, 139).

Sanna Melaranta (2003, 7) on tutkinut sosiaalityön asemaa ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnassa. Huolimatta yhdyskuntaseuraamustehtävien myötä korostuneesta seuraamusjärjestelmästä, on kriminaalihuoltotyö Melarannan haastattelemien Khl:n työntekijöiden mielestä edelleen vahvasti sosiaalityötä. Mari Suonion (2003, 84) mukaan nuoret kokevat valvonnassa tärkeimmiksi asioiksi luottamuksellisuuden ja keskusteluyhteyden valvojan kanssa. Suonio katsookin valvontatyön olevan vaativaa psykososiaalista työtä, johon sisältyy tavoitteellisuus ja terapeuttisuus sekä käytännöllisen tuen antaminen nuorelle.

Hanna Sallinen (2008) on tarkastellut sosiaalityön ja rangaistuksen välistä suhdetta yhdyskuntapalvelun toimeenpanossa ja sosiaalityön mahdollisesti muuttuvaa paikkaa yhdyskuntapalvelutyössä. Hannulan (2006) tavoin Sallinen nostaa tutkimuksessaan esiin useita muutoksia, joita kriminaalihuoltotyössä on viime vuosikymmeninä tapahtunut. Sallisen (2008) haastattelemien Khl:n työntekijöiden mielipiteissä nousee yhteisenä piirteenä näkemys siitä, että vaikka tämän päivän kriminaalihuoltotyö on byrokraattista rangaistusten täytäntöönpanoa,

tarvitaan täytäntöönpanon sisällä sosiaalityötä. Karsikkaan (2005) ja Tarvaisen (2005) tavoin Sallinen katsoo, että sosiaalityön tarve on ilmeinen työskenneltäessä kriminaalihuollolle ominaisten päihde- ja rikostaustaisten ihmisten parissa, joilla myös erilaiset elämänhallinnan vaikeudet ovat yleisiä. Koska työskentelyssä limittyvät niin rangaistuksen, kontrollin, tuen kuin sosiaalityönkin elementit lähes erottamattomasti yhteen, voisi Sallisen mielestä olla perusteltua pohtia kokonaan uutta määritelmää kriminaalihuollossa tehtävälle sosiaalityölle. (Sallinen 2008, 26.)

2.2 Sosiaalityön paikka Yhdyskuntaseuraamustyön Kehittämisen Linjausten valossa

Yhdyskuntaseuraamustyötä tehdään rangaistuksen täytäntöönpanon ja auttamistyön rajapinnassa. Tässä rajapinnassa oman työn viitekehyksen löytäminen on todettu haastavaksi tehtäväksi, mistä johtuen rikosseuraamusvirasto on laatinut valtakunnalliset ohjeistukset yhdyskuntaseuraamustyölle. Ohjeistukset on koottu vuonna 2006 julkaistuun käsikirjaan "Yhdyskuntaseuraamustyön kehittämisen linjaukset".

Yhdyskuntaseuraamustyö jakautuu neljään osa-alueeseen, jotka ovat juridis-hallinnollinen työ (byrokratiatyö), menetelmällinen ja strukturoitu vaikuttamistyö, palveluohjauksellinen ja verkostomainen työ sekä sosiaalityölle tyypillinen tukemis- ja auttamistyö. (Yhdyskuntaseuraamustyön...2006, 14 - 15.)

Jorma Sipilä (1989) jakaa puolestaan sosiaalityön osa-alueet byrokraatia-, palvelu- ja psykososiaaliseksi työksi. Näillä osa-alueilla hän tarkoittaa sekä erilaisia sosiaalityön toimipisteitä että toimintatapoja näissä toimipisteissä. Byrokratian toimipisteillä Sipilä tarkoittaa julkisen hallinnon virastoja, joiden työ painottuu byrokraattiseen virastotyöhön. (Sipilä 1989, 213.) Yhdyskuntaseuraamustyö osana yleistä seuraamusjärjestelmää edellyttää työltä byrokraattista luonnetta ja riittävän yhtenäisiä juridis-hallinnollisia toimintakäytäntöjä. Juridis-hallinnollinen osaaminen tukee työn oikeudenmukaisuutta ja laillisuutta. Lisäksi tiukat ja selkeät säännöt saattavat olla jopa hyödyksi sellaisten asiakkaiden kohdalla, joilla on heikot elämänhallinnan taidot. Kontrolli ja pakko voivat luoda asiakkaalle toissijaisen motivaation osallistua hoidollisiin ja kuntoutuksellisiin toimenpiteisiin. Toissijainen motivaatio saattaa muuttua ensisijaiseksi mikäli asiakassuhteesta muodostuu onnistunut. Juridis-hallinnollisen työn merkitys yhdyskuntaseuraamustyössä onkin kiistaton. Ongelmalliseksi tilanne kuitenkin muodostuu, jos juridis-hallinnollinen osaaminen yksipuolisesti määrittää työprosesseja, jol-

loin asiakastyössä tärkeä vuorovaikutus ja asiakkaan motivointi kärsii. (Yhdyskuntaseuraamustyön...2006, 14, 43.)

Puhtaan byrokratiatyön lähtökohtana on organisaation normit, ei asiakkaan elämäntilanne. Leimallista puhtaalle byrokratiatyölle on työskentely asiakirjojen kanssa kasvokkaisen vuorovaikutuksen jäädessä vähemmälle. (Sipilä 1989, 214.) Sosiaalityön ja yhdyskuntaseuraamustyön byrokratiatyö poikkeaa edellä mainitusta puhtaasta byrokratiasta sikäli, että se tapahtuu julkisen hallintohierarkian alimmilla tasoilla, kasvokkaisessa kontaktissa asiakkaan kanssa. Tässä vuorovaikutuksessa työntekijä edustaa julkista valtaa ja päätöksentekoa suhteessa asiakkaaseen. Asiakkaan kanssa kasvokkaisessa kontaktissa tapahtuvaa byrokratiata kutsutaan katutason byrokratiaksi. (Eräsaari 1995, 278 - 279, Raunion mukaan 2004, 113.) Katutason byrokratiatyölle on tyypillistä, että sitä eivät ohjaa pelkästään julkisen vallan ja organisaation normit, vaan työntekijän ja asiakkaan välille rakentuvalla vuorovaikutuksella on myös suuri merkitys. Katutason byrokratiatyössä työntekijän ammatillisuuteen kuuluu kyky yhteen sovittaa byrokratian edellyttämää asiakkaiden yhtäläistä ja oikeudenmukaista kohtelua ja asiakkaiden elämäntilanteista nousevaa tapauskohtaisen harkinnan tarvetta. (Raunio 2004, 132 - 134.)

Strukturoitua vaikuttamistyötä yhdyskuntaseuraamustyössä edustaa what works-, eli mikä toimii, suuntaus. Rikosseuraamusalalla sillä tarkoitetaan ammatillista ideologiaa, jossa toimenpanossa käytettävien interventioiden ja ohjelmien toimivuutta seurataan, tutkitaan ja kehitetään järjestelmällisesti. Mikä toimii -ajattelun lähtökohtana on usko siihen, että rikolliseen käyttäytymiseen voidaan vaikuttaa oikein suunnitelluilla ja oikea-aikaisesti toteutetuilla interventioilla. (Yhdyskuntaseuraamustyön...2006, 19.) Mikä toimii -suuntauksen mukaan on näyttöä siitä, että kognitiivis-behavioraaliset ohjelmat, jotka pohjautuvat sosiaalisen oppimisen teorioille, vähentävät parhaiten uusintarikollisuutta (Moutik 2003, 23). Lisäksi strukturoiduilla interventioilla katsotaan voitavan vaikuttaa rikoksentekijän ajatteluun ja asenteisiin rikoksia ehkäisevästi. Strukturoitu työskentely suunnataan asiakkaan muutettavissa oleviin kriminogeenisiin tekijöihin. (Työkalupakki 2000, 16, 19 - 20.) Kriminogeenisiä tekijöitä ovat asiakkaan rikollisuutta suosivat asenteet, päihteiden ongelmakäyttö, epäsosiaalinen persoonallisuus, puutteelliset ongelmanratkaisutaidot ja vihan hallinnan puutteet sekä rikoksiin myönteisesti suhtautuva ja rikoksia tekevä lähipiiri (Bonta 2003, 54).

Asiakkaan ajatteluun ja asenteisiin vaikuttavissa strukturoiduissa interventioissa ilmenee sosiaalityössäkin tutut normaalistamisen ja itsereflektiivisyyden käytännöt (Juhila 2009, 53).

Yhteiskuntaan liittämisen mielessä normaalistamiseen kuuluu paitsi yleisesti hyväksytyjen pelisääntöjen noudattamisen korostaminen myös oman itsen pohtimiseen ohjaaminen eli itse-reflektiivisyys (Alhanen 2007, 106-112, Juhilan mukaan 2009, 54). Tavoitteena on, että rikoksenteekijä ymmärtää rikollisen tekonsa poikkeavuuden ja sisäistää normaaliuden mukaisen elämäntavan. Normaalistamiseen sisältyy asiakkaan objektivointia silloin kun häntä pyritään ohjaamaan toivotunlaiseen käyttäytymiseen. Objektivoinnin kautta asiakasta ohjataan löytämään yleisesti hyväksytyt subjektius niin omassa elämässään kuin yhteiskunnan jäsenenä. Normaalistava objektivointi ja itsereflektiivisyyteen kannustava subjektivointi ovatkin Juhilan (2009, 54) mukaan sosiaalityön ydintä.

Strukturoiduista interventioista yhdyskuntaseuraamustyöhön sisältyy tällä hetkellä motivoivan haastattelun menetelmä, johon valtaosa Khl:n asiakastyöntekijöistä on saanut koulutuksen (Yhdyskuntaseuraamustyön...2006, 15). Strukturoitua työtappaa käytetään myös silloin, kun arvioidaan asiakkaan rikoksenuusimisriskiä ja tukitoimien tarvetta. Lisäksi työskentelyn avuksi on laadittu Työkalupakki, joka sisältää erilaisia tehtäviä asiakastyöhön. (Järvinen 2007, 13.) Nuorisorangaistuksen sisältöjä toteutetaan niin ikään siihen tarkoitukseen laaditun käsikirjan mukaisesti (Ohjenuora 2005). Toimintaohjelmista käytössä ovat Ruotsista lähtöisin oleva Viisi keskustelua muutoksesta -ohjelma, Suuttumuksen hallintakurssi väkivaltarikoksista tuomituille ja liikennejuopumuksesta tuomituille tarkoitettu Liikenneturva -ohjelma (ks. Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010).

Kolmantena yhdyskuntaseuraamustyön osa-alueena on palveluohjauksellinen ja verkostomainen työ, jossa palvelujen tuottaminen tapahtuu yksilöllisesti ja perustuu asiakkaan kanssa tehtyyn työskentelysuunnitelmaan. Palveluohjauksellinen työ sisältää viranomaisyhteistyön järjestämistä ja edellyttää verkostotyön taitoja ja tietämystä erilaisista palveluista. (Yhdyskuntaseuraamustyön...2006, 15 - 17.) Sen sijaan palvelutyö sosiaalityön osa-alueena tarkoittaa erilaisissa palvelupisteissä annettavaa neuvontaa ja ohjausta (Sipilä 1989, 213). Yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden elämäntilanteet ovat usein vaikeita ja asiakkaiden oma toimintakyky siinä määrin rajoittunutta, että ohjaus ja neuvonta eivät yksin riitä jumiutuneen tilanteen ratkaisemiseksi. Asiakkaan ongelmien moninaisuudesta johtuen on usein välttämätöntä hankkia palveluja useilta eri palvelun tarjoajilta. Palveluohjauksellisen työn merkitys korostuu tilanteissa, joissa pyritään rakentamaan useista palveluista tarkoituksenmukainen kokonaisuus. (Raunio 2004, 137; Yhdyskuntaseuraamustyön...2006, 15 - 23.)

Puhtaan palveluohjauksen sijaan yhdyskuntaseuraamustyön edellyttämään ammatillisuuteen kuuluu kyky siirtyä kapeasta omaan organisaatioon ja sen tehtäviin liittyvästä osaamisesta muiden asiantuntijoiden kanssa kommunikoivaan asiantuntijuuteen. Tässä kommunikoivassa asiantuntijuudessa edetään parhaimmillaan dialogiin, jossa onnistutaan hyödyntämään erilaisen ammattinäkemyksen tietotaitoa pyrittäessä rikollisen käyttäytymisen ymmärtämiseen ja hallintaan. Palveluohjaus Khl:n kontekstissa voidaan siten nähdä systemaattisena lähestymistapana, joka osaltaan tukee yhdyskuntaseuraamustyön yleisempää tavoitetta uusintarikollisuuden ehkäisemisessä. (Yhdyskuntaseuraamustyön...2006, 15 - 23.)

Neljäntenä yhdyskuntaseuraamustyön osa-alueena on sosiaalityölle tyypillinen tukemis- ja auttamistyö. "Asiakastyössä käytetään sosiaalityön menetelmiä silloin, kun asiakkaan elämäntilanteeseen paneudutaan ja yritetään motivoida häntä löytämään itsessään resursseja, jotka mahdollistavat rakentavan muutoksen. Sosiaalityölle tyypillistä orientaatiota käytetään myös silloin, kun asiakkaan elämäntilannetta arvioidaan ja toimenpiteitä suunnitellaan pitkäjänteisesti. Yhdyskuntaseuraamustyö on sosiaalityön tavoin muutokseen pyrkivää. Lisäksi Khl:n asiakastyö on sen luonteista, että se vaatii asiakkaan laajemman sosiaalisen kontekstin huomioimista tukitoimia suunniteltaessa." (Emt. 3, 14, 40 - 41.)

Viidenneksi sosiaalityön osa-alueeksi Sipilä (1989, 213) nimeää psykososiaalisen työn, jota perinteisesti tehdään terapeuttisissa organisaatioissa. Yhdyskuntaseuraamustyö kohdistuu psykososiaalisen työn tavoin huono-osaisiin ihmisiin, joilla on paljon vaikeuksia (Normaalisuusperiaatteen...2006, 20; Raunio 2004, 141). Asiakkaiden vaikeat ongelmat ja haastavat elämäntilanteet edellyttävät työntekijältä erityisiä kasvokkaiseen vuorovaikutukseen perustuvien auttamistyön menetelmien hallintaa (Toikko 1997, 180 - 181). Tätä tietoa Khl on hakenut muun muassa psykologiseen orientaatioon pohjautuvasta sosiaalisesta yksilötyöstä, Case work:sta (Yhdyskuntaseuraamustyön...2006, 42). Raynor (2002, 1173. Yhdyskuntaseuraamustyön...mukaan 2006, 42) määrittelee Case work:n yhdyskuntaseuraamustyössä terapeuttisen työn prosessiksi. Tämän prosessin aikana ilmiongelman alle kätkeytyneet todelliset tarpeet ja vaikeudet voivat paljastua, etenkin jos työntekijän ja asiakkaan välille on kehittynyt luottamuksellinen suhde.

Taulukko 1. Kooste sosiaalityön ja yhdyskuntaseuraamustyön osa-alueista ja toimintamalleista (mukaellen Sipilä 1989, 237; Raunio 2004, 132).

<u>Toimipiste</u>	<u>Toimintatapa</u>	<u>Toimenpide</u>
Byrokrania	Byrokraatiatyö	Etuuden myöntäminen, pakko-toimi
Katutason byrokrania	(Byrokrania)työ kasvokkai-	sessä vuorovaikutuksessa
Palvelupiste	Palvelutyö	Ohjaus ja neuvonta
Terapeuttiset organisaatiot	Psykososiaalinen työ	Terapeuttinen keskustelu
Khl	Juridis-hallinnollinen työ Strukturoidut menetelmät Palveluohjauksellinen ja verkostomainen työ Sosiaalityölle tyypillinen työote	Yhdyskuntaseuraamusten toimeenpano Motivoiva haastattelu, ohjelmatyö Muiden kanssa kommunikoi-va asiakastyö Arviointiin ja suunnitelmiin pohjautuva muutostyö

Yhdyskuntaseuraamustyö on monitahoista siten, että sillä pyritään useisiin samanaikaisiin tavoitteisiin. Keskeisiä näistä ovat nimenomaan rankaisevuuteen ja toisaalta kuntoutukseen ja hoitoon liittyvät tavoitteet. Saman seuraamuksen sisällä on sekä hoidollisia että valvonnallisia ja kontrolloivia elementtejä. Yhdyskuntaseuraamuksille voidaanakin katsoa olevan tyypillistä tuen ja kontrollin sekä edellä kuvattujen sosiaalityön osa-alueiden yhteen nivoutuminen. (Yhdyskuntaseuraamustyön...2006, 12, 20.)

3 PSYKOSOSIAALINEN SOSIAALITYÖ

3.1 Psykososiaalisen sosiaalityön käsite

Käsitteenä psykososiaalinen sosiaalityö on saanut alkunsa Mary Richmondin sosiaalityön määrittelystä, jonka mukaan työhön tulisi sisältyä sekä epäsuoraa että suoraa vaikuttamista asiakkaan auttamiseksi. Epäsuora vaikuttaminen kohdistuu asiakkaan ympäristöön ja olosuhteisiin, suora vaikuttaminen puolestaan asiakkaaseen itseensä mukaan lukien hänen tapansa ajatella, tuntea ja käyttäytyä. Myöhemmin freudilainen psykoanalyysi tuki Richmondin näkemyksiä sosiaalityöstä, joskin se painotti yksilötyön merkitystä auttamistyössä. Richmondin näkemysten ja psykoanalyysin pohjalta kehittyi psykodynaaminen Case work, jota on kutsuttu myös psykososiaalisesti lähestymistavaksi. Tässä lähestymistavassa keskeistä on asiakkaan kokonaistilanteen tutkiminen, diagnosointi ja asiakkaan tukeminen siinä tilanteessa, jossa hän juuri sillä hetkellä on. (Coulshed 1988, 63.)

Monet ovat määritelleet psykososiaalista työtä erottamalla sen psykoterapiasta. Erottamisen kriteeriksi on asetettu muun muassa se, että psykoterapeutti työskentelee tiedostamattoman aineksen ja tuskan kanssa. Psykososiaalisessa työssä toimitaan puolestaan asiakkaan minää tukien. Toisaalta tällaista erottelua on kritisoitu sillä perusteella, että inhimillinen tuska kuuluu usein väistämättä myös sosiaalityön asiakassuhteeseen, ei vain psykoterapiaan. (Sipilä 1989, 225.)

Psykoterapiasta poiketen psykososiaalisessa työssä ei hoideta sairautta eikä hoito -käsitteen ylipäätään katsota sopivan psykososiaaliseen työhön, jossa tavoitteena on yhdessä vaikuttaminen asiakkaan sosiaaliseen tilanteeseen. Oman persoonan käyttö on psykoterapiassa keskeisempää kuin psykososiaalisessa työssä, jossa työntekijän persoonan lisäksi hyödynnetään erilaisia sosiaalipalveluja ja -etuuksia. (Granfelt 1993, 215 - 216.) Myöskään suomalaisen sosiaalityön soveltama psykososiaalinen työ ei ole psykoterapiaa, koska työskentelyn kohteena ei ole asiakkaan persoonallisuus ja psyykkiset kysymykset sellaisenaan. Sitä vastoin psykososiaalinen työ painottuu asiakkaan sosiaaliseen ja psyykkiseen tilanteeseen ja näiden vuorovaikutukseen. (Raunio 1999, 207.)

Psykososiaalisen työn määrittelyyn toi oman panoksensa 1960 luvulla Florence Hollis, joka kiinnitti erityistä huomiota asiakkaan ja sosiaalityöntekijän suhteeseen. Hänen mukaan sosiaalityöntekijän tulee kunnioittaa asiakasta ja tämän oikeutta tehdä omat päätöksensä. Asiak-

kaan tarpeet ovat psykososiaalisen työn lähtökohta. Asiakkaan subjektiudesta huolimatta sosiaalityöntekijällä on tarvittaessa oltava vastuu asiakkaastaan. (Soydan 1999, 101.) Yhteistä psykoterapialle ja psykososiaaliselle työlle on asiakkaan näkeminen laajemmin kuin vain kapeasti omien ongelmien valossa (Granfelt 1993, 216). Niin psykoterapian kuin psykososiaalisen työnkin kohteena on yksilön ja ryhmien psyykkiset ja sosiaaliset kysymykset. Erityistä huomiota psykososiaalinen työ kuitenkin kiinnittää yksilön ympäristöön ja siinä oleviin vuorovaikutusmahdollisuuksiin. (Vilen, Leppämäki & Ekström 2002, 18.) Sosiaalityön orientaationa psykososiaalinen työ ei sivuuta asiakkaan aineellisia tarpeita eikä tee varsinaista psykoterapiaa, vaikka pyrkiikin avaamaan lukkiutunutta yksilössä ja hänen vuorovaikutuksessaan toisten ihmisten kanssa. Psykososiaalisen työn tavoitteissa korostuu asiakkaan psyykkinen selviytyminen, usein myös hänen toiminta- ja ajattelutapansa muuttuminen. (Sipilä 1989, 224 - 226.)

Juuri asiakkaan toiminta- ja ajattelutavan muutostavoitteen on nähty tuovan psykososiaaliin työhön kyseenalaistakin kontrollia ja valtaa. Työntekijän valta on usein näkymätöntä kätkeytyen ongelmien määrittelyyn ja erilaisiin työntekijöiden yhteisiin periaatteisiin, joita he käyttävät toimintaansa ohjaavina lähtökohtina. (Mönkkönen 1998, 128.) Toisaalta sosiaalityön asiakas usein odottaa työntekijällä olevan ammatillista tietämystä ja osaamista, jota asiakas voi hyödyntää ongelmallisen tilanteensa selvittämiseksi (Perlman 1957, 69). Näin ollen asetelmassa, jossa sosiaalityöntekijällä on eräänlainen paremman tietäjän asema suhteessa asiakkaaseen, ei sinällään ole mitään väärää. Tämä kuitenkin edellyttää, että asiantuntijavalta on valjastettu myönteiseen toimintaan, eikä asiakkaan manipuloimiseen muutoksen aikaansaamiseksi. (Granfelt 1993, 200; Laitinen & Hurtig 2002, 43.)

Muutos edellyttää asiakkaan kykyä tiedostaa mahdollisimman realistisesti oma tilanteensa. Muutoksen tiellä ei välttämättä ole vain asiakkaan vaikeat olosuhteet vaan myös hänen subjektiivinen tapansa hahmottaa maailmaa. Mikäli asiakkaan tietoisuus on alistunutta, hän ei kykene hahmottamaan ympärillään olevaa yhteiskuntaa ja olosuhteitaan realistisesti, vaan saattaa fatalistisesti uskoa oman asemansa olevan muuttumaton ja juuri hänelle sellaiseksi tarkoitettu. (Freire 2005, 25.) Muutoksen aikaan saamiseksi tarvitaan usein sekä asiakkaan olosuhteiden muuttamista että hänen tietoisuutensa herättämistä (Raunio 1999, 207; Särkelä 2001, 65).

Norjalainen Nils Christie (1989) käyttää psykososiaalisesta sosiaalityöstä termiä *helbredelse*, eli kokonaiseksi tekemistä, eheyttämistä. Eheyttäminen on varsin lähellä psykososiaalisen

työn ydintä, eli ihmisen elämäntilanteen työstämistä ehyemmäksi. Termin sisältö kuvaa työtä, joka koskettaa paitsi ihmisen tilannetta myös häntä itseään ihmisenä. (Christie 1989, 137 - 198, Granfeltin mukaan 1993, 196.) Sven Hessle (1985) jakaa psykososiaalisen sosiaalityön ennaltaehkäisevään psykososiaaliseen työhön (förebyggande arbete) ja psykososiaaliseen korjaavaan työhön (psykosocialt behandlingsarbete). Ennaltaehkäisevän työn kohteena ovat riskiryhmät, joilla on jollakin elämänalueella sellaisia ongelmia, että ne saattavat johtaa vaikeuksien kasautumiseen ja syrjäytymiseen. Psykososiaalinen korjaava työ kohdistuu jo syrjäytyneisiin yksilöihin ja ryhmiin, joiden elämässä ongelmat ovat kroonistuneet ja muodostavat usein varsin sekavan vyyhdin. Tällöin sosiaalityön yksittäiset toimet eivät riitä, vaan tarvitaan kykyä rakentaa kokonaisnäkemys asiakkaan elämäntilanteesta. (Hessle 1985, 101 - 102, 152, Granfeltin mukaan 1993, 202 - 207.)

Psykososiaalinen työ pyrkii ymmärtämään asiakkaan toiminta- ja ajattelumalleja reaalissa yhteyksissään (Sipilä 1989, 226). Soydanin (1999, 101) mukaan tämän ymmärtämisen on pohjauduttava systemaattiseen tietoon kokonaiskuvan muodostamiseksi asiakkaan tilanteesta ja tuen tarpeista. Lisäksi psykososiaalisen työn kohdentuminen monin tavoin syrjäytyneisiin ihmisryhmiin edellyttää, että työn painopiste asetetaan sosiaaliseen resurssointiin, sosiaalisten oikeuksien valvontaan ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Samalla työhön liittyy keskeisesti asiakkaan tarpeita ymmärtämään pyrkivä ja sen pohjalta toimintastrategiansa valitseva työote. (Granfelt 1993, 211.) Psykososiaalinen työ on eräänlaista "köyhän terapiaa". Köyhän terapia yhdistää sosiaalipoliittisen ja terapeuttisen ulottuvuuden pyrkiessään kokonaisvaltaisesti auttamaan kaikkein huono-osaisimpia ihmisiä heidän ulkoisissa ja sisäisissä elämänhallinnan ongelmissaan (Raunio 1999, 207 - 208.)

Psykososiaalista työtä syrjäytyneiden ihmisten auttamiseksi tehdään siis usein jännitekentässä, jossa yksilö ja yhteiskunta kohtaavat. Tällöin työssä tarvitaan samanaikaisesti käytännöllistä apua, pedagogista neuvontaa ja terapeuttista tukea. Työ tapahtuu kolmivaiheisesti. Ensimmäisessä vaiheessa pyritään asiakkaan minuuden vahvistamiseen niin, että hän tulee tietoisemmaksi omasta tilanteestaan ja toiveistaan. Huomiota kiinnitetään myös asiakkaan lähiyhteisöjen rakenteisiin ja prosesseihin. Toisessa vaiheessa pyritään tukemaan asiakkaan edellytyksiä osallistua itselleen mielekkäällä tavalla yhteiskunnan toimintoihin, esimerkiksi työ- tai koulutuselämään. Kolmannessa vaiheessa asiakkaan lisääntynyt ymmärrys omasta asemastaan yhteiskunnassa integroidaan toisaalta konkreettisiin muutoksiin arkielämässä ja toisaalta asiakkaan omiin toimintavalmiuksiin. Jotta muutos voi alkaa, tulee kuitenkin paikan-

taa muutoksen esteet ja löytää keinoja murtaa näitä esteitä. (Sandell 1985, 54, 296, Granfeltin mukaan 1993, 198 - 199.)

Bernlerin ja Johnssonin mukaan (1985) sosiaalityön toimintamallin tulee sisältää seuraavat osa-alueet ollakseen psykososiaalista työtä:

1. Psykososiaalinen näkemystapa, joka ottaa huomioon sekä ihmisen sisäiset prosessit että ihmisen ja tämän sosiaalisen ympäristön välisen vuorovaikutuksen.
2. Teoria: psykososiaalinen työ on systemaattista ja tavoitehakuista. Kyetäkseen toimimaan systemaattisesti ja tavoitehakuisesti, työntekijä tarvitsee tietoa yhdestä tai useista eri teorioista. Teoriat auttavat työntekijää analysoimaan erilaisia tilanteita ja prosesseja.
3. Metodit: psykososiaalinen työ on yhteisnimitys metodeille, joita käytetään sosiaalityössä työskennellessä yksilöiden, perheiden ja ryhmien parissa ennaltaehkäisevässä tai korjaavassa tarkoituksessa. Yhdyskuntatyö ja hallinnollinen työ eivät itsessään ole psykososiaalista työtä, vaikka niiden metodeja kuuluu olla mukana psykososiaalisessa näkemystavassa.
4. Systeemisyys: psykososiaalinen työ on suuntautunut sosiaalisiin yhteyksiin ja systeemiin. Se tarkastelee sosiaalisten yhteyksien välisiä vuorovaikutuksia ja niiden merkityksiä.
5. Toimintamallit: psykososiaalinen työ on muutostyötä, jossa on kolme erilaista toimintatapaa. Ensiksi toimitaan niin, että saadaan aikaan muutos asiakkaan elämäntilanteessa työntekijän oman toiminnan kautta. Toiseksi toimitaan niin, että saadaan aikaan muutos asiakkaan elämäntilanteessa suoran ohjauksen avulla. Ja kolmanneksi toimitaan siten, että saadaan aikaan muutos asiakkaan elämäntilanteessa epäsuoran ohjauksen avulla. Ensimmäisessä vaiheessa työntekijä ottaa kokonaisvastuun muutoksen toteuttamisesta. Esimerkkinä tästä on toimeentulotuen maksaminen asiakkaalle, tai asunnon järjestäminen asunnottomalle. Suorassa ohjauksessa työntekijä ehdottaa tai neuvoo asiakasta toimimaan suotuisalla tavalla. Epäsuoraa ohjausta käytettäessä tarvitaan erilaisia tekniikoita, joiden avulla käydään ohjaavia ja tukevia keskusteluja. Tavoitteena on, että työntekijän ohjaamassa prosessissa asiakas itse saa aikaan muutoksen. Muutoksen aikaansaaminen edellyttää hyvää vuorovaikutussuhdetta työntekijän ja asiakkaan välillä. (Emt. 1985, 25 - 29.)

Laajassa mielessä psykososiaalinen sosiaalityö viittaa kaikkeen sellaiseen sosiaaliseen ja terveydenhuollon työhön, jota tehdään yksilöiden, perheiden tai ryhmien kanssa ja jossa työn kohteena ovat sekä sosiaaliset että psyykkiset tekijät. Tällainen määritelmä käsittää psy-

kososiaalisen sosiaalityön ylipäänsä ihmissuhdetyön suuntaukseksi. Raunion (1999) ja Sipilän (1989) tavoin Granfelt (1993) näkee psykososiaalisen työn yhtenä sosiaalityön orientaationa, jossa korostuvat tietyt osa-alueet. Psykososiaalisen työn osa-alueiksi Granfelt nimeää terapeuttisyyden, sitoutumisen työskentelyyn syrjäytyneiden ihmisten kanssa ja pyrkimyksen tietoisesti jäsentää psykologian osuutta sosiaalityössä. (Granfelt 1993, 177.)

3.2 Psykososiaalisen sosiaalityön historia

Psykososiaalisen sosiaalityön edelläkävijänä pidetään sosiaalityön pioneeri Mary Richmondia (Karvinen 1993, 140), joka syntyi Illinoisissa vuonna 1861. Richmondin molemmat vanhemmat kuolivat hänen varhaislapsuutensa aikana, minkä jälkeen hän varttui vähävaraisten sukulaistensa hoidossa. Lukio-opintojen jälkeen Richmond muutti New Yorkiin, jossa hän työskenteli kirjapainotyöntekijänä. Richmondin elämä New Yorkissa oli yksinäistä, työntäyteistä ja taloudellisesti tiukkaa. Vähitellen hän alkoi osallistua kirkon toimintaan ja koki sitä kautta löytävänsä hengellisen yhteyden ja tutustuvansa sydämellisiin ihmisiin. Pian Richmond alkoi pitää pyhäkoulua nuorille, joista useat olivat hänen ikäisiään. Aikuisten seurassa viettämästään lapsuudesta ja nuoruusvuosien yksinäisyydestä huolimatta Richmondista varttui ihmisten kanssa hyvin toimeentuleva johtajahahmo. (Richmond 1930, 15 - 18.)

Richmond kaipasi haasteita elämäänsä. Uusia haasteita tarjosi Charity Organization Society -hyväntekeväisyysjärjestössä (COS) avoimena ollut rahastonhoitajan toimi, johon Richmond valittiin vuonna 1889. Richmond tutustui järjestössä työskenteleviin sosiaalityön pioneereihin ja heidän työtapoihinsa. Naisten asemasta kiinnostuneena Richmond alkoi rahastonhoitajan tehtävien ohessa työskennellä ryhmässä, joka teki työtä tyttöjen parissa. Pian Richmond huomasi tekevänsä haasteellista työtä järjestössä, joka kamppaili köyhyyttä ja poliittista korruptiota vastaan. Vuonna 1891 Richmond nimettiin COS:n yleissihteeriksi (Richmond 1930, 31 - 35.) COS kritisoi valikoimatonta köyhien auttamista ja painotti suunnitelmallista työtä, jonka tuli perustua autettavan tarpeen ja moraalien tutkintaan. Suunnitelmallisen työn avulla apua aidosti tarvitsevat haluttiin erottaa sen väärinkäyttäjistä. (Sipilä 1989, 26.) COS:n kansalaisilta saama luottamus kasvoi ja sen toiminta laajeni Richmondin johtaessa sitä edellä mainittujen toimintatapojen mukaisesti (Richmond 1930, 35).

Aloitettuaan työt COS:n palveluksessa, Richmond nimesi varsin pian ystävällisyyden tärkeimmäksi sosiaalityön elementiksi (Soydan 1999, 80). Hän näki ystävällisyyden keinoksi lähentää rikkaita ja köyhiä. Ns. ystävälliset vierailijat välittivät tätä sanomaa käydessään köy-

hien ja apua tarvitsevien perheiden luona. Ystävällisyys liittyi Richmondin korostamaan asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisen toimivan vuorovaikutuksen tärkeyteen. (Richmond 1930, 34.) Käytännön työssä Richmond tapasi asiakkaita, jakoi taloudellista avustusta ja aloitti auttamistyön dokumentoinnin. Juuri tämän dokumentoinnin katsotaan olleen sosiaalityön teorian alkusysäys. (Soydan 1999, 80 - 82.) Richmondin katsotaankin olleen ammatillisen sosiaalityön teorian pioneeri, jonka pyrkimyksenä oli rakentaa kokonaisvaltainen oppi sosiaalityöstä (Karvinen 1993, 141). Hänen panoksensa yksilö- ja perhekeskeisen sosiaalityön menetelmien kehittäjänä ja kokoajana on myös ollut merkittävä (Sipilä 1989, 23).

Vähitellen Richmond muotoili työskentelyn periaatteita ja sosiaalityön teoreettista lähestymistapaa. Hän päätyi näkemykseen, jonka mukaan työntekijän puutteellinen tieto sosiaalityöstä ja asiakkaan tilanteesta saattoi johtaa siihen, että auttamistyö aiheutti apua tarvitsevalle enemmän haittaa kuin hyötyä. Tämän takia Richmond suositteli hyväntekeväisyystyön organisoimista systemaattisella ja ammatillisella tavalla. Richmondin mukaan hyväntekeväisyysjärjestöillä tulee olla selvä päämäärä ja selkeät menettelytavat; työntekijöiden koulutus on myös tärkeää. (Soydan 1999, 80 - 82.)

Koulutuksen ja systemaattisen työskentelyn merkitys ilmenee Richmondin näkemyksessä, jonka mukaan sosiaalityöntekijän tulee muodostaa mahdollisimman monipuolinen kokonaiskuva asiakkaan tilanteesta ja työskennellä sen pohjalta suunnitelmallisesti (Granfelt 1993, 179). Etsiessään kokonaiskuvaa asiakkaan tilanteesta Richmond ei tutkinut vain tämän yksilöllisiä tekijöitä vaan kiinnitti huomiota myös sosiaalisiin olosuhteisiin ja asiakkaan ja ympäristön väliseen vuorovaikutukseen (Soydan 1999, 99). Richmond ei myöskään nähnyt ihmisen sosiaalista ympäristöä vain olosuhteiden muodostamana tilana, vaan katsoi sen koskevan myös ihmisen ajattelua ja niitä rajoja, jotka määräävät hänen mahdollisuuksiaan ylläpitää sosiaalisia suhteita. Richmondin mukaan sosiaalityön keskeisin tehtävä on ihmisen persoonallisuuden tietoinen kehittäminen sosiaalisten suhteiden kautta. Sosiaalityöntekijän tulee löytää ja ymmärtää ihmisen omat intressit ja pyrkiä niiden avulla rakentamaan esimerkiksi katkenneet sosiaaliset suhteet edellyttäen, että nämä suhteet ovat asiakkaan kannalta suotuisat. (Karvinen 1993, 142 - 143.) Richmond halusi kehittää asiakkaan itseapukykyä ja korosti asiakkaan omien toiveiden ja suunnitelmien merkitystä. Hän painotti pyrkimystä löytää ratkaisut ongelmiin positiivisen vuorovaikutuksen avulla ja asiakkaan tarpeista lähtien. (Sipilä 1989, 35 - 36.)

Vuonna 1917 julkaistiin Richmondin teos *Social Diagnosis*. Kirjassaan Richmond antoi sosiaalityöntekijöille perusteellisia ohjeita tietojen keräämisestä, diagnoosin laatimisesta ja hoitosuunnitelmien tekemisestä. (Kananoja & Pentinmäki 1977, 29 -30.) Nämä ohjeet sisältyivät Richmondin näkemykseen sosiaalityön metodista, jota myöhemmin ryhdyttiin kutsumaan *Case work*:ksi, eli yksilökohtaiseksi sosiaalityöksi (Bernler & Johnsson 1988, 14).

Richmond määritteli *Case work* -työn omaksi työskentelyalueekseen erottaen sen psykiatriasta, psykologiasta ja lääketieteestä. *Case work* -työssä on keskeistä asiakkaan ja tämän ympäristön välinen vuorovaikutus. (Soydan 1999, 92; Särkelä 2001, 11.) Sosiaalityön asiakkuus koostuu ihmisestä ja siitä todellisuudesta, jossa hän elää ja merkityksistä, joita hän todellisuudelleen antaa (Hamilton 1962, 3 - 4, Granfeltin mukaan 1993, 180). *Case work* -työn tärkein olettaimus on, että asiakas osallistuu mahdollisimman aktiivisesti omaan sosialisointoonsa. Sosiaalityöntekijällä tulee puolestaan olla sosiaalisia resursseja, jotta hän voi tarjota konkreettista apua. Lisäksi hänellä tulee olla psykologista tietoa voidakseen auttaa asiakasta analysoimaan vaikeaa tilannettaan niin, että asiakas pystyy omilla ponnistuksillaan ja omalla tavallaan tekemään tilanteelleen jotakin. (Granfelt 1993, 182.) *Case work* mahdollisti ihmisten erilaisuuden ja ihmisen persoonallisuuden muuttuvuuden huomioon ottamisen auttamistyössä. Juuri tästä syystä Richmond antoi *Case work*:lle merkittävän aseman sosiaalityössä. (Karvinen 1993, 142 - 144.)

Case work:ssa on psykososiaalisia painotuksia kuten asiakkaan näkeminen vuorovaikutuksellisessa kontekstissaan ja hänen tarpeidensa ymmärtäminen. Asiakkaan tarpeet voivat kuitenkin olla ristiriidassa esimerkiksi hänen läheistensä tarpeiden kanssa. Työntekijän on tärkeä tiedostaa nämä ristiriidat, jotta hän voi muodostaa ammatillisen näkemyksen tilanteesta ja kykenee vastaamaan asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin tarkoituksenmukaisella tavalla. *Case work*:n psykososiaalinen painotus ilmenee myös työntekijän ja asiakkaan välisen suhteen tärkeydessä. Tässä suhteessa keskeisenä tavoitteena on asiakkaan ymmärryksen lisääminen omasta tilanteestaan ja siihen vaikuttavista asioista. Auttamissuhde toimii asiakkaalle terapeuttisena tukena hänen voidessa käsitellä pelkojaan ja kuormittavia asioitaan työntekijän kanssa. (Hollis 1970, 33 - 37.) Asiakassuhteen terapeutisuus ilmenee syvimmillään siinä, kun asiakas kokee työntekijän keskittyvän häneen ja ilmaisevan siten aitoa kiinnostusta ja välittämistä. Asiakkaan kokemus hyväksytyksi, ymmärretyksi ja joskus myös hoivatuksi tulemisesta tekee hänestä vahvemman ja toimintakykyisemmän ihmisen. (Perlman 1957, 73.) Työntekijän ohjeet ja neuvot ovat mahdollisia, mutta asiakas-työntekijäsuhteen keskeisenä

tavoitteena on asiakkaan oman oivalluksen ja ymmärryksen lisääminen vuorovaikutuksessa työntekijän kanssa. (Hollis 1970, 37.)

Richmondin muotoileman sosiaalisen diagnoosin mukaan sosiaalityöntekijä ja asiakas yhdessä selvittävät asiakkaan ongelmatilannetta niin, että tässä selvittelyssä otetaan huomioon asiakkaan kokonaistilanne. Selvittelyn myötä työntekijä ja asiakas jäsentävät ongelmallista tilannetta. Tämä jäsenitys on diagnostinen prosessi, joka jatkuu koko asiakassuhteen ajan. Sosiaalityöntekijän ammattitaito rakentuu Richmondin mukaan asiakkaan tilanteen ymmärtämisestä ja siitä, että työntekijä tiedostaa sosiaalityön väliintulojen kokonaisuuden prosessina. Selvittelyprosessissa työntekijä ja asiakas pyrkivät yhdessä ymmärtämään asiakkaan elämäntilannetta. Samalla tavoitteena on mahdollistaa asiakkaan omien voimavarojen käyttö ja vahvistaa hänen asemaansa ongelmien ratkaisemisessa. (Karvinen 1993, 144 - 145.)

Richmondin tavoitteena oli hyväntekeväisyyskoulu. Tämä toive toteutui kun COS avasi kesäkoulun, jossa opetettiin hyväntekeväisyyttä. Kesäkoulusta kehittyi New York School of Social Work (Richmond 1930, 37), joka on yksi vanhimmista sosiaalityön oppilaitoksista Yhdysvalloissa. Siitä muodostui 1900 -luvun alkuvuosikymmeninä niin sanotun diagnostisen koulukunnan keskus. Se noudatti Richmondin näkemystä sosiaalityöstä, jossa sosiaalinen diagnoosi on yksi tärkeimmistä sosiaalityön menetelmistä. Sitten New Yorkin koulussa sosiaalisen diagnoosin käsite liitettiin osaksi psykoanalyttista teoriaa. (Toikko 2005, 166.)

Case work -työn opetuksesta New Yorkin koulussa vastasi Gordon Hamilton, joka jakoi Case work:n kolmeen vaiheeseen: tutkimukseen, diagnoosiin ja hoitoon. Case work:n kolmivaiheinen prosessi muodostaa jatkumon, jossa eri vaiheet seuraavat toisiaan limittäin ja ovat keskenään vuorovaikutuksessa. (Toikko 2005, 166.) Opetuksessaan Hamilton sitoutui psykoanalyttiseen traditioon, mutta myös yhteiskunnallisiin vaikutteisiin. Hän korosti muun muassa taloudellisten ja kulttuuristen tekijöiden merkitystä ihmisen kehityksessä sekä ihmisen sosiaalista kasvua, joka on sidoksissa sosiaalisiin suhteisiin ja kokemuksiin. (Granfelt 1993, 180 - 181.)

Hamiltonin jälkeen New Yorkin koulun johtavaksi hahmoksi nousi Florence Hollis, joka kuului myös diagnostiseen koulukuntaan. Hollis esitti neljä tekniikkaa, joiden avulla hän määritteli Case work:n aseman terapiatyön kentällä:

1. Ympäristöön vaikuttaminen perustui asiakkaan henkilökohtaiseen kohtaamiseen, mutta kohdistui myös asiakkaan ympäristöön. Ympäristöön vaikuttaminen oli Hollisin mukaan asiakkaan käytännöllisten asioiden järjestämistä. (Hollis 1990, 28, Paynen mukaan 1997, 80.)
2. Psykologisen tuen avulla voitiin auttaa asiakasta löytämään itsestään uusia voimavaroja. Tukevan suhteen muodostuminen edellytti luottamuksellista ja positiivista asiakassuhdetta.
3. Selventämisessä työntekijä auttoi asiakasta kysymyksien avulla kertomaan kokemuksiaan. Lisäksi työntekijä pyrki yhteenvetojen avulla jäsentämään asiakkaan kertomaa ja samalla auttoi tätä hahmottamaan paremmin omaa tilannettaan.
4. Oivalluksen kehittämisessä edettiin syvemmälle kuin selventämisessä, mutta ei kuitenkaan niin syvälle kuin varsinaisessa psykoanalyysin tulkinnassa. Oivalluksen kehittämisessä tarkoituksena on pysyä tietoisuuden alueella. Työntekijä auttoi asiakasta tiedostamaan tämän omia puolustusmekanismeja ja asennoitumisia ulkopuoliseen maailmaan. (Hollis 1949, Toikon mukaan 2005, 169.)

Richmond ei käyttänyt käsitettä psykososiaalinen työ tai psykososiaalinen terapia, mutta hänen voidaan silti katsoa olleen edelläkävijä psykososiaalisille näkemyksille (Bernler & Johnson 1988, 43; Doyle 1994, 147). Myös Hamiltonin ja Hollisin kirjallisilla tuotannoilla on ollut merkittävä vaikutus psykososiaalisen sosiaalityön määrittelyssä. Richmond esitteli psykososiaalisen työn perusidean jo teoksessaan *Social Diagnosis*. Richmondin mukaan sosiaalityön perustehtävä on ihmisen persoonallisuuden kehittäminen. Hän piti persoonallisuutta sosiaalisissa suhteissa rakentuvana. Näin ollen hän katsoi persoonallisuuden kehittämisen tarkoittavan sitä, että sosiaalityö kehittää ihmisen ja tämän sosiaalisen ympäristön välisiä suhteita. (Granfelt 1993, 177 - 179.)

Vahvasti psykoanalyyttiseen teoriaan painottunut sosiaalisen diagnoosin suuntaus, eli diagnostinen koulukunta, kadotti Richmondin näkemyksen sosiaalisen Case work:n perusideasta. Case work:sta tuli psykiatrispainotteista, yksilön psyykkisiin ongelmiin keskittyvää työtä. Richmond on sittemmin erheellisen läheisesti sijoitettu samaan ryhmään diagnostisen koulukunnan kanssa, jolloin hänen ajattelunsa sosiaalisuus ja yhteiskunnallisuus on jäänyt liian vähälle huomiolle. (Emt. 177 - 179.)

Case work on kohdannut kritiikkiä menneiden vuosikymmenten aikana. Kritisoijat ovat katsooneet, että pahimmillaan Case work jää pinnalliseksi sosiaalityön muodoksi. Tällöin asiakkaan ongelmiin ei tartuta aidosti vaan sen sijaan asiakasta houkutellaan hyväksymään vaikeat

olosuhteensa. (Bernler & Johnsson 1985, 18.) Äärimmillään Case work:n on katsottu määrittävän asiakkaan ongelmat tämän yksilöllisiksi epäonnistumisiksi (Ferguson 2007, 19). Lisäksi esimerkiksi Case work:ssa keskeisesti ilmenevä asiakkaan oivaltamisen kehittäminen vaatii pitkäaikaista interventiota, mihin kaikki asiakkaat eivät kykene sitoutumaan. On myös esitetty väitteitä siitä, että lähinnä vain sanallisesti hyvin itseään ilmaisevat asiakkaat voivat hyötyä puheeseen perustuvasta psykologisesta tuesta, selventämisestä ja oivaltamisen vahvistamisesta. (Doyle 1994, 148 - 149.)

Psykologisen työtavan suomalainen sovellus tiivistyi Mervi Ahlan ja Lauri Tarvaisen vuonna 1959 julkaisemaan teokseen "Henkilökohtainen huolto". Ahla ja Tarvainen lähtivät ajatukselta, että aikaisemmin sosiaalihuolto oli huolehtinut lähinnä asiakkaan fyysisistä tarpeista, mutta jatkossa sen tulisi huolehtia myös asiakkaan henkisten tarpeiden tyydyttämisestä. (Ahla & Tarvainen 1959, Toikon mukaan 2005, 170 - 171.)

Psykologisesti painottuneessa henkilökohtaisen huollon työtavassa muutosta etsittiin asiakkaan psyyken rakenteista ja dynamiikasta. Asiakkaan minän vahvistamisen uskottiin vaikuttavan myös hänen kykyynsä käsitellä sosiaalisia suhteitaan. (Emt. 174.) Henkilökohtaisesta huollosta tuli terapiaa, jota kutsuttiin myöhemmin sosiaaliterapiaksi tai psykososiaaliseksi terapiaksi, myös psykososiaaliseksi työksi (Toikko 2005, 175). Suomessa keskustelu psykososiaalisesta työstä alkoi 1980-luvun puolivälissä (Granfelt ym. 1993, 180).

3.3 Psykososiaalisen sosiaalityön teoriaperusta

Psykososiaalisen sosiaalityön teoriaperusta on edellä mainitussa Case Work -traditiossa (Bernler & Johnsson 1988, 9). Case work:n, eli yksilökohtaisen sosiaalityön, teoriapohja on puolestaan psykologian persoonallisuusteoriassa ja Freudin kehittämässä psykoanalyysissa. Kuitenkin Richmondin muotoilemaan Case work:n määritelmään sisältyi oletus, että ihmisen psyykkisen ja sosiaalisen tilanteen huomioon ottamisessa vallitsee tasapaino. (Richmond 1917; 1922a, Alho-Konun mukaan 2005, 45.)

Psykososiaalinen työ pitää jo sanana sisällään näkemyksen sosiaalitieteellisen ja psykologisen tiedon yhdistymisestä toiminnan teoreettisessa perustassa. Psykososiaalisen sosiaalityön teoriaperustan muodostumiseen vaikuttaa se, miten laajasti psykososiaalinen työ määritellään. Kapeassa merkityksessä se voidaan nähdä sosiaalityön erikoisalueena. Laajassa merkityksessä psykososiaalinen työ on kokoava nimike ihmisten kanssa tehtävälle työlle, jossa työskente-

lyn kohteena on sekä asiakkaan sisäinen että ulkoinen todellisuus. Psykososiaalisen työn teoreettisen perustan tehtävänä on mahdollistaa suunnitelmallinen työskentelyprosessi. (Granfelt 1993, 186, 223.)

Näkemykset psykososiaalisen työn teoriaperustasta vaihtelevat jonkin verran. Esimerkiksi Bengt Börjeson (1985, Granfeltin mukaan 1993, 187) nimeää psykososiaalisen työn perustaksi psykodynaamisen teorian. Psykodynaaminen teoria pohjautuu Freudin näkemukseen siitä, että ihmisen käyttäytyminen on seurausta mielen liikkeistä ja muutoksista. Ihmisen mieli ja käyttäytyminen saavat puolestaan vaikutteita sosiaalisesta ympäristöstä. (Payne 1997, 72.) Psykodynaaminen teoria ottaa huomioon ihmisen tietoisuuden lisäksi tiedostamattomat tunteet ja ajatukset. Esimerkiksi aggressio voi olla ihmisen tietoisuuden ulkopuolella, mutta se saattaa ilmetä muun muassa impulsiivisena käyttäytymisenä. (Yelloly 1980, 9, Paynen mukaan 1997, 73.) Psykodynaamisen teorian tehtävänä psykososiaalisessa työssä on asiakkaan persoonallisuuden ymmärtäminen. Psykodynaamisesti suuntautuneiden sosiaalityöntekijöiden mielenkiinto painottuukin pyrkimykseen ymmärtää asiakkaana olevaa ihmistä suhteessa hänen elämäkokemuksiinsa ja vuorovaikutussuhteisiinsa. (Granfelt 1993, 175, 186 - 191.) Edellä kuvattu Case work -traditio ja diagnostinen teoria ovat perustaltaan vahvasti psykodynaamisia, mikä tukee näkemystä psykososiaalisen työn psykodynaamisesta teoriapohjasta (Woods & Hollis 1990, Paynen mukaan 1997, 79 - 80).

Psykodynaaminen teoriaperusta on vaikuttanut sosiaalityön ja psykososiaalisen sosiaalityön arvoihin. Erityisesti itsemääräämisen ja hyväksyvän asennoitumisen arvot ovat peräisin psykodynaamisesta orientaatiosta. Voidaankin ajatella, että psykodynaaminen teoria on vaikuttanut siihen tapaan, jolla sosiaalityö suhtautuu asiakkaisiin. (Yelloly 1980, 121 - 128, Granfeltin mukaan 1993, 190.) Psykodynaaminen teoria suuntaa työntekijän orientaatiota yksilön kokemuksiin, tavoitteisiin ja tapaan jäsentää elämäänsä ja persoonallisuuttaan. Näitä kysymyksiä ei kuitenkaan sosiaalityössä voida tarkastella vain yksilöllisestä perspektiivistä, vaan ne on suhteutettava laajempaan sosiaalis-taloudelliseen yhteyteen. (Granfelt 1993, 192 - 193.) Tästä syystä sosiaalityöntekijöiden on käännyttävä myös muiden psykologisten ja etenkin sosiaalistieteellisten teorioiden puoleen löytääkseen käytännön toiminnalleen kattavan teoreettisen perustan. Psykodynaamisen teorian viitekehys on yksin liian kapea suhteessa sosiaalityössä kohdattaviin yksilön, perheiden, ryhmien ja yhteiskunnan tasolla ilmeneviin ongelmiin. (Yelloly 1980, 121 - 128, Granfeltin mukaan 1993, 190.)

Systeemiteoria voidaan nähdä sekä selittävänä että ymmärtävänä teoriana. Systeemiteoria tuottaa tietoa sosiaalisista prosesseista ja muutosprosessien ehdoista. (Bernler & Johnsson 1988, 47.) Systeemiteorialla on merkittävä asema sosiaalityössä, jossa usein tarvitaan eri teorioiden lisäksi muun muassa biologista, oikeustieteellistä ja laajaa yhteiskunnallista tietoa. Systeemiteorian avulla sosiaalityöntekijä pystyy kokoamaan erilaisilta tieteenaloilta kertyvää tiedosta kokonaisuuden, jonka valossa hän kykenee tarkastelemaan asiakasta sosiaalisessa tilanteessa ja tekemään arvioita asiakkaan ja tämän tilanteen välisestä vuorovaikutuksesta. (Kananoja & Pentinmäki 1977, 85.) Systeemiteoria kuitenkin sivuuttaa sosiaalityön kannalta keskeisen ulottuvuuden eli ymmärryksen ihmisestä toiminnan subjektina, joka ylläpitää moraalialia ja tunnistaa tarpeitaan. Lisäksi systeemiteoria saattaa jättää huomioimatta yhteiskunnallisten tekijöiden vaikutukset ihmisen tilanteeseen. (Sipilä 1989, 238.)

Ruotsalaisilla tutkijoilla ei ole yhtä näkemystä psykososiaalisen työn teoriaksi. Esimerkiksi Hessle (1982, Bernlerin & Johnssonin mukaan 1988, 49) puhuu moniulotteisesta teoreettisesta perspektiivistä, mutta ei määrittele tarkemmin, mitä se sisältää. Lenner-Axelsson ja Thylefors (1982, Bernlerin & Johnssonin mukaan 1988, 49) korostavat persoonallisuusteorian tärkeyttä psykososiaalisessa työssä. Tässä näkemyksessään he katsovat psykodynaamisen teorian ja humanistisen psykologian kaikkein hedelmällisimmiksi psykososiaalista työtä ohjaaviksi teorioiksi. Perheiden ja ryhmien kanssa työskennellessä he täydentävät edellä mainittuja teorioita systeemiteorialla. Sandell (1985, Bernlerin & Johnssonin mukaan 1988, 49) päätyy näkemykseen, jonka mukaan ei ole yksinkertaista nimetä yhtä teoriaa ihmisen sisäisten ja ihmisten välisten sekä rakenteellisten kysymysten kanssa työskennellessä. Hänen mukaan systeemiteoria ja psykodynaaminen teoria tarjoavat kuitenkin parhaan teoreettisen perustan psykososiaaliselle työlle. Myös Bernler ja Johnsson (1988, 46) määrittävät psykososiaalisen työn perustaksi systeemiteorian, jota psykodynaamisen teorian näkemykset täydentävät. Nämä teoriat antavat työntekijälle syvällisempää ymmärrystä asiakkaan reaktioista erilaisissa sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa.

Psykososiaalinen työ edellyttää hermeneuttista työtapaa. Hermeneuttisen työskentelyn avulla pyritään ymmärtämään asiakasta kokonaisuutena. Työstämisen kohteena on työntekijän ja asiakkaan välinen kommunikaatio. Psykososiaalinen työ voi joskus perustua tekniseenkin työotteeseen, esimerkkinä asiakkaan haastattelutilanteet tietyn asiakirjan laatimiseksi. Teknisen työotteen heikkoutena voi olla asiakkaan objektivointi, hänen elämänyhteyksiensä sivuuttaminen, valta ja riippuvuussuhteen synty. Hermeneuttisen mallin ongelmana voi puolestaan

olla tietty tavoitteettomuus. Vuorovaikutussuhde saattaa tuottaa vain myötätuntoista ymmärtämistä ilman, että se ratkaisisi mitään asiakkaan ongelmia. (Sipilä 1989, 227 - 228.)

Psykososiaalisen työn teorian perustehtävänä on osoittaa, miten työtä tulee tai tulisi tehdä. Työntekijän kyky ymmärtää asiakasta ja tämän tilannetta ei yksin riitä muutoksen aikaansaamiseksi. Tarvitaan teoriaa, joka toimii analyyttisenä työkaluna, jonka avulla työntekijä oivaltaa, mitä, kuinka ja miksi hän työtä tekee. Voidakseen toimia edellä kuvatuslaisena analyyttisenä työkaluna, psykososiaalisen työn teorian tulee sisältää seuraavat elementit:

1. Selittävä elementti auttaa työntekijää ymmärtämään asiakkaan ongelmia ja niiden syy-seuraussuhteita. Psykososiaalisessa työssä kohdataan usein kehämäisiä syy-seuraussuhteita, joissa ei voida ajatella yksinkertaistaen, että yksi asia olisi syy ja yksi sen seuraus. Sen sijaan on tärkeää huomioida eri asioiden vaikutus toisiinsa. Selittävä elementti auttaa työntekijää myös toimenpiteiden suunnittelussa ongelmallisen tilanteen selvittämiseksi.
2. Ymmärtävä elementti auttaa ymmärtämään asiakasta, hänen tilannettaan ja auttamisprosessia, jonka yhtenä osana on työntekijä itse omine toimineen, tunteineen ja arvostuksineen.
3. Työvälineaspekti käsittää useita metodeja ja työtapoja, joita voidaan kutsua työntekijän tekniseksi arsenaaliksi. Psykososiaalisen työn tavoitteena on muutos. Voidakseen työskennellä muutoksen kanssa, tulee työntekijällä olla teoreettista tietoa siitä, miten muutos tapahtuu, mitkä tekijät sitä edistävät ja mitkä asiat sitä hidastavat tai estävät.
4. Imperatiivinen aspekti sisältää konkreettista tietoa ja ohjeita teoriasta ikään kuin työkaluksi psykososiaaliselle työlle. Imperatiivinen aspekti sisältää myös eettisen näkökulman, jonka mukaan psykososiaalista teoriaa tulee käyttää niin, että vaikutukset ovat niin hyviä kuin mahdollista. Ongelmallista on kuitenkin se, että mikä näyttää hyvältä työntekijän näkökulmasta, ei välttämättä ole sitä asiakkaan mielestä. Psykososiaalisen työn vaikutusten tulisi kuitenkin aina lopulta koitua asiakkaan hyväksi.
5. Kehittämisaspekti painottaa psykososiaalisen työn teorian kykyä olla avoin ja ei-valmis, jolloin se pystyy muuttumaan ja kehittymään uuden tiedon myötä. Samankaltainen ajatus kehittämiskyvystä sisältyy Case work:n metodiin. (Bernler & Johnsson 1988, 10, 42 - 45.)

3.4 Psykososiaalisen työn peruselementit

3.4.1 Dialogisuus

Dialogi-sanalla tarkoitetaan keskustelua, kaksinpuhelua ja vuoropuhelua (Arnkil & Seikkula 2005, 83). Toisaalta dialogi ei ole sama asia kuin keskustelu, kaksinpuhelu tai vuoropuhelu etenkin silloin, jos kanssakäyminen on muodollista, pinnallista ja toisen ohi puhuvaa (Mönkkönen 2007, 86). Toisaalta elämä on jatkuvaa dialogia, jossa ihmiset tekevät havaintoja toisistaan ja toistensa välittämistä sanattomista ja sanallisista viesteistä ja jossa he sovittavat omat viestinsä ja toimintansa toisten tekemisiin (Haarakangas 2008, 24). Aito dialoginen vuoropuhelu edellyttää keskustelukumppaneilta herkkyyttä toisen osapuolen näkökulmille (Mönkkönen 1998, 48). Tällöin vuoropuhelu tapahtuu lausumien vaihtona, jossa toisen keskustelukumppanin lopetettua puheensa toinen vastaa siihen omalla lausumallaan. Vastavuoroisessa ja yhteistoiminnallisessa vuorovaikutussuhteessa sanotut lausumat johdattavat keskustelun osapuolia uusiin, yhdessä kehiteltyihin näkökulmiin ja oivalluksiin. (Haarakangas 2008, 25.) Dialogisessa vuorovaikutuksessa keskustelijat välttävät nopeiden johtopäätösten tekemistä, koska ne tukahduttaisivat keskustelun näkökulmaisuuksien rakentamiseksi keskustelijat haluavat aidosti kuunnella ja ymmärtää niin itseään kuin keskustelukumppaniakin. Tämä vaatii paneutumista tässä ja nyt tapahtuvaan vuorovaikutukseen ja edellä mainittua kykyä eläytyä toisen ihmisen asemaan ja hänen näkökulmiinsa. (Haarakangas 2008, 25; Vilen 2002, 65.)

Seikkula (1996) erottaa toisistaan monologisen ja dialogisen dialogin. Monologisesti toimiva keskustelija muotoilee omat ajatuksensa valmiiksi lauseiksi tai väittäviksi, joihin hän ei odota täydentäviä kommentteja. Äärimmillään monologisessa dialogissa ilmaisut ovat kuin suljettuja kehiä, joihin toinen osapuoli ei voi vastata muutoin kuin myöntävästi tai kieltävästi. Vastauksen jälkeen kehä sulkeutuu eikä uusille näkökulmille ole sijaa. Yksi monologisuuden muoto on väittely, jossa omaa sanaa pidetään toisen sanaa parempana. (Seikkula 1996, 153 - 154.) Monologista suhdetta leimaa vuorovaikutuksen yksisuuntaisuus ja usein vallankäyttö ja alistaminen. Monologinen keskustelu on sanelevaa, jossa vallankäyttäjät sanoo viimeisen sanan haluamatta edes kuulla muita näkökulmia. (Haarakangas 2008, 31.)

Dialogisessa dialogissa keskustelijat puolestaan tarkistavat, kyseenalaistavat ja uudelleen muotoilevat omaa ja toisen puhetta (Mönkkönen 2002, 34). Aidossa dialogissa toteutuu keskustelukumppaneiden tasavertaisuus siten, että kumppanin näkemysten kuuleminen on yhtä

tärkeää kuin omien näkemysten esittäminen (Kokko 2006, 24). Tiivistäen voidaan sanoa, että dialoginen dialogi on kuuntelevaa keskustelua. Se on myös keskustelua, jossa kuultuun vastataan ja jossa näkökulmia ja merkityksiä jaetaan yhdessä. Lisäksi dialoginen dialogi on reflektiivinen tapahtuma, jossa keskustelijat pohtivat yhdessä asioita eri näkökulmista. Reflektiivisyys toteutuu sekä keskustelukumppaneiden kesken että heidän sisäisenä pohdintana, eli itse-reflektiona. (Haarakangas 2008, 29 - 30.)

Asiakastyössä työntekijän dialogisuus on asenteellista rohkeutta astua asiakkaan kanssa samalle tietämättömyyden alueelle ja löytää sieltä uusia oivalluksia. Työntekijän dialogisuus on osa hänen vuorovaikutusosaamistaan. Vuorovaikutusosaamiseen liittyy kyky vastavuoroiseen ideoivaan kommunikaatioon asiakkaan, hänen läheistensä ja toisten ammattilaisten kanssa. Asiakassuhteessa dialogisuus tarkoittaa, että suhde nähdään molemminpuolisen ymmärryksen rakentamisena, jossa ei edetä joko työntekijän tai asiakkaan ehdoilla vaan molempien ehdoilla. Dialogisessa suhteessa ymmärrys ei tarkoita toisen näkemyksiin sulautumista eikä täydellistä yhteisymmärrystä vaan nimenomaan uuden löytämistä osapuolien välille. (Mönkkönen 2007, 28, 36, 87, 94.)

Dialogisessa vuorovaikutuksessa ihmisten sisäiset ja ihmisten väliset dialogit saavat voimansa erilaisten, jopa vastakkaisten, näkemysten olemassaolosta. Asiakastyön kannalta tämä tarkoittaa, että asiakkaan auttamiseksi ei tule pyrkiä vain ymmärrykseen ja ristiriitojen minimoimiseen vaan on tärkeä pyrkiä mobilisoimaan erilaisia näkökulmia kohtaamaan toisensa. (Bahtin 1991, 115 - 116, Mönkkösen mukaan 2002, 36.) Vuorovaikutus tuottaa kokonaan uusia näkökulmia silloin, kun erilaiset tietoisuudet ja näkökulmat ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Tätä vuorovaikutusta tapahtuu niin työntekijän ja asiakkaan välillä kuin heidän kummankin sisällä, ajattelussa. Dialogi on prosessi, jossa uusia näkökulmia ja merkityksiä muodostuu jatkuvana ketjuna ja jossa työntekijän ja asiakkaan ymmärrys muuttuu ja kehittyy koko ajan. Toisaalta dialogi on vuorovaikutussuhde, jossa parhaimmillaan toteutuu keskinäinen kunnioitus, tasavertaisuus ja avoimuus. Tällaisen suhteen osapuolet ovat dialogisessa suhteessa keskenään. (Seikkula 1996, 26, 157.)

Mönkkönen (2007) tarkastelee dialogista työntekijä-asiakassuhdetta vertaamalla sitä asiantuntijakeskeiseen ja asiakaskeskeiseen vuorovaikutussuhteeseen. Asiantuntijakeskeisessä vuorovaikutuksessa korostuvat asiantuntijan ja hänen edustamansa organisaation tavoitteet ja tulkinnat. Asiantuntija ikään kuin näkee asioiden todellisen luonteen ja hänen tehtävänä on saada asiakas tietoiseksi asioiden välisistä suhteista, syistä ja seurauksista. Lähtökohtana täl-

löin on, että asiakkaan tulee sopeutua työntekijän määrittelemään arvioon hänen tilanteestaan. (Mönkkönen 2002, 38, 55.) Asiantuntijakeskeiselle toimintatavalle on oma paikkansa, sillä ihmisen elämässä on useita tilanteita, joissa hän tarvitsee ulkopuolista apua. Liiallinen asiantuntijakeskeisyys voi kuitenkin johtaa siihen, että työntekijä ei kuuntele asiakkaan näkökulmia eikä jousta omista mielipiteistään. Liiallinen asiantuntijakeskeisyys voi ilmetä myös siten, että työntekijä jättää huomiotta asiakkaan läheisten ihmisten asiantuntemuksen. Työntekijän suhtautuminen asiakkaaseen voi myös olla ylihuolehtivaista niin, että asiakas kokee tukehtuvansa auttamissuhteessa. Kätkeytyssä muodossa asiantuntijakeskeisyys ilmenee työntekijän taipumuksena määrittää vuorovaikutussuhteen vaikeudet pääasiassa asiakkaan ongelmiksi, kun taas onnistumiset selitetään työntekijän ansioiksi. Lisäksi asiantuntijakeskeisyyttä voi kätkeytyä siihen tapaan, jolla työntekijät puhuvat keskenään asiakkaasta. Vaikka työyhteisön sisäiset, asiakasta luokittelevat, keskustelut saattavat tuntua harmittomilta, ne kuitenkin huomaamatta voivat vaikuttaa siihen tapaan, miten työyhteisö suhtautuu asiakkaaseen. (Mönkkönen 2007, 49 - 58.)

Asiakaskeskeisessä orientaatioissa keskeistä on asiakkaan oma näkökulma ja hänen tekemänsä tilanteen määrittely. Väärinymmärrettynä asiakaskeskeisyys voi johtaa työntekijän liialliseen neutraalisuuteen, jossa hän toimii pelkästään asiakkaan ehdoilla kykenemättä tuomaan vuorovaikutukseen uutta ymmärrystä. Esimerkiksi nuorten kanssa työskenneltäessä on hyvä muistaa, että nuori ei välttämättä itsekään tiedä, mikä hänen tilanteessaan on tärkeää. Vaikeassa tilanteessa hän saattaa toivoa työntekijältä aktiivista otetta ja asioihin puuttumista, vaikka ei rohkene tätä toivetta ilmaista. Liiallinen nuoren ehdoilla toimiminen johtaa tällöin nuoren edun vastaiseen toimintaan, jossa työntekijä saattaa olla hyvä kuuntelija kykenemättä kuitenkaan oikeasti auttamaan. (Emt. 63 - 65, 78.)

Asiantuntija- ja asiakaskeskeistä orientaatiota on tärkeä tarkastella asiakasprosessin kannalta. Luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen rakentaminen edellyttää, että asiakas on alkuvaiheessa päässyt tuomaan esiin omia ajatuksiaan ja tavoitteitaan. Asiakassuhde vaatii eräässä mielessä asiakaskeskeisen vaiheen, josta prosessin tulee vähitellen siirtyä eteenpäin. Keskinäisen luottamuksen myötä asiakassuhteella on edellytykset kehittyä dialogiseksi. Luottamuksen ilmapiirissä asiakas ei koe työntekijän esille nostamia erilaisia näkökulmia itselleen uhkaksi, sillä hän tietää, että molemmat asiakassuhteen osapuolet pyrkivät keskusteluyhteyden ja tasavertaisen suhteen luomiseen. (Emt. 84 - 89.) Tasavertaisuus ilmenee muun muassa siten, että asiakas auttaa työntekijää ymmärtämään tilannettaan ja hän myös toimii muutoksessa varsinaisena subjektina työntekijän tukiessa hänen muutostyötään (Särkelä 2001, 33).

Toisaalta asiakassuhteessa on usein myös vaiheita, joissa työntekijän tulee rohkeasti ottaa vastuu tilanteen kohentamisesta (Mönkkönen 2007, 89).

Dialogisessa vuorovaikutuksessa ongelmien ratkaisut eivät siis löydy yksin työntekijän eivätkä yksin asiakkaan näkemyksistä vaan niitä kehitetään yhdessä. Dialogissa työntekijä ei pyri kätkemään valtaansa eikä pyri pukemaan sitä sellaiseen muotoon, että ikään kuin hän voisi toimia asiakkaan ehdoilla. Työntekijä ei myöskään mitätöi asiakkaan subjektiasemaa vuorovaikutuksessa. (Mönkkönen 1998, 76 - 78.) Dialogisuus ei manipuloi (Freire 2005, 187). Aidossa dialogissa vuorovaikutuksen osapuolet tutkivat reflektiivisesti sekä omaa että toisen puhetta, ajattelua ja toimintaa (Mönkkönen 1998, 80 - 81). Avoimuus ja kohtaamisen tasaver-taisuus eivät pois sulje dialogisen toiminnan päämäärätietoisuutta ja tavoitteellisuutta (Freire 2005, 187). Usein dialogisen toiminnan tavoitteena onkin löytää vuorovaikutuksessa esitettyjen näkökulmien ja ideoiden avulla uusia tulkintoja, ei niinkään parasta tulkintaa (Hyväri 2001, 61). Tällainen yhdessä toimiminen kehittää niin työntekijää kuin asiakastakin. Jos taas työntekijä toimii yksin asiakkaan hyväksi, silloin vain työntekijä kehittyy, eikä asiakas lähde välttämättä lainkaan liikkeelle omissa asioissaan. Hyvä keino asiakkaan toiminnan kehittämiseksi on pitää hänet vastuullisena yhteistyökumppanina tilanteen kartoituksesta ja työmenetelmien sekä tavoitteiden suunnittelusta alkaen. (Särkelä 2001, 64.)

Psykososiaalisen työn tehtävissä on tyypillistä, että asiakkaan ongelmien ympärille muodostuu useiden viranomaistahojen verkosto (Arnkil & Seikkula 2005, 8). Viranomaiset eivät välttämättä ole tietoisia toistensa työstä, jolloin keskinäisen yhteistyön mahdollisuutta ei kyetä hyödyntämään (Väisänen, Niemelä & Suua 2009, 72). Vaikeassa tilanteessa elävältä asiakkaalta olisi liikaa vaadittu, että hän kykenisi itse rakentamaan itselleen toimivan palvelukonaisuuden pirstaleisesta viranomaisverkostosta. Niin sanotuissa moniasiakkuustilanteissa korostuukin viranomaisista lähtevän verkostotyön tarve, jotta asiakkaan tilanteeseen saadaan selkeyttä ja yhteistyötä voidaan suunnitella koordinoitusti. (Kokko 2006, 17.) Myös asiakkaan luonnolliset verkostot on tärkeä kutsua mukaan yhteistyöhön, kun läheisten näkemykset ja voimavarat halutaan hyödyntää pulmien ratkaisemiseksi. Toisaalta luonnolliset verkostot voivat osaltaan kuormittaa asiakasta. Niissäkin tilanteissa luonnollisten verkostojen mukaan ottaminen yhteistyöhön on perusteltua, kun pyritään saamaan aikaan muutos asiakkaan kokonaistilanteessa. (Payne 1997, 113; Laine 2007, 364.) Verkostotyön dialogisuuden merkitys korostuu, kun työskennellään psykososiaaliselle työlle usein tyypillisten ammatillisesti vaikeiden, emotionaalisesti koskettavien ja vailla patenttiratkaisua olevien kysymysten parissa. (Arnkil & Seikkula 2005, 10, 40.)

Verkostotyöhön liittyy sudenkuoppia, joiden voittamiseksi dialogisuus on tarpeellista. Ensimmäisenä sudenkuoppa on verkostojen pyrkimys määrittää kaikille toimijoille yhteinen ongelma. Yhteistä ongelmaa ei kuitenkaan yleensä ole, vaan kullakin toimijalla on omasta tehtävästään käsin oma ongelmansa. Yhteisen ongelman pakonomainen määrittelypyrkimys häivyttää vuorovaikutuksesta näkökulmaisuuksien. Pahimmillaan tämä voi näkyä siten, että työntekijät määrittävät yhteisen ongelman niin, että se näyttäytyy pelkästään asiakkaan ongelmana, mutta ei lainkaan työntekijöiden pulmana. Dialogisessa verkostotyössä eri toimijat onnistuvat kuvaamaan omaa ja kuuntelemaan toisten näkökulmaa. Toisten näkökulmiin perehtyminen auttaa monipuolistamaan omia näkemyksiä. Samalla oman näkökulman ymmärtäminen kasvaa. Toiseen verkostotyön sudenkuoppaan törmätään silloin, kun osallistujat keskittyvät pyrkimykseen saada muut omalle kannalleen. Tällöin dialogisuus ja näkökulmien rikastuminen kaventuvat eikä uusille näkemyksille jää tilaa. (Arnkil & Seikkula 2005, 30 - 40, 89.) Dialogisesti suuntautunut verkosto näkee erilaisten näkökulmien hyödyntämisen tärkeäksi niin asiakkaan ja työntekijän välisessä suhteessa kuin yhteisöjen vuorovaikutuksessa (Mönkkönen 2007, 108). Kolmas verkostotyön sudenkuoppa on oman kuormituksen liiallinen säätely ja asiakkaan putoaminen "ei-kenenkään -asiakkaaksi". Dialogisuus auttaa eri tahoja edustavia työntekijöitä ymmärtämään toisen osapuolen, niin yhteistyökumppanin kuin asiakkaankin, kokemusta vaikeasta tilanteesta. Ilman tätä ymmärrystä työntekijöille ei ehkä synny käsitystä omasta vastuusta, vaan asiakas nähdään toisen tahon vastuulle kuuluvaksi. Tällöin on helppo ehdotella muille, mitä näiden tulisi tehdä asiakkaan tilanteen parantamiseksi. (Arnkil & Seikkula 2005, 34 - 45.) Sudenkuopat välttävä verkostotyö voi onnistuessaan synnyttää dialogia niin eri verkoston ryhmittymien välille kuin niiden sisällekkin. Tämä voi auttaa myös osanottajien sisäisen dialogin herättämistä. (Seikkula 1996, 159.)

Verkostotyö on myös muuta kuin verkostokokouksia. Verkostotyötä tehdään esimerkiksi tilanteissa, joissa työntekijä ottaa omassa toiminnassaan ja asiakkaan kanssa käymissään keskusteluissa huomioon muut tahot, jotka liittyvät asiakkaan tilanteeseen. Keskustelun suuntautuessa asiakkaan sosiaalisiin suhteisiin ja ajatusten kääntyessä mahdollisuuteen ottaa yhteyttä toisiin osapuoliin, ollaan jo melko pitkällä verkostotyössä. Varsinaisia verkostokokouksia tarvitaan silloin, kun on tarpeen keskustellen sopia asioista ja erityisesti silloin, kun pitää kohdata kasvokkain keskinäisen ymmärryksen saavuttamiseksi. (Arnkil & Seikkula 2005, 29 - 30.)

3.4.2 Terapeuttisuus

Vaikka psykososiaalinen työ ei ole terapiaa vaan sosiaalityön orientaatio, on siinä mukana terapeuttinen elementti (Granfelt 1993, 213). Terapeuttinen elementti ymmärtää ihmisen tah-
tovana ja tietoisesti toimivana olentona, jolla on halu ja kyky muuttua ja kasvaa (Raunio
2004, 152). Terapeuttinen elementti muistuttaa, että sosiaalityön perustehtävä on asiakkaan
ymmärryksen lisääminen hänen omista voimavaroistaan. Lisäksi sosiaalityön tulee auttaa
asiakasta hänen omien voimavarojensa hyödyntämisessä ongelmallisen tilanteen ratkaisemi-
seksi. (Payne 1997, 2.) Terapia -termistä poiketen terapeuttisuus voidaan ymmärtää yleisem-
mäksi, väljemmäksi ja keinoiltaan ja tavoitteiltaan vähemmän määritellyksi. Näin ollen tera-
peuttisuus voi olla mukana sellaisissakin yhteyksissä, jotka eivät ole varsinaisia hoitotilantei-
ta. (Mantere 1991, 113.)

Kriisissä oleva ihminen tarvitsee kokemuksia siitä, että häntä ymmärretään. Ellei ymmärre-
tyksi tulemisen kokemuksia synny, ongelmien paino ei vähene eikä tule tilaa toivolle, joka on
muutoksen toteuttamisen välttämätön edellytys. Asiakkaan ymmärtäminen onkin sosiaalityön
yksi keskeinen alue. Työntekijän teoreettinen tieto mahdollistaa ymmärtämisen, mutta se ei
yksin riitä pyrittäessä muodostamaan kokonaiskuvaa asiakkaan tilanteesta. Teoriatiedon li-
säksi tarvitaan intuitiota, jonka avulla erilaiset osa-alueet integroidaan toisiinsa. (England
1986, 24, Granfeltin mukaan 1993, 213.) Vuorovaikutuksessa puheen ja ilmeiden kautta vä-
littyy syvempää tietoa ihmisen sisäisen läsnäolon laadusta edellyttäen, että intuitiivinen vies-
tintä toimii asiakkaan ja työntekijän välillä. Parhaimmillaan intuitiivisessa viestinnässä koh-
taavat ihmisten yksilöllisyydet, ydinminuudet, eli se, mikä tekee jokaisesta ainutlaatuisen.
(Dunderfelt 2001, 23, 48.) Intuition lisäksi työntekijä tarvitsee empatian taitoa. Empaattinen
työntekijä kykenee eläytymään asiakkaan tunteisiin. Tällöin hän näkee asiakkaan silmin, kuu-
lee hänen korvin ja tuntee sekä kokee asiakkaan sisäistä maailmaa. Tämä taas edellyttää tun-
neyhteyttä työntekijän ja asiakkaan välillä. Aidossa tunneyhteydessä työntekijä kohtaa asiak-
kaan tämän omassa maailmankuvassaan. (Juujärvi, Myyry & Pessa 2007, 79, 84.)

Tärkeä osa asiakkaan maailmankuvaa ovat ne henkilökohtaiset merkitykset, jotka hän antaa
asioille. Nämä merkitykset ovat usein alitajuisia ja ne välittyvät työntekijälle sanattoman
viestinnän kautta. Asiakas kokee tulleen hyväksytyksi ja ymmärretyksi silloin, kun hänelle
välittyy tunne siitä, että hänelle tärkeät merkitykset ovat tulleet huomioituiksi. Asiakkaan
tunteeseen ja tilanteeseen meneminen on sympatiaa, joka on tarpeellista asiakkaan ymmärtä-

miseksi, mutta joka itsessään ei auta asiakasta korjaamaan tilannettaan. Päinvastoin sympatiiaan rajoittuva asiakkaan ymmärtäminen kadottaa työntekijältä hänen omat näkökulmansa, joita asiakas juuri tarvitsisi tuekseen. Sympatia laajenee empatiaksi silloin, kun työntekijä kykenee tutkimaan ja tulkitsemaan asiakkaan tarpeita ja pystyy tarjoamaan asiakkaalle jotakin muutakin, kuin mitä asiakkaan oma todellisuus tuottaa. (Särkelä 2001, 72 - 73.) Empatia tarkoittaa myös sitä, että työntekijä ei syytä tai arvostele asiakasta, vaikka hän ei hyväksyisikään tämän tekoa. Empaattinen työntekijä luo omalla olemuksellaan ja toiminnallaan sellaisen ilmapiirin, jossa asiakas uskaltaa tuoda esille huoliaan. (Koski-Jännes 2008, 46.) Intuition ja empatian käyttäminen edellyttää työntekijältä kykyä oman persoonan käyttämiseen asiakastyössä. Oman persoonan käyttämisen tulee kuitenkin olla tietoista ja perusteltua, jotta työn ammatillisuus säilyy. (Payne 1997, 31 - 32, 59 - 62.) Särkelä (2001, 73) määrittelee empatian tunteiden ja ajattelun dialogiksi sekä samanaikaiseksi dialogiksi itsen ja toisen ihmisen kanssa. Sen avulla tuotettu tieto on muodostunut näiden ihmisten vuorovaikutuksessa.

Asiakkaan vastustuksen on todettu merkittävästi vähenevän hänen saatua kokemuksen siitä, että työntekijä ottaa empaattisesti vastaan hänen huolensa. Erityisesti asiakkaan tunteiden hyväksyminen antaa hänelle kokemuksen siitä, että työntekijä kuulee häntä ja haluaa auttaa. (Keinänen & Säävälä 2006, 89; Payne 1997, 76.) Toisaalta asiakkaan ymmärtämisen merkitystä ei ole syytä ylikorostaa. Asiakas odottaa työntekijältä asiantuntevaa apua vaikeassa tilanteessaan. Asiakkaan tunteisiin ja kokemusmaailmaan eläytymisen lisäksi keskeistä on työntekijän kyky analysoida asiakkaan kertomaa ja sopia tältä pohjalta asiakkaan kanssa muutoksen toteuttamisesta. (Raunio 2004, 144.)

Terapeuttinen elementti ilmenee siis asiakasta, hänen tarpeitaan ja hänen subjektiivista kokemusmaailmaansa ymmärtämään pyrkivänä työotteena (Granfelt 1993, 211; Raunio 2004, 143). Lisäksi se ilmenee asiakkaan psyykkisen selviytymisen tukemisena. Psyykkisen selviytymisen tukeminen edellyttää usein asiakkaan toiminta- ja ajattelutapojen muuttumista. Tärkeää on myös asiakkaan kommunikaatiokyvyn paraneminen. Terapeuttisen elementin tarkoituksena onkin kehittää asiakkaan kommunikaatio- ja vuorovaikutustaitoja niin, että hänen toimintansa voisi tyydyttää paremmin hänen tarpeitaan ja hänen yhteytensä ympäristöön voisi selkiintyä. (Sipilä 1989, 64, 141 - 224.) Vaikka terapeuttinen elementti kiinnittää huomiota asiakkaaseen itseensä, se huomioi myös asiakkaan tilanteeseen vaikuttamisen. Vaikuttamalla asiakkaan tilanteeseen uskotaan voitavan vaikuttaa myös hänen ajatteluunsa ja toimintaansa. (Clark with Asquith 1985, 89, Raunion mukaan 2004, 142.) Vastaavasti pyrittäessä luomaan

asiakkaalle uutta ymmärrystä tilanteestaan ja ongelmistaan, hänelle pyritään avaamaan myös mahdollisuuksia muuttaa tilannettaan (Lumbery 1989, 202, 208, Raunion mukaan 2004, 142).

Aktiivinen kuuntelu on terapeutin työskentelyn välttämätön ehto. Sillä tarkoitetaan työntekijän tavanomaisesta eläytyvämpää ja keskittyneempää kuuntelua. Eläytyessään asiakkaan tilanteeseen ja kertomaan sosiaalityöntekijä tulee hyvin lähelle tämän maailmaa. Eläytymisen apuna työntekijä käyttää usein omaa elämäkokemustaan, eikä se edellytä hänen ja asiakkaan kokemusten identtisyttä. (Tuomi 1992, 75, Granfeltin mukaan 1995, 214.) Aktiivista kuuntelua mahdollistaa työntekijän kyky siirtää syrjään omat risteilevät ajatuksensa. Samoin työntekijän tulisi voida luopua omista ennakkokäsityksistään voidakseen aidosti kuunnella asiakasta. (Väisänen, Niemelä & Suua 2009, 19 - 20.) Jos työntekijä eläytyvän kiinnostuksen sijaan pitäytyy liian etäisessä asiantuntijaroolissa, asiakas ei koe tulevansa ymmärretyksi ja hän vetäytyy, tai katkaisee asiakassuhteen. Terapeutin elementti tarkoittaa eläytyvää kiinnostusta asiakasta ja hänen elämäänsä kohtaan. Tällöin työntekijä tulee osalliseksi myös asiakkaan tunteisiin. Jos taas työntekijä samaistuu liikaa asiakkaaseen, hänestä tulee väärällä tavalla tämän asianajaja, eikä hän kykene hahmottamaan asiakkaan kokonaistilannetta. Käytännössä työ sellaisen asiakkaan kanssa, jonka elämäntilanne on monin tavoin vaikea, on tasapainottelua näiden kahden äärimmäisyyden välillä. Jos työntekijä kykenee toteuttamaan työssään eläytyvää kiinnostusta ja sopivaa samaistumista asiakkaan tilanteeseen, hän kykenee myös jäsentämään asiakkaan jumiutunutta tilannetta uudella tavalla. Tällöin asiakas ei hahmotu työntekijälle ongelmatapauksena vaan vaikeassa tilanteessa elävänä ihmisenä, jonka tilannetta voidaan korjata yhdessä. (Makkonen 1986, 203 - 204, Granfeltin mukaan 1993, 216.)

Terapeuttisessa elementissä korostuva vuorovaikutus edellyttää tasa-arvoista suhdetta työntekijän ja asiakkaan välillä. Työntekijä ei esiinny asiakkaan ongelmien ylivertaisena asiantuntijana. (Payne 1996, 31 - 32, Raunion mukaan 2004, 152.) Koska asiakastyössä tieto ja valta liittyvät yhteen, voidaan kuitenkin puhua ainoastaan pyrkimyksestä siihen, että asiakkaan ja työntekijän tiedot olisivat aina yhtä tasavertaiset. Olennaista on tunnistaa erilaisten tietojen läsnäolo ja kyky nostaa esiin alistetutkin tiedot ja näkemykset. (Juhila 2006, 142.) Työntekijä voidaan nähdä yhteistyökumppanina, jonka tehtävänä on hienovaraisesti pitää asiakkaan huomio käsiteltävässä asiassa. Terapeutisuus ei pois sulje sitä, että työntekijän rooli on samalla sekä ohjaava että asiakaskeskeinen. (Koski-Jännes 2008, 45.) Hyvä auttamissuhde on jo itsessään tehokas interventio. Sillä on emotionaalisesti korjaava merkitys asiakkaalle, joka

mahdollisesti ei ole kokenut luottamuksellista ja hyvää ihmissuhdetta elämässään. (Särkelä 2001, 71.)

3.4.3 Reflektiivisyys

Verbi reflektoida tarkoittaa heijastamista, harkitsemista ja mietiskelyä. Reflektiivisyys on omien ajatusten kriittistä tarkastelua ja kykyä muuttaa ajatuksia keskustelun kuluessa. (Väisänen, Niemelä & Suua 2009, 59 - 60.) Lisäksi reflektiivisyys tarkoittaa omien ja toisen sisäisten tilojen havainnointia, ilmaisua ja suhtautumista niihin. Vuorovaikutustilanteessa ihmisen pyrkii tunnistamaan toisen sisäisiä tiloja omien sisäisten tilojensa kautta. Toisen kommunikointitapa herättää itsessä ajatuksia ja tunteita, joiden pohjalta voi suuntautua vaikuttamaan toisen toimintaan. Reflektiivisyys perustuu ihmisen kykyyn ottaa oma minuus tai oma toiminta tarkastelun kohteeksi. Kun henkilö tarkastelee omaa toimintaansa tai omia sisäisiä tilojaan, kyseessä on itsereflektio eli refleksiivinen toiminta. (Karvinen 1993, 27; Tiuraniemi 2002, 165.) Refleksiivisyydessä ihminen voi mennä hyvinkin syvälle oman minuuden pohdintaan miettien, mistä omat tunteet, ajatukset, motiivit ja asenteet ovat lähtöisin ja miten ne vaikuttavat toiseen ihmiseen (Linnainmaa 2009, 49). Reflektiivisen toiminnan kohteena on edellä kerrotun lisäksi koko vuorovaikutustilanne ja henkilön mielikuvat niin itsestä kuin vuorovaikutuskumppanistakin (Karvinen 1993, 27; Tiuraniemi 2002, 165). Reflektiivisyys ja refleksiivisyys voidaan siis nähdä lähes samaa tarkoittavina termeinä. Tässä opinnäytetyössä käytän tekstin yhtenäisyyden vuoksi termiä reflektiivisyys.

Reflektiivisyys asiakkaan kanssa käytävässä vuorovaikutuksessa tarkoittaa työ- ja keskustelutapaa, jossa työntekijä heijastaa, eli palauttaa, asiakkaan kertomaa. Heijastaessaan työntekijä toistaa asiakkaan puhetta samoin taikka samaa tarkoittavin sanoin. Lisäksi työntekijä tekee tarkentavia kysymyksiä asiakkaan puheen pohjalta. (L. Riittinen, henkilökohtainen tiedonanto 19.9.2005.) Reflektiiviset kysymykset edellyttävät työntekijältä pohdiskelevaa työtettä, jonka avulla hän pyrkii laajentamaan asiakkaan näkökulmaa käsiteltävänä olevaan asiaan (Väisänen, Niemelä & Suua 2009, 61). Varsinaisesti reflektiivisyys toteutuu silloin, kun työntekijä on kyennyt aistimaan asiakkaan viestiin sisältyvää tunnesisältöä ja hän heijastaa asiakkaalle tätä samaa tunnetta omassa sanallisessa ja sanattomassa palautteessaan (Tiuraniemi 2002, 169). Asiakkaan elämänongelmiin liittyy yleensä monenlaisia tunteita, jotka vaikuttavat hänen käyttäytymiseensä. Siksi sekä sanallisesti että sanattomasti ilmaistujen tunteiden heijastaminen on usein hyödyllistä pyrittäessä tukemaan asiakasta omien tunteiden tunnistamiseksi.

misessa. (Koski-Jännes 2008, 52.) Heijastaessaan asiakkaan tunteita työntekijä samalla viestii niiden hyväksyttävyyttä (Tiuraniemi 2002, 170). Esimerkiksi päihdehoitotyössä, jossa työntekijät tavallisesti ovat tottuneet kohtaamaan vastustusta asiakassuhteessa, käytetään reflektiivisen kuuntelun menetelmää. Reflektiivisen kuuntelun on nähty vähentävän asiakkaan vastustusta ja lisäävän hänen autonomisuuttaan auttamisprosessissa. (Mönkkönen 1998, 78.)

Asiakassuhteen alkuvaiheessa asiakas tarvitsee kokemuksen siitä, että työntekijä kuulee ja ottaa vastaan hänen näkökulmansa. Tähän ei riitä se, että työntekijä toteaa vain ymmärtävänsä asiakasta. Reflektiivisesti toimiva työntekijä kertoo asiakkaalle, mitä hän on ymmärtänyt, jotta asiakas voi todeta, onko työntekijä oikeasti ymmärtänyt häntä. Usein vasta sen jälkeen kun asiakas kokee työntekijän ymmärtäneen hänen näkökulmaansa, hän on valmis ottamaan vastaan työntekijän ehdottamia näkökulmia. Reflektiivisessä keskustelussa työntekijän esittämien uusien näkökulmien tehtävänä on pikemminkin auttaa asiakasta ymmärtämään omaa tilannettaan kuin tarjota hänelle konkreettisia neuvoja. Nämä kysymyksenkin muodossa esitetyt näkökulmat toimivat parhaimmillaan polkuina, joilla asiakas itse tekee tilanteeseensa sopivia johtopäätöksiä. (Särkelä 2001, 30, 76.)

Reflektion avulla työntekijä pystyy osoittamaan asiakkaalle olevansa kiinnostunut tämän asiasta ja haluavansa paneutua siihen (Tiuraniemi 2002, 170). Tämä kannustaa yleensä asiakasta jatkamaan ja täydentämään kertomustaan. Asiakkaan puheen toistamisen lisäksi reflektio voi olla syvällisempää siten, että työntekijä esittää jonkin uuden näkökulman, joka vie keskustelua eteenpäin. Näin toimien työntekijä suuntaa asiakkaan huomion asioihin, joiden hän arvioi olevan ongelman ratkaisemisen kannalta merkityksellisiä. (Koski-Jännes 2008, 53.) Heijastavan kuuntelun ja tarkentavien kysymysten avulla työntekijä voi muotoilla asiakkaan kertomaa niin, että tarinassa nousee asiakkaan tietoisuuteen hänen voimavarojensa ongelmien ja vaikeuksien sijaan (L. Riittinen, henkilökohtainen tiedonanto 19.9.2005). Työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutus voi edetä tasolle, jossa he yhdessä tarkastelevat asiakkaan elämäntilannetta, siihen liittyviä ristiriitaisiakin asiakkaan tunteita ja kokemuksia. Esimerkiksi asiakkaan pohtiessa päihteidenkäytön vähentämistä, hän saattaa samaan aikaan nähdä perusteluja niin vähentämisen puolesta kuin sitä vastaan. Asiakas kokee tällöin ristiriitaisia tunteita haluten muutosta ja toisaalta kokien siihen haluttomuutta. Reflektiossa työntekijä nostaa asiakkaan tietoisuuteen ja yhteiseen keskusteluun tätä ristiriitaa. Asiakas saa mahdollisuuden itse reflektoida omaa ristiriitansa suhteessa raitistumiseen. Muutoksen aikaan saamiseksi on tärkeää, että nimenomaan asiakas itse tutkii ja pohtii olemassa olevaa ristiriitaa.

Työntekijän tehtävänä on vähitellen johdattaa keskustelua ristiriidan tarkastelusta muutosta vahvistaviin tekijöihin. (VKM -käsikirja 2007, 19 - 20.)

Reflektiivisyyden käsite on suomalaisessa kirjallisuudessa esitelty ensimmäisen kerran Granfeltin, Jokirannan, Karvisen, Matthiesin ja Pohjolan teoksessa "Monisärmäinen sosiaalityö", joka julkaistiin vuonna 1993 (Toikko 2005, 17). Sen mukaan tutkiva ja pohtiva, eli reflektiivinen, suhde omaan työhön kuuluu olennaisesti sosiaalityöhön. Refleктоiva työntekijä kykenee tiedostamaan ja tarkastelemaan työhönsä vaikuttavia yhteiskunnallisia vaikutteita ja odotuksia, hän tiedostaa sosiaalityön yhteiskunnallisen vastuun ja tehtävän sekä kykenee tarkastelemaan toimintaansa suhteessa sosiaalityötä ohjaaviin eettisiin periaatteisiin ja teorioihin. Lisäksi refleктоiva työntekijä kykenee vaihtuvissa ja haastavissakin tilanteissa tunnistamaan omaa toimintaansa ja siihen liittyviä kokemuksiaan ja tunteitaan. Psykososiaalisessa sosiaalityössä työskennellään usein epävarmoissa ja haasteellisissa tilanteissa, joissa työntekijän on tärkeä pohtia, mitä hän on tekemässä, miksi ja millä mahdollisilla seurauksilla. (Parton & Marshall 1998, 246, Raunion mukaan 2204, 125.) Refleктоimisen taito kehittyy vähitellen koulutuksen ja työkokemuksen myötä. Työnohjaus on yksi keskeinen keino pohtia omaa työtä ja oppia uutta kokemuksen ja refleктоinnin kautta. (Karvinen 1993, 19 - 21, 32.)

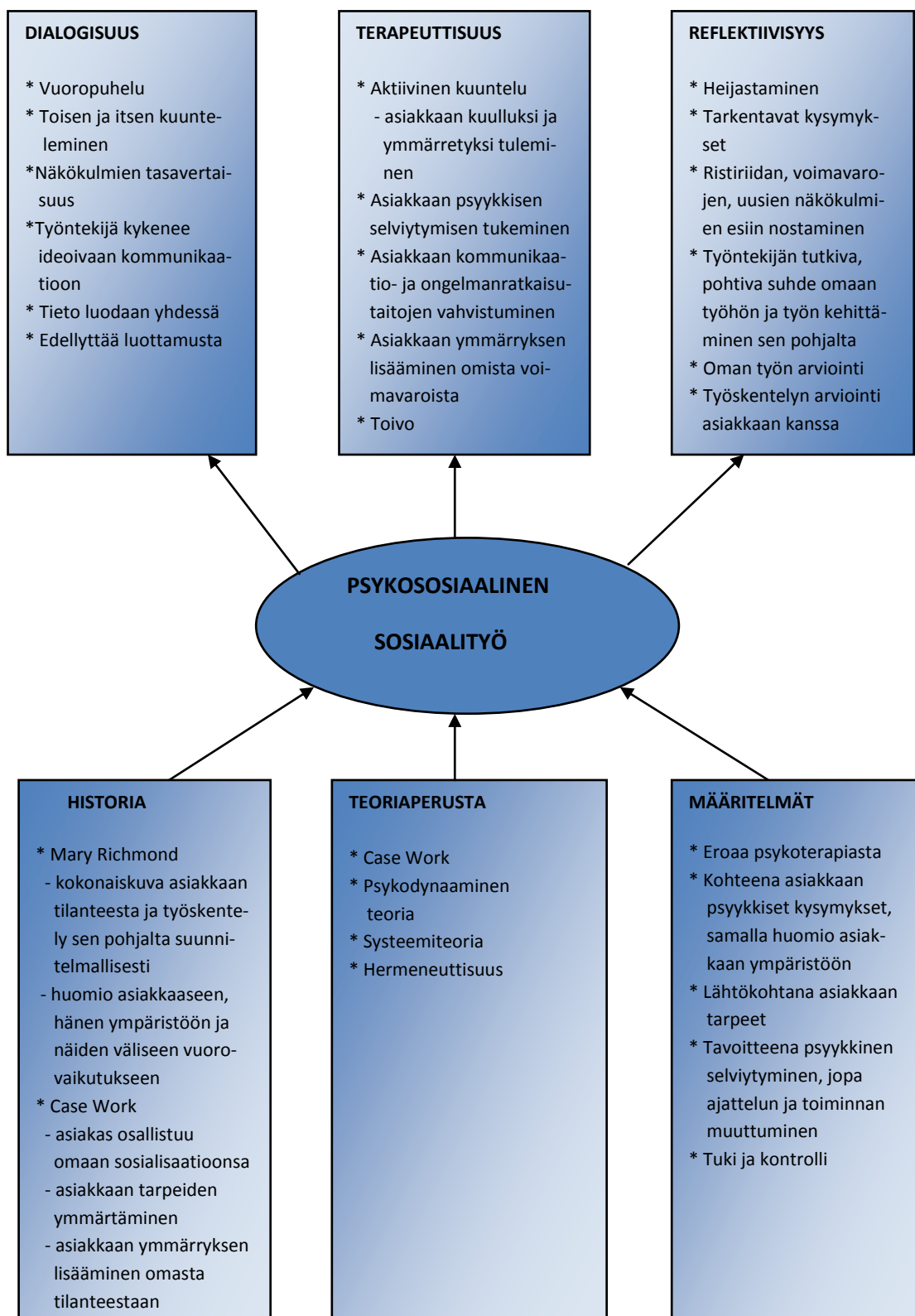
Reflektiivisyys asiantuntijan työssä tarkoittaa oman ammatillisen toiminnan tarkastelua eri näkökulmista ja toiminnan kehittämistä tarkastelun pohjalta (Tiuraniemi 2002, 165). Reflektiivisessä ammatillisuudessa ei aina ole selkeitä menettelytapoja ongelmien ratkaisemiseksi. Sen sijaan reflektiivinen ammatillisuus on itseään jatkuvasti korjaavaa, muokkaavaa ja kokemuksesta oppivaa. Tällainen ammatillinen oppiminen edellyttää työn kohteena olevien ilmiöiden monipuolista analysointia. Reflektiivinen työntekijä ei ole vain tiedon hankkija, vaan hän pystyy myös luomaan ja välittämään tietoa muille. Reflektiivinen työntekijä näkee ammatillisuuden rakentuvan toimintayhteyksissään ja vuorovaikutuksessa niin asiakkaan kuin erilaisten verkostojen kanssa. (Yhdyskuntaseuraamustyön...2006, 17.) Reflektiivisyys nostaakin taitavan ammattilaisen tuntomerkiksi omaan toimintaan kohdistuvan ajattelun. Reflektiivisyys käsittää myös työntekijän minän ja häntä ympäröivän todellisuuden suhteita pohtivaa identiteettityötä. (Raunio 2003, 81; Satka 1993, 58 - 59.) Tarkastelun kohteena voi olla asiakas, asiakkaan ja työntekijän suhde, työntekijän suhtautuminen asiakkaaseen, työntekijän oma toiminta ja oma kehittyminen ammatillisessa toiminnassa (Tiuraniemi 2002, 165). Toisaalta työntekijä ei voi alituisesti refleктоida ja kyseenalaistaa omaa toimintaansa vaan ammatillisessa toiminnassa tulisi tavoitella myös varmuutta (Rajavaara 1989, 196, Raunion mukaan 2004, 126). Ongelmallisissa, jumiutuneissa tilanteissa tietoinen refleктоiminen on kui-

tenkin aina tarpeellinen työväline. Reflektoinnin avulla työntekijä pystyy tarkastelemaan omaa toimintaansa ja omia tunnereaktioitaan vaikeassa tilanteessa. Ilman tätä tarkastelua työntekijä ei välttämättä tule tietoiseksi niistä vaikutteista, joita hänen kauttaan on tullut vuorovaikutustilanteeseen, eikä hän siten pysty muuttamaan omaa toimintaa myöhemminkään vastaavanlaisissa tilanteissa. (Raunio 2004, 127; Tiuraniemi 2002, 191 - 192.)

Työntekijän reflektiivisyys on ennen kaikkea nöyryyttä suhteessa omaan tietoon, sillä työntekijän itsestäänselvyytenä pitämät asiat ja tulkinnat voivat saada uusia merkityksiä reflektoinnin kautta (Juhila 2006, 142, 246). Reflektiivisyys toimii myös keinona työssä jaksamiselle. Sosiaalityön tavoitteissa epäonnistumiset johtavat helposti ajatuskehään, jossa työntekijä itseään syyllistäen pohtii, mitä hän on tehnyt väärin tai jättänyt tekemättä. Reflektiivinen työkentelytapa vapauttaa sosiaalityöntekijän epärealistisesta vastuunkantajasta sen jakajaksi. (Alho-Konu 2005, 128.)

Reflektointi on aina moniäänistä, sillä se kyseenalaistaa vain yhden totuuden olemassaolon. Niin reflektiivisessä keskustelussa kuin itsereflektiossakin käydään dialogia vähintään kahden eri näkökulman välillä. Pohdiskellessaan näiden eri näkökulmien välillä reflektio on luonteeltaan dialogista. (Haarakangas 2008, 87 - 88.) Tällöin itsereflektio vastaa sisäistä dialogia ja asiakkaan kanssa tapahtuva reflektio dialogista keskustelua (Väisänen, Niemelä & Suua 2009, 63).

Psykososiaalisen sosiaalityön keskeisiä ulottuvuuksia ovat siis dialogisuus, terapeutisuus ja reflektiivisyys, kuten oheinen käsitekartta kuvaa (kuvio 1). Lisäksi käsitekartta havainnollistaa psykososiaalisen sosiaalityön historiaa ja teoriaperustaa.

Kuvio 1. Psykososiaalinen sosiaalityö.

Psykososiaalinen sosiaalityö rakentuu historiansa, teoriansa ja sille annettujen määrittelyjen kautta sosiaalityön menetelmäksi, jonka tavoitteena on ihmisen kokonaisvaltainen auttaminen sekä ihmisen omien voimavarojen herättäminen ja vahvistaminen hänen psyykkisen ja sosiaalisen selviytymisen vahvistamiseksi. Lisäksi käsittekartta havainnollistaa, kuinka dialogisuudessa, terapeutisuudessa ja reflektiivisyydessä heijastuu psykososiaalisen sosiaalityön historiasta ja teoriaperustasta nouseva ihmisen arvon merkitys ja usko sekä asiakkaan että työntekijän kehittymiseen.

4 NUORTEN EHDOLLINEN VANKEUSRANGAISTUS JA VALVONTA

4.1 Valvonta ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksena

Tässä tutkimuksessa nuorella tarkoitetaan 15 - 24 -vuotiaita henkilöitä. Rikosoikeudellinen vastuu alkaa 15-vuotiaana (Tietopaketti nuorten rikoksenteekijöiden kanssa tehtävään työhön 2001, 20). Valvontaan voidaan määrätä nuoret, jotka ovat olleet rikoksen tekohetkellä 15 - 20 -vuotiaita (Vuosikertomus 2004, 61). Mikäli nuori ehtii täyttää 21 vuotta ennen tuomioistuinkäsittelyä, on mahdollista, että valvonta kestää tuolloin 23:een tai jopa 24:ään ikävuoteen saakka. Yleensä valvonta kestää vuodesta kahteen vuotta, joten 24-vuotiaita ehdollisesti rangaistuja valvottavia on hyvin harvoin. (Lappi-Seppälä 2002, 187.)

Tämän tutkimuksen toteuttaminen ajoittuu ajankohtaan, jolloin ehdollinen vankeusrangaistus perustui lakiin nuorista rikoksenteekijöistä (272/1940), asetukseen nuorista rikoksenteekijöistä (1001/1942) ja oikeusministeriön päätökseen nuorista rikoksenteekijöistä (310/1943). Rikoslain 2 b -luvussa (520/2001) säädetään ehdollisen vankeuden sisällöstä. Rikoslain 6. luvun 9 §:ssä (515/2003) säädetään puolestaan rangaistuslajin valinnasta ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä. Sen mukaan "määräaikainen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi, jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista" (Tapani & Tolvanen 2006, 111). Ehdollinen vankeusrangaistus on voimassa koeajan, joka kestää tuomioistuimen päätöksestä alkaen yksi - kolme vuotta. Kuten edellä mainittiin, useimmiten tuomioistuin määrää koeajan pituudeksi korkeintaan kaksi vuotta. (Rikoslaki 2 b 3§; Vuosikertomus 2004, 61.)

Ehdollinen vankeusrangaistus voidaan tuomioistuimen päätöksellä muuntaa osittain tai kokonaan ehdottomaksi, mikäli nuori syyllistyy koeaikana rikokseen, joka johtaa ehdottomaan vankeusrangaistukseen (Rikoslaki 2 b 5 §; Vankeinhoidon ja kriminaalihuollon tilastoja 2004, 25). Lievemmat uudet rikokset eivät johda ehdollisen muuntamiseen. Onkin ajoittain epäilty, että nuoret rikoksenteekijät eivät miellä ehdollista vankeusrangaistusta varsinaiseksi rangaistukseksi sen vaikuttaessa heidän oikeusasemaansa vain vähän. Toisaalta valtaosalle kaikista tuomituista ehdollinen jää lajissaan ainoaksi. Noin 10 % ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomituista nuorista syyllistyy toistuvasti uusiin rikoksiin. (Nuorisorikostyöryhmän mietintö 2004, 87; Optl:n tutkimustiedonantoja nro 95. 2009, 7.)

Rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt henkilö voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi koeajaksi valvontaan, mikäli valvontaa on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi ja uusien rikosten ehkäisemiseksi (Vuosikertomus 2004, 61). Valvonnan tarpeellisuus arvioidaan henkilötutkinta-asiakirjassa, joka laaditaan alle 18 -vuotiaista sosiaalitoimistossa ja 18 - 20 -vuotiaista Khl:ssa. Henkilötutkinnassa kartoitetaan muun muassa nuoren asumis-, opiskelu- ja työtilannetta, sosiaalisia suhteita, päihteidenkäyttöä ja tukitoimia, joiden piirissä nuori mahdollisesti on. Lisäksi arvioidaan nuoren rikoksen uusimisriskiä ja tuen tarvetta. (A nuorista rikosentekijöistä 1 - 2 §; OikMP nuorista rikosentekijöistä 1 - 2 §; Päihdekuntoutus ja yhdyskuntaseuraamukset 2006, 10.) Kun nuorella on ratkaisua vaativia sosiaalisia ongelmia, pohditaan ensisijaisesti, mikä mahdollisuus näiden ongelmien hoitoon on yleisen sosiaalihuoltojärjestelmän piirissä. Jos valvonnasta katsotaan olevan apua tuota työtä tukevana toimintana, henkilötutkinnassa esitetään valvontaa ehdollisen vankeusrangaistuksen yhteydessä. Henkilötutkinta-asiakirja toimitetaan tuomioistuimen käsittelyyn, jossa sen tiedot huomioidaan päätöstä annettaessa. (Lappi-Seppälä 2002, 188.) Henkilötutkintaa koskeva lainsäädäntö on muuttunut 1.1.2011. Jatkossa Rikosseuraamuslaitos laatii niin sanotun seuraamusselvityksen kaikista 15 - 20 -vuotiaista nuorista. Henkilötutkinnan tavoin seuraamusselvityksen tarkoituksena on kartoittaa nuoren tilannetta ja rikokseen syyllistymiseen mahdollisesti vaikuttaneita tekijöitä sekä arvioida rikoksen uusimisriskiä ja edellytyksiä tukea nuorta elämään rikoksetonta elämää. (L nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 633/2010, 1 §, 5 §.)

Rikosseuraamusvirasto vastaa valvontojen järjestämisestä koko maassa (L nuorista rikosentekijöistä 9 §). Käytännössä valvonnan hoitaa Khl, joka nimeää valvojaksi joko Khl:n virkamiehen taikka vapaaehtois pohjalta toimivan yksityisvalvojan (L nuorista rikosentekijöistä 10 §; Tietopaketti nuorten rikosentekijöiden kanssa tehtävään työhön 2001, 28). Erityisesti alle 18-vuotiaiden valvonnoissa tehdään yhteistyötä nuoren kotikunnan sosiaalitoimiston kanssa (L nuorista rikosentekijöistä 9 §). Vuonna 2006 Suomessa alkoi uusia ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksena määrättyjä valvontoja 769 nuorella (Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2006, 26). Vuonna 2010 ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnassa oli keskimäärin 1214 asiakasta päivässä, mikä on noin viidenneksen vähemmän kuin vuonna 2001 (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2010, 13). Valvottavien määrän vähentymisestä huolimatta ehdollinen vankeusrangaistus on Suomessa sakkorangaistuksen jälkeen yleisin nuorille määrättävä rikosoikeudellinen seuraamus. Tällä hetkellä noin kolmannes ehdolliseen vankeuteen tuomituista nuorista määrätään valvontaan. (Harrikari 2010, 13, 27.) Ehdol-

lisesti rangaistujen valvonta-asiakkaiden yleisimmät päärikkokset ovat viime vuosina olleet omaisuus- ja väkivaltarikokset sekä liikennejuopumukset. Väkivaltarikosten osuus on ollut kasvava. Vuonna 2010 väkivaltarikoksista tuomittujen osuus oli 27 prosenttia, omaisuusrikkoksista tuomittujen noin kolmannes ja liikennejuopumuksesta tuomittujen osuus neljännes kaikista valvottavista. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2010, 15.)

Valvonnasta annettujen ohjeiden (Tietopaketti nuorten rikoksenteijöiden kanssa tehtävään työhön 2001, 29) mukaisesti valvontatapaamisia tulee ensimmäisen kolmen kuukauden aikana olla vähintään kaksi kertaa kuukaudessa. Tämän jälkeenkään yhteydenpidon väli ei saa olla kuukautta pidempi. Nuoren tarpeesta riippuen yhteydenpitoja voi olla hyvinkin tiiviisti. Henkilökohtaisten tapaamisten ohella yhteydenpitoja valvojan ja valvottavan välillä tapahtuu muun muassa perhe- ja verkostotapaamisin, tekstiviestein ja jonkin verran kotikäynnin (Optl:n tutkimustiedonantoja nro 95, 2009, 34).

Tyypillinen ehdollisesti rangaistu valvonta-asiakas on 19 - 20 -vuotias työtön ja ammatilliset opinnot keskeyttänyt mies, jolla on vaikeuksia sitoutua pitkäjänteisyyttä vaativaan toimintaan. Lisäksi usealla valvottavalla on päihderiippuvuus ja päihteidenkäyttö on aloitettu varhain. Edellä kuvattu "tyypillinen nuori valvottava" on usein haaste työntekijälle tämän pyrkiessä aloittamaan asiakassuhdetta ja rakentamaan sitä toimivaksi ja tavoitteelliseksi. (Yhdyskuntaseuraamustyön...2006, 13.) Toisaalta valvonta on tarkoitettu juuri edellä kuvatunlaisille nuorille, joilla on vaikeuksia sosiaalisessa selviytymisessään ja joilla on riski syyllistyä uuteen rikokseen. Valvonnan käyttö ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksena ei siten liity nuoren tekemän rikoksen moitittavuuteen vaan tekijäkohtaisiin tarkoituksenmukaisuussyyhin. (Optl:n tutkimustiedonantoja nro 95, 2009, 11 - 12.) Tekijäkohtaiset tarkoituksenmukaisuussyt ovat perusteina myös valvonnan lakkauttamiselle, sillä valvonta voidaan lakkauttaa aikaisintaan puoli vuotta kestäneen ja hyvin hoidetun valvonta-ajan jälkeen edellyttäen, että valvonta on käynyt nuorelle tarpeettomaksi. Viime vuosina valvonnoista on lakkautettu noin joka kymmenes. (Kangaspunta 2007, 18 - 19.)

4.2 Valvonnan tarkoitus, tavoitteet ja sisältö

Valvonnan tarkoituksena on "estää tuomittua tekemästä uutta rikosta ja tukea häntä hänen pyrkiessä elämään nuhteettomasti" (L nuorista rikoksentekeijöistä 8 §). Valvonnassa yhdistyvät, psykososiaalisen sosiaalityön tavoin, tuen ja kontrollin tavoitteet. Koska kyse on nuorisista, on painopiste kuitenkin tuessa ja ohjauksessa. (L nuorista rikoksentekeijöistä 8 §, 10 §; Lappi-Seppälä 2002, 270). Nuoren tukeminen nuhteettomaan elämään edellyttää usein erilaisten käytännön kysymysten, kuten asunto- ja toimeentuloasioiden järjestämistä (Tietopaketti nuorten rikoksentekeijöiden kanssa tehtävään työhön 2001, 28).

Valvonnan tavoitteena on parantaa nuoren elämäntilannetta niin, että hän alkaa kiinnostua omasta elämästään ja luottaa omiin kykyihinsä asettamiensa tavoitteiden saavuttamiseksi. Päämääränä on itsenäistyvä elämäntapa ja kyky solmia normaaleja ihmissuhteita. (A nuorista rikoksentekeijöistä 6 - 7 §; HE 229/2009, 5; Tietopaketti nuorten rikoksentekeijöiden kanssa tehtävään työhön 2001, 28.) Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi valvonnassa työskennellään tietoisesti nuoren minää tukien. Valvonnalla halutaan vahvistaa nuoren ongelmanratkaisukykyä ja sosiaalisia taitoja sekä hänen kykyään kieltäytyä osallistumasta lainvastaiseen tekoon niissäkin tilanteissa, joissa hän kohtaa houkutusta tai sosiaalista panostusta rikokseen.

Tuomioistuimien määrää nuoren valvontaan, mikäli se on tarpeen hänen sosiaalisen selviytymisensä tukemiseksi ja uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi (Rikoslaki 6 luku 10 §). Sosiaalisen selviytymisen käsitettä ei ole yksiselitteisesti määritelty lainsäädännössä eikä valvontaa koskevilla ohjeistuksilla. Nuorisorangaistusta koskevassa hallituksen esityksessä (102/2004, 17) sosiaalisella selviytymisellä viitataan nuoren sosiaaliseen toimintakykyyn, jota nuorisorangaistuksen sisältöjen on tarkoitus vahvistaa. Nuorisorangaistuksen toimeenpanon käsikirjaksi laaditun Ohjenuoran (2006) mukaan nuorisorangaistuksen ohjelmat ja tehtävät pyrkivät muun muassa motivoimaan nuorta muutokseen, vahvistamaan hänen ongelmanratkaisutaitojaan ja kehittämään hänen suuttumuksen hallintataitojaan. Lisäksi tavoitteena on, että nuori löytää ja sisäistää vaihtoehtoisia toimintatapoja rikoksille ja oppii käyttämään aikaisempaa paremmin yhteiskunnan palveluja.

Tässä tutkimuksessa haen sosiaalisen selviytymisen ja sen edistämisen merkityksen niistä tavoitteista, joita ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnalle on asetettu. Sosiaalisella selviytymisellä tarkoitan nuoren kokonaisvaltaista elämänhallintaa. Tällöin nuoren ajattelu ja asenteet tukevat häntä rikoksettomaan elämään. Hän selviytyy erilaisista riskitilanteista tur-

vautumatta lainvastaisiin ratkaisuyrityksiin ja osaa käyttää yhteiskunnan palveluja ja tukitoimia, joihin hän on oikeutettu. Nuoren elämän perusasiat ovat kunnossa ja hän kykenee asettamaan tulevaisuuteensa tavoitteita, jotka ovat hänelle realistisia. Kuten muutos yleensäkin, myös sosiaalisen selviytymisen edistyminen tapahtuu vähitellen, vaiheittain. Jo rikoksiin syyllistyminen aikaisempaa harvemmin tai rikosten lieveneminen voivat osoittaa sosiaalisen selviytymisen edistymistä.

Sosiaalisen selviytymisen määritelmäni on lähellä Granfeltin (1993, 53 - 57) määritelmää psykososiaalisesta toimintakyvystä, jonka mukaan psykososiaaliseen toimintakykyyn kuuluu kyky selviytyä arjen tilanteista ja huolenpitotehtävistä, kyky olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa ja solmia sosiaalisia suhteita, ratkaista elämän arkipäiväisiä ongelmatilanteita sekä kyky toimia omassa elin- ja toimintaympäristössä.

Psykososiaalisen toimintakyvyn käsite liittyy puolestaan elämänhallinnan käsitteeseen. Roos (1988, 206 - 207) jakaa elämänhallinnan sisäiseen ja ulkoiseen elämänhallintaan. Elämän sisäinen hallinta tarkoittaa opeteltavissa olevaa kykyä sopeutua yllättäviin ja vaikeisiin tilanteisiin. Ulkoinen elämänhallinta on puolestaan kyseessä silloin, kun ihminen pystyy suurin piirtein ohjaamaan elämänsä kulkua.

Valvonta aloitetaan valvojan ja nuoren tutustumisella ja nuoren elämäntilanteen kartoittamisella (Päihdekuntoutus ja yhdyskuntaseuraamukset 2006, 10). Samalla arvioidaan riskejä, tarpeita ja voimavaroja, joita nuorella on sen hetkisessä elämäntilanteessaan. Arvioinnin pohjalta valvoja ja nuori laativat yhdessä valvontasuunnitelman, jossa määritellään valvonta-ajan tavoitteet ja keinot, joilla tavoitteisiin pyritään. (ERN -valvonnan menettelyohje 2004, 3; Normaalisuusperiaatteiden toteutuminen vankien, tutkintavankien ja yhdyskuntaseuraamuksia suorittavien kohtelussa 2006, 29.)

Valvonnan tavoitteet on todettu yleisesti ottaen linjakkaiksi: kun nuoren rikosproblematiikassa havaitaan jokin sitä tuottava tai ylläpitävä tekijä, valvonnalle asetetaan sen työstämistä koskeva tavoite. Nuoren päihdetilanne vaikuttaa määrittävän pitkälti valvonnan sisältöjä siten, että mitä vaikeampi päihdetilanne on, sitä enemmän valvonnassa keskitytään käsittelemään sitä. Mitä vähemmän nuorella on ongelmia päihteenkäytössään, sitä enemmän valvonnassa keskitytään rikoskeskusteluihin. Ja edelleen, mitä vähemmän nuoren sosiaaliset verkostot ja oma ajattelu ja asenteet vaikuttavat altistavan uusiin rikoksiin, sitä enemmän valvonnassa keskitytään ohjaamaan nuorta hänen ikätasonsa mukaisiin instituutioihin, kuten opiskelu- ja työelämään. (Harrikari 2010, 115.) Valvontatapaamisilla käsitellään suunnitel-

man mukaisesti erilaisia teemoja keskustelujen ja tehtävien avulla. Khl:n kokemusten mukaan valvonta voi kuitenkin olla hyvin hitaasti etenevä prosessi, jossa jo tutustuminen ja tilanteen kartoittaminen vie paljon aikaa ja jossa vasta vähitellen päästään käsittelemään nuoren todellisia ongelmia (Tietopaketti nuorten rikoksenteekijöiden kanssa tehtävään työhön 2001, 20). Erityisen haasteellista tavoitteellisen valvontaprosessin läpivieminen on silloin, kun nuoren elämäntilanteeseen kytkeytyy monet sosiaaliset ja yksilötason ongelmat mukaan lukien päihdeongelma ja syrjäytyminen opiskelu- ja työelämästä (Harrikari 2010, 115).

Valvonnassa käytettäviä työvälineitä ovat muun muassa motivointityö, verkostotyö ja palveluohjaus. Yhteistyötä tehdään nuoren tarpeista riippuen esimerkiksi sosiaalitoimen, päihdehuollon, asuntotoimen ja mielenterveystoimen kanssa. (Päihdekuntoutus ja yhdyskuntaseuraamukset 2006, 10.) Valvontaan voi sisältyä yhteistyötä myös nuoren läheisten kanssa (Normaalisuusperiaatteen toteutuminen vankien, tutkintavankien ja yhdyskuntaseuraamuksia suorittavien kohtelussa 2006, 29). Toisaalta valvonta- ja muun yhdyskuntaseuraamustyön sisältöjä ollaan vasta muotoilemassa vahvasta yksilökohtaisesta työskentelystä verkostotyön suuntaan. Nimenomaan asiakkaan perheen ja muiden lähiyhteisöjen merkityksen katsotaan jääneen kriminaalihuoltotyössä liian vähälle huomiolle, vaikka useiden tutkimusten mukaan perhe on osoittautunut erityisen vahvaksi voimavaraksi niille, jotka yrittävät lopettaa rikosten teon (Farrall 2004, 72, Järvisen mukaan 2007, 11).

Keskeinen työväline valvonnassa on rikoskeskustelut, joiden tavoitteena on, että nuori tunnistaa paremmin rikoksiin johtavat riskitilanteet ja ymmärtää rikoksiin syyllistymisen vaikutukset ja seuraukset. Nuori voi keskustelujen kautta löytää uusia toimintamalleja, jotka auttavat häntä välttämään rikoksiin syyllistymisen vastaisuudessa. (Tietopaketti nuorten rikoksenteekijöiden kanssa tehtävään työhön 2001, 29.) Valvonnan tuloksellisuus edellyttää toimivaa vuorovaikutusta valvojan ja nuoren välillä. Valvojan tehtävänä on tukea ja auttaa, toisaalta hänen tulisi harjoittaa myös kontrollia ja pyrkiä ehkäisemään uusien rikosten tekeminen. (Lappi-Seppälä 2002, 188.)

Valvontaan määrättyllä nuorella on velvollisuus saapua valvojan kutsusta tämän luo ja ilmoittaa tälle asuinpaikkansa. Kontrollitehtäviin liittyen valvoja reagoi tilanteeseen, jossa nuori lyö laimin valvontaan kuuluvia velvoitteitaan. (L nuorista rikoksenteekijöistä 11 §.) Mikäli nuorta ei tavoiteta "eikä hänen asuinpaikkaansa voida muutoin selvittää, valvoja saa poliisipiirin päälliköltä pyytää, että hänet etsintäkuulutetaan ja hänet tavattaessa määrättäisiin ilmoittautumaan valvojalle viipymättä" (OikMp nuorista rikoksenteekijöistä 4 §). Etsintäkuulutuksen

mahdollisuutta ei ole juuri koskaan käytetty nuorten valvottavien tavoittamiseksi. Khl käyttää kuitenkin "tiedot sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain" 20. §:n 1 mom:n ja "henkilötietojen käsittelystä rangaistusten täytäntöönpanossa" annetun lain (422/2002) suomaa oikeutta tiedustella epävirallisemmin nuorta esimerkiksi sosiaali- ja poliisiviranomaisilta.

Ennen 1.1.2011 voimaantullutta lakimuutosta, ei ehdolliseen vankeusrangaistukseen sisältynyt sanktioita, vaikka nuorten pois jäännit sovituilta ajoilta ovat perinteisesti olleet suhteellisen yleisiä (Nuorisorikostyöryhmän mietintö 2004, 88). Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen vuonna 2009 julkaiseman (nro 95. 2009, 45) raportin mukaan nuorten luvattomat pois jäännit valvontatapaamisilta ovat suuri ongelma, sillä sovituista tapaamisista keskimäärin vain alle puolet toteutuu. Pois jääntien syynä ei vaikuta olevan se, ettei nuorta tavoitettaisi lainkaan, vaan pois jäännin taustalla on pikemminkin nuoren "unohdus". Unohdusten taustalla puolestaan arvioidaan usein olevan nuoren psyykkiset ongelmat ja epäsäännöllinen ja päihteiden sävyttämä elämänrytmi, jossa sovittujen aikojen muistaminen ja noudattaminen on vaikeaa. Valvoja voi omalla aktiivisuudellaan vahvistaa tapaamisten toteutumisen todennäköisyyttä siten, että hän muistuttaa nuorta sovituista ajoista esimerkiksi puhelimitse tai tekstiviestein. Tosin nuorille, jotka suhtautuvat valvontaan täysin piittaamattomasti tai joiden elämäntilanne on erittäin vaikea, ei valvojan muistuttamisilla vaikuta olevan merkitystä. Rautiaisen (2006, 456) mukaan sanktioiden puuttuessa valvojan keinoiksi on jäänyt nuoren tavoittelemisen ja ajoista muistuttamisen lisäksi "hyväntahtoinen puhuttelu, nuhtelu ja kehoitus, jotka eivät myöskään kaikissa tilanteissa edistä nuoren asiointia valvojan luona".

Asiakkaan ja työntekijän välinen luottamuksellinen suhde on sosiaalityössä todettu keskeiseksi työvälineeksi muutoksen aikaan saamiseksi (Kananen ym. 2007, 108). Samoin nuoren ja valvojan välinen luottamuksellinen ja avoin suhde katsotaan yhdeksi tärkeimmiksi tekijöiksi valvonnan onnistumisen kannalta. Kuitenkin valvojien vaihtuvuus on varsin yleistä ja nuoret ovat kokeneet valvojan vaihtumisen raskaana. Uuden luottamuksellisen suhteen luominen vie aikaa ja akuuttien ongelmien kanssa painiville nuorille uuteen valvojaan tutustuminen voi olla liian raskas prosessi. Onkin esitetty toivomuksia siitä, että yhden nuoren valvonta tulisi normaalitapauksissa keskittää yhden tai korkeintaan kahden valvojan hoidettavaksi. (Väkiparta & Marttunen 2009, 75 - 77.)

Tämän tutkimuksen toteuttamisaikana voimassa olleet nuoria rikoksentekijöitä koskevat lait ja asetukset oli annettu lähes 70 vuotta sitten ja ne olivat sisällöltään vaikeaselkoisia ja pai-

koin vanhentuneita. Säännöksissä ei esimerkiksi ollut selkeitä määräyksiä valvonnan järjestämisestä eikä sisällöstä. Valvonnan sisältö perustuikin pitkälti valvojana toimineen tahon käytäntöihin, eikä sitä voitu pitää hyväksyttävänä tuomittujen yhdenvertaisen kohtelun kannalta. Kuten edellä on mainittu, nuoria rikoksentekejiä koskeva lakimuutos astui voimaan 1.1.2011. Ehdollisen vankeuden valvonnasta annettu uusi laki sisältää säännökset muun muassa valvonnan sisällöstä, valvojan tehtävistä, valvottavan velvollisuuksista ja siitä, mitä voi seurata valvottavalle kuuluvien velvollisuuksien rikkomisesta. Lain tarkoituksena on myös selkiyttää eri viranomaisten toimivallan jakoa ja ohjeistaa keskinäiseen yhteistyöhön nuorten rikoksentekejiä kanssa tehtävässä työssä. (HE 229/2009, 11 - 14.) Viranomais- ja verkostotyön lisäksi uusi laki sisältää ohjeistuksen tuen ja kontrollin yhteensovittamisesta ja luottamuksellisen suhteen rakentamisesta valvojan ja nuoren välille. Lisäksi uusi laki ohjeistaa nuoren tarpeista lähtevään suunnitelmalliseen ja paneutuvaan työskentelyyn. (Muutokset yhdyskuntaseuraamuksissa -koulutustilaisuuden luentomateriaali 14.10.2010; Kangaspunta. Henkilökohtainen tiedonanto 14.10.2010; Vogt-Airaksinen. Henkilökohtainen tiedonanto 14.10.2010.)

5 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSONGELMA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella ehdollisen vankeusrangaistuksen yhteydessä määrättävää valvontaa psykososiaalisen sosiaalityön viitekehyksen kautta. Tutkimuksessa on kaksi ongelmaa:

1. Miten psykososiaalisen sosiaalityön peruselementit ilmenevät valvonnan aloitus-, työskentely- ja lopetusvaiheessa.
2. Mitä mahdollisuuksia ja esteitä elementtien toteutumiselle on valvonnan eri vaiheissa.

Lisäksi tutkimus pyrkii tuottamaan teoreettista jäsennystä siitä, mitä psykososiaalinen työskentely tarkoittaa nuoriin kohdistuvassa valvontatyössä.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Tutkimusjoukko ja aineiston keruu

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan otoksen sijasta puhua harkinnanvaraisesta näytteestä, koska tilastollisten yleistysten sijasta on tavoitteena ymmärtää jotakin asiaa syvällisemmin tai etsiä uutta teoreettista näkökulmaa tapahtumiin. Näin ollen jo muutamia henkilöitä haastatteleamalla voidaan saada merkittävää ja riittävää tietoa. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 58 - 59.) Haastateltavien valinnan ei tulisi kuitenkaan olla satunnaista, vaan valinta on tärkeää kohdistaa henkilöihin, joilla on mahdollisimman paljon tietoa tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 87 - 88).

Tutkimuksessani käytin harkinnanvaraista otantaa tutkimusjoukon muodostuessa viidestä Khl:n työntekijästä, joilla on tietoa ja käytännön kokemusta ehdollisesti rangaistujen nuorten valvontatyöstä. Haastateltavat edustivat kolmea Khl:n aluetoimistoa. Haastateltavista neljä oli nainen ja yksi oli mies. He olivat 34 - 49 -vuotiaita ja heidän työsuhteensa Khl:n palveluksessa oli kestänyt kolmesta ja puolesta vuodesta kahteentoista vuoteen.

Aineiston hankinnan metodina käytin haastattelua. Hirsjärvi ja Hurme (1985, 25 - 26, Metsämuurosen mukaan 2000, 39) jakavat haastattelun lajit tiedonhankinnallisiin ja terapeutteihin haastatteluihin. Terapeutin haastattelu tähtää käyttäytymisen ja asioiden muuttamiseen. Tutkimuksessani käytin tiedonhankintahaastattelua, joka tähtää informaation keräämiseen

tutkittavasta aiheesta. Tiedonhankintahaastatteluista voidaan erottaa käytännön ongelman ratkaisemiseen tähtäävä käytännön haastattelu ja tutkimushaastattelu. Tutkimuksessani käytin tutkimushaastattelua, jonka tarkoituksena on systemaattinen tiedon hankinta. (Emt.)

Tutkimushaastattelun lajit jaetaan kysymysten valmiuden ja sitovuuden mukaan strukturoituihin ja strukturoimattomiin haastatteluihin. Strukturoitujen ääripäässä on lomakehaastattelu valmiine kysymyksineen ja vastausvaihtoehtoineen, jotka esitetään kaikille haastateltaville samanlaisina ja samassa järjestyksessä. Lomakehaastattelun pyrkimyksenä on varmistaa, että haastattelijalla ei vaikuta haastateltavan vastauksiin omilla mielipiteillään. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 11.) Työkokemukseni ja laatimani kandidaatintyön perusteella minulla oli melko vahvoja mielipiteitä psykososiaalisen sosiaalityön paikasta nuorten valvontatyössä. Objektiviisuuttani olisikin voinut tukea strukturoitua haastattelua. Toisaalta katsoin, että strukturoitu haastattelu ei olisi antanut sijaa haastateltavien omille huomioilla ja kommentteille. Strukturoimattoman haastattelun arvioin puolestaan itselleni, aloittelevana tutkijana, liian vaativaksi hallita. Ruusuvuoren ja Tiittulan (2005, 11) mukaan strukturoimaton haastattelu muistuttaa vapaata keskustelua, jossa molemmat osapuolet voivat nostaa puheenaiheita keskusteluun ja kuljettaa sitä haluamaansa suuntaan. Lisäksi haastattelun rakenne muotoutuu tällöin ennen kaikkea haastateltavan ehdoilla. Näiden pohdintojen jälkeen päädyin käyttämään tutkielmasani puolistrukturoitua haastattelumuotoa. Puolistrukturoiduista haastatteluista tunnetuimpia on teemahaastattelu.

Teemahaastattelu etenee tutkimuskysymysten pohjalta laadittujen teemojen varassa (Hirsjärvi & Hurme 1985, 36, Metsämuurosen mukaan 2000, 42). Teemahaastattelulle on tyypillistä, että haastattelun aihepiiri, eli teemat, ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat (Hirsjärvi ym. 2007, 203). Teemojen rakentaminen osoittautui minulle haasteelliseksi tehtäväksi. Ohjauskeskusteluissa pohdin vaihtoehtoa, jossa psykososiaalisen sosiaalityön elementit toimisivat teemoina. Elementit nousisivat tällöin suoraan tutkimusongelmasta. Päädyin kuitenkin ratkaisuun, jossa haastattelu rakentuu asiakasprosessin varaan. Tässä ratkaisussa pyysin haastateltavia kertomaan valvontatyöstä prosessina, jossa on aloitus-, työskentely- ja lopetusvaihe. Jälkimmäiseen vaihtoehtoon päädyin, koska uskoin ajatuksen asiakastyöstä prosessina olevan haastateltaville tutumpi kuin psykososiaalisen sosiaalityön elementit. Lisäksi arvioin tämän teemoittelun selkiyttävän työskentelyä tutkimuksen analysointivaiheessa.

Tutkimuksessani keskeistä on haastateltavien kokemukset ja tulkinnat tutkittavasta asiasta, minkä takia arvioin teemahaastattelun tarkoituksenmukaiseksi aineiston keruumenetelmäksi. Teemojen avulla pyrin varmistamaan, että haastateltavat ja tutkija ymmärtävät keskeiset asiat riittävän samalla tavalla. Lisäksi yhteisen kielen varmistamiseksi määrittelin haastateltaville, mitä tarkoitan tutkimuksen keskeisillä käsitteillä psykososiaalinen sosiaalityö ja psykososiaalisen sosiaalityön peruselementit. Keskeisten käsitteiden määrittelyn sisällytin tutkimuksen kirjalliseen kuvaukseen, jonka toimitin haastateltaville ennen haastattelua. Ohjauskeskusteluissa käymieni pohdintojen perusteella päädyin siihen, että haastattelun on perusteltua olla teemojen rajoissa varsin avoin, jolloin haastateltaville mahdollistuu vapaamuotoisestikin kertoa omasta tavastaan tehdä valvontatyötä.

Hirsjärven ja Hurmeen (1985, 27, Metsämuurosen mukaan 2000, 40) kuvaamana haastattelu on vuorovaikutustilanne, jolle on luonteenomaista muun muassa se, että haastattelu on ennalta suunniteltu. Tähän liittyen haastateltava on ennalta tutustunut tutkimuksen kohteeseen niin käytännössä kuin teoriassakin. Metsämuuronen (2000, 41) suosittelee haastattelun käyttämistä aina kun se on mielekäs tapa hankkia tietoa, joskin hän katsoo haastattelun olevan usein työläs ja etenkin jatkoanalyysien kannalta haasteellinen. Ennen varsinaisia haastatteluja keskustelin muutamien mahdollisten tutkittavien kanssa kokeilevasti. Samalla pääsin koettelemaan alkuperäistä tutkimussuunnitelmaani. Näissä keskusteluissa sain vahvistusta tutkimuksen tarkoituksenmukaisuudesta ja samalla haastattelujen kohdentaminen alkoi tarkentua. (Ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 59.)

Teemahaastattelun rungon testasin ensin siten, että haastattelin itseäni. Vastasin kysymyksiin kirjallisesti. Tämän jälkeen tein koehaastattelun yhdelle tutkimusjoukkoon kuuluvalle henkilölle. Koehaastattelu toteutettiin syksyllä 2007 ja se sisälsi kaksi erillistä haastattelukertaa. Koehaastattelun analysointi auttoi havaitsemaan teemojen toimivuutta ja tarkentamaan epäselviä kysymyksiä (ks. Hirsjärvi ym. 2007, 206). Koehaastattelun aineisto sisältyy tutkimukseeni. Loput haastattelut tein loppuvuodesta 2007. Haastattelut aloitin perustietolomakkeen täyttämällä yhdessä haastateltavan kanssa. Perustietolomake ja haastattelun teemat ovat tutkimuksen liitteenä.

Haastattelutilanteet muodostuivat vapaamuotoisiksi ja ilmapiiriltään vapautuneiksi. Haastattelut etenivät ennakkoon laadittujen teemojen mukaisesti. Tämän ohella tutkija ja tutkittava kävivät keskusteluja, joissa tarpeen mukaan selvennettiin ilmausten sanamuotoja, kerrattiin tutkimuksen keskeisiä termejä ja saatettiin myös palata jo käsiteltyyn teemaan joko tutkitta-

van tai tutkijan toimesta. Tutkittava saattoi puheessaan edetä teemaan, joka oli "tarkoitus" käsitellä haastattelun myöhemmässä vaiheessa. Aineiston keruumenetelmänä haastattelu on joustava menetelmä, joka sallii edellä kuvatunlaisen vapauden kun taas esimerkiksi postitse tehty kysely ei sisällä tällaista joustavuutta (Tuomi & Sarajärvi 2002, 75). Tutkijana koin haastattelutilanteiden eläväisyyden antoisana, mutta haasteellisena. Ennakkoon laadittu teemarunko olikin korvaamaton työväline, jota haastattelun kuluessa täydensin tarkentavilla kysymyksillä. Jokaisen haastattelun jälkeen pyrin kahden - kolmen päivän sisällä litteroimaan haastatteluaineiston, mikä tuki minua aineiston hallinnassa ja seuraavaan haastatteluun valmistautumisessa. Tämä haastattelujen puhtaaksikirjoittaminen on Metsämuurosen (2000, 51) mukaan perusta aineiston analysoinnille.

6.2 Aineiston analysointi

Tutkimuksen analyysivaiheessa tutkijalle selviää, millaisia vastauksia hän saa ongelmiinsa. Toisaalta tässä vaiheessa voi myös selvittää, miten tutkimusongelmat olisi pitänyt asettaa. (Hirsjärvi ym. 2007, 216.) Analysoinnin tarkoituksena on luoda usein varsin runsaaseen kvalitatiiviseen aineistoon selkeyttä saattamalla aineisto tiiviiseen muotoon kadottamatta kuitenkaan sen sisältämää informaatiota. Tiivistetystä informaatiosta on pyrkimyksenä tehdä perusteltuja johtopäätöksiä. (Hämäläinen 1987, 33.)

Tallennettu laadullinen aineisto on usein tarkoituksenmukaista kirjoittaa puhtaaksi sanasanaisesti (Hirsjärvi ym. 2007, 216). Tämän kirjoittamisen, eli litteroinnin, aloitin mahdollisimman pian kunkin haastattelun jälkeen. Yhden haastattelun litterointiin kului aikaa yksi - kaksi päivää. Ennen litteroinnin aloittamista kertosin niitä keskeisiä kysymyksiä, joita tulen analyysivaiheessa tarkastelemaan (ks. Hirsjärvi ym. 2007, 217; Tuomi & Sarajärvi 2002, 94). Jo litteroinnin aikana päätin siten kiinnittää erityistä huomiota siihen, miten psykososiaalisen sosiaalityön elementit ilmenevät ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnassa, onko elementeillä erityispiirteitä ja onko niiden käytölle nähtävissä esteitä tai uusia mahdollisuuksia valvonnan kontekstissa.

Kahden ensimmäisen haastattelun litteroinnin tein tarkoin sanasanaisesti. Litteroinnissa myös kuvasin haastateltavien äänenpainoja ja ilmeitä. Sittemmin ohjauskeskustelussa päädyin ratkaisuun, jossa jätin tutkimuskysymyksen kannalta epäolennaiset täytesanat litteroimatta. En myöskään enää etsinyt haastatteluaineistosta erityisiä äänenpainoja enkä pyrkinyt muistelemaan haastateltavien ilmeitä ja eleitä, joilla he ajoittain painottivat puhettaan ja sen sisällön

merkityksiä. Hännisen (2008, 129) mukaan litterointitapa määrittyy pitkälti tutkijan tulkinnallisista intresseistä, eli siitä, kuinka pieniin ilmaisun yksityiskohtiin hän haluaa tulkintansa kiinnittää. Niin mielenkiintoista kuin olisikin ollut tarkastella tutkittavien tunneilmaisuja ja niiden merkityksiä, jätin ne tämän tutkimuksen ulkopuolelle kyetäkseen keskittymään itse tutkimuskysymykseen.

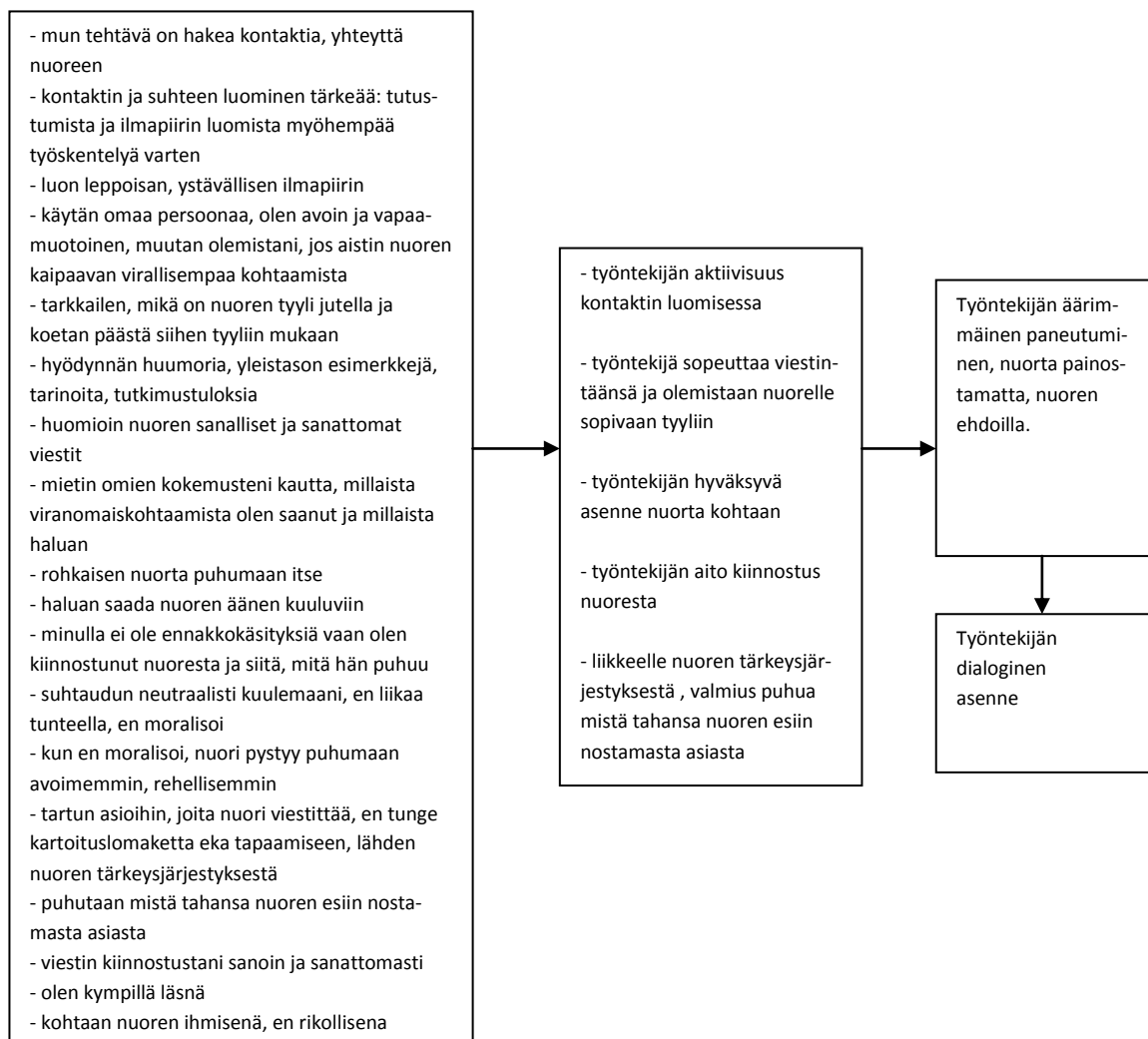
Seuraavaksi aloitin tapauskohtaisen analysoinnin litteroidun aineiston pohjalta. Tämän analysoinnin aloitin tilanteessa, jossa osa haastatteluista oli suorittamatta. Analysoinnissa käytin teemoittelua (Hirsjärvi & Hurme 2000, 173), jossa hyödynsin valvontaprosessia ja psykososiaalisen sosiaalityön elementtejä. Jokaisesta haastatteluaineistosta kirjoitin valvontaprosessin aloitus-, työskentely- ja lopetusvaiheeseen sisältyvät kommentit tai lauseet, jotka sisälsivät joko suoraan tai epäsuorasti dialogisuutta, terapeuttisuutta tai reflektiivisyyttä. Teemaan "muu psykososiaalinen sosiaalityö" kirjasin yleisemmän tason viittaukset psykososiaaliseen sosiaalityöhön. Yksi teema oli "haasteet elementeille", jonka yhteyteen kirjoitin haastateltavien näkemyksiä siitä, mitä esteitä ja mahdollisuuksia he näkivät elementtien toteutumiselle valvontatyössä.

Laadullisessa tutkimuksessa voidaan käyttää induktiivista (yksittäisestä yleiseen) tai deduktiivista (yleisestä yksittäiseen) päättelyä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 95, 97). Omassa tutkimuksessani käytin kolmatta vaihtoehtoa, eli abduktiivista päättelyä, jossa teoriasidonnaisuus on tiiviisti mukana haastatteluissa ja aineiston analysoinnissa. Tuomen ja Sarajärven (2002, 99) mukaan abduktiivista päättelyä hyödyntävän tutkijan ajatteluprosessissa vaihtelee aineistolähtöisyys ja valmiit mallit. Tutkija pyrkii yhdistämään näitä pakolla, puolipakolla ja välillä luovastikin. Yhdistelyn tuloksena saattaa syntyä aivan uuttakin tietoa. Abduktiivinen päättely näkyi analysoinnissani siten, että litteroinnin aikana laadin käsitekartan, jossa määrittelin teorian tiedon perusteella psykososiaalisen sosiaalityön ja sen elementit. Käsitekartta auttoi minua havaitsemaan tutkimuskysymyksen kannalta olennaisia asioita haastattelumateriaalista. Aineistolähtöisyyttä abduktiiviseen päättelyyn toi pyrkimykseni löytää haastatteluaineistosta haastateltavien erilaisin termein ilmaisemia kommentteja ja kuvauksia psykososiaalisesta sosiaalityöstä ja sen elementeistä. Tällaisia löytöjä teinkin mielestäni runsaasti.

Pyrkiessäni vahvistamaan abduktiivista päättelykykyäni, päätin kesken analysoinnin siirtyä täydentämään tutkimuksen teoriaosuutta. Tämä työskentelyvaihe osoittautui ruotsin- ja englanninkielisen lähdekirjallisuuden kääntämisineen aikaa vieväksi tehtäväksi. Teorian täyden-

tämisellä halusin vahvistaa psykososiaalisen sosiaalityön ja sen elementtien tuntemustani, jolla puolestaan tavoittelin parempaa aineiston analysointitaitoa.

Saatuani haastattelumateriaalin kokonaisuudessaan litteroitua, luin sitä läpi useaan kertaan ja samalla pidin mielessäni tutkimuskysymykset. Lukiessani kyselin aineistolta muun muassa sitä, miten psykososiaalisen sosiaalityön elementit ilmenevät valvontaprosessin eri vaiheissa. Tällä tavalla pyrin tunnistamaan aineistosta elementtejä ja niiden ilmenemistä valvonnan kontekstissa. Lukiessani tein tekstiin koodausmerkkejä, jotka olivat lyhenteitä sanoista psykososiaalinen sosiaalityö (ps), dialogisuus (d), terapeutisuus (ter) ja reflektiivisyys (ref). Tein useita matriiseja, joissa jaoin valvontaprosessin aloitus-, työskentely- ja lopetusvaiheeseen. Matriiseihin kirjoitin pelkistetyin ilmaisin elementtien ilmenemisen valvonnan eri vaiheissa. Samaa tarkoittavat ilmaisut yhdistin samaan kategoriaan, eli luokkaan ja kullekin kategorialle annoin sen sisältöä kuvaavan nimen. Kategorioiden avulla vastasin tutkimuskysymyksiin. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2002, 102 - 103.) Ohessa on kuvaus siitä, miten jäsensin dialogisuuden ilmenemistä valvonnan aloitusvaiheessa ja kuinka päädyin johtopäätökseen työntekijän dialogisesta asenteesta (kuvio 2).

Kuvio 2. Dialogisuus valvonnan aloitusvaiheessa.

Analysoinnin edetessä aineisto tiivistyi ja sain sen mahtumaan yhteen matriisiin, joka on tutkimuksen johtopäätökset -luvussa, sivulla 87.

6.3 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimusprosessin aikana tein tarkat muistiinpanot ohjauskeskusteluista, omista pohdinnoistani ja tekemistäni valinnoista sekä valintojeni perusteluista. Mielestäni tämä muistiin kirjaaminen toimi minulle myös oppimisprosessina. Hirsjärven (2007, 227 - 228) mukaan tutkimuksen luotettavuutta lisää juuri edellä kuvatuunlainen tarkka kuvaus tutkimuksen jokaisesta vaiheesta.

Laadullisen tutkimuksen aineiston keruussa painotetaan mahdollisimman luonnollisia olosuhteita (Marshall & Rossman 1999, Kylmän mukaan 2008, 115). Haastattelut toteutin Khl:n toimitiloissa, jotka olivat mielestäni varsin luonnollinen ympäristö niin haastateltaville kuin itsellenikin. Kolme haastattelua toteutin omassa työhuoneessani, mikä paikkana oli enemmän minun maaperääni. Nämä kolme haastateltavaa saivat kuitenkin itse valita haastatteluhuoneen Khl:n Kuopion aluetoimistolta. Kaksi haastattelua toteutettiin kyseessä olevien haastateltavien työhuoneissa.

Yksi laadullisen tutkimuksen keskeisistä tavoitteista on tutkittavan näkökulman löytäminen tutkittavasta ilmiöstä. Tutkijan tehtävänä on aktiivisesti tukea tutkittavaa tämän näkökulman esiin nostamisessa. Tämä tukeminen tapahtuu haastattelutilanteessa sopivin kysymyksin ja tarkennuspyynnöin. (Kylmä 2008, 111 - 116.) Tutkittavien ja tutkijan aikaisemmasta keskinäisestä tuntemisesta huolimatta, tai kenties sen ansiosta, sain mielestäni haastattelutilanteissa luotua leppoisan tunnelman, jossa ei kuitenkaan kadotettu haastattelun päätarkoitusta, eli tutkittavan aiheen tarkastelua. Haastattelurunko oli minulle ensiarvoisen tärkeä työkalu haastattelun "koossa pitämiseksi", mutta sen rinnalla tekemäni tarkentavat kysymykset toimivat mielestäni tutkimustehtävän näkökulmasta hyvin. Haastattelutilanteet syvenivät jopa niin, että niissä itsessään oli mielestäni niin dialogisuutta, reflektiivisyyttä kuin jossain määrin terapeuttisuuttakin tutkijan ja tutkittavan välillä. Mielestäni minun ei myöskään ollut vaikeaa suhtautua tutkittaviin ja heidän näkökulmiinsa aidon kunnioittavasti. Katson, että kokonaisuudessaan onnistuin hyvin löytämään ja esiin nostamaan tutkittavien näkökulmia tutkittavasta aiheesta. Tätä edesauttoi tutkittavien rohkea heittäytyminen aiheen käsittelyyn ja pohdintaan.

Analysoinnin luotettavuutta pyrin vahvistamaan siten, että perehdyin tarkoin psykososiaaliseen sosiaalityöhön. Tämän perehtymisen pohjalta laadin psykososiaalista sosiaalityötä koskevan käsitekartan, mikä kokemukseni mukaan vahvisti kykyäni tunnistaa haastateltavien puheesta ja sittemmin litteroidusta aineistosta tutkimuskysymysten kannalta olennaiset asiat. Olennaisen tunnistaminen tutkimusaineistosta tukee oikeiden tulkintojen tekemistä. Toisaalta haasteena oikeiden tulkintojen tekemisen kannalta on todettu olevan tutkijan henkilökohtaisuus ja tutkijan ja tutkittavan välisen vuorovaikutuksen onnistuminen. (Ks. Hämäläinen 1987, 56.) Kokemukseni valvontatyöstä ja tutkittavien aikaisempi tunteminen lieneekin sekä rikkaus että haaste tutkimuksen luotettavuuden kannalta.

Aineiston hankinnan ja käsittelyn selkeyttä ja siten myös analysoinnin luotettavuutta tuki kautta tutkimuksen kulkeva ajatus valvonnasta prosessina, jossa on aloitus-, työskentely- ja lopetusvaihe. Valvontatyön mieltäminen prosessina oli haastateltaville tuttu tapa käsitellä valvonnan sisältöä. Tämä osaltaan lienee vaikuttanut haastattelutilanteiden hyvään ilmapiiriin, jossa haastateltavat pystyivät avoimesti kuvaamaan tekemäänsä työtä. Vastaavasti aineiston analysointi rakentui juuri edellä kuvatun valvontaprosessin varaan, sillä aloitus-, työskentely- ja lopetusvaihe toimivat osaltaan teemoina analysointivaiheessa.

Edellä mainittu käsitekartta auttoi minua havaitsemaan tutkimuskysymyksen kannalta olennaisen runsaasta aineistosta. Käsitekarttaan tiivistämäni teoriatieto oli keskeisessä asemassa tehdessäni yhä tarkempia johtopäätöksiä ja tulkintoja laatimieni matriisien pohjalta. Abduktiivisen päättelyni ja tämän tutkimuksen analysoinnin luotettavuus on pitkälti sen varassa, miten hyvin lopulta onnistuin perehtymään ja käsitekarttaan kokoamaan olennaisen psykososiaalisesta sosiaalityöstä.

Havaintojen ja tulkintojen luotettavuuden lisäksi on syytä erottaa niiden puolueettomuus (Tuomi & Sarajärvi 2006, 133). Halusin objektiivisesti kuulla ja ymmärtää tutkittavia ja heidän näkemyksiään, mutta puolueettomuuden kannalta on mahdollista, että ainakin osa tutkimusaineistosta on suodattunut henkilökohtaisten kokemusteni kautta. Tutkimusraportissani käytän niukasti tutkittavien alkuperäisiä ilmauksia. Haastateltavien puheen sanasanaista kirjoittamista tutkimusraporttiin en katsonut tarpeelliseksi, sillä katsoin tutkimuskysymyksen tulevan parhaiten käsitellyksi analysoidun haastattelumateriaalin avulla. Haastatteluaineiston vahva editointi saattaa edistää tutkittavan varsinaisen sanottavan esille tuloa, toisaalta vahva editointi voi häivyttää tutkittavan yksilöllisiä ilmaisuja ja estää hänen ääntään tulemasta autenttisenä esiin (Hänninen 2008, 129). Tuomen ja Sarajärven (2002, 22) mukaan haastattelu-

jen alkuperäiset ilmaukset muodostavat analyysin lähtökohdan, mutta raportissa ne toimivat lähinnä esimerkkeinä. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta alkuperäisillä ilmauksilla ei siten ole merkitystä. Toisaalta suorat haastatteluotteet rikastuttavat tutkimuselostetta, koska sen kautta lukija saa käsityksen siitä, mihin tutkija perustaa johtopäätöksiään (Hirsjärvi ym. 2007, 228).

Luotettavuutta voi heikentää tutkimusprosessin pitkittyminen, mikä johtui pääasiassa tutkijan henkilökohtaisista syistä. Haastatteluista tutkimusraportin valmistumiseen kului aikaa neljä vuotta. Tänä aikana haastattelumateriaali oli tallennettu tutkijan henkilökohtaiselle tietokoneelle ja tutkimusaineiston tulosteita säilytettiin lukollisessa lipastossa. Tutkimusprosessin aikana Khl yhdistyi vuoden 2010 alusta lukien vankilaorganisaation kanssa yhteiseksi rikosseuraamuslaitokseksi. Lisäksi ehdollisesti rangaistujen nuorten valvontaa koskeva lakimuutos on tullut voimaan 1.1.2011. Tämä voi herättää lukijassa kysymyksiä siitä, onko tutkimuksen aineisto organisaatio- ja lakimuutoksen jälkeen ajankohtainen. Tutkimusaineiston ja sen tulosten ajankohtaisuutta kuitenkin puoltaa se, että organisaatiomuutoksesta huolimatta Khl:n aluetoimistot (nykyisin yhdyskuntaseuraamustoimistot) tekevät edelleen yhdyskuntaseuraamusten toimeenpanotyötä. Koska asiakaskunnan vaikeat elämäntilanteet ja ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnan kuntouttavat ja tukevat tavoitteet jatkuvat myös lakimuutoksen jälkeen, on mielestäni psykososiaalisen sosiaalityön mahdollisuuksia valvontatyössä syytä tarkastella niin tänään kuin vastaisuudessakin.

6.4 Tutkimuksen eettisyys

Jo tutkimusaiheen valinta on eettinen ratkaisu (Hirsjärvi ym. 2007, 24). Tämän tutkimuksen motiivit ja siten myös aiheen valinta perustuvat Khl:ssa jo vuosien ajan käytyyn keskusteluun sosiaalityön paikasta yhdyskuntaseuraamustyössä. Psykososiaaliselle sosiaalityölle tyypillinen kohdentuminen monin tavoin haasteellisiin elämäntilanteisiin ja tuen ja kontrollin yhteen nivoutuminen auttamistyössä ovat tuttuja elementtejä nuorten valvonnassa.

Tutkimusaiheen liittyminen tutkijan työhön tai muutoin omaan jokapäiväiseen elämään nähdään myönteisenä, mikäli tutkimustyö rikastuttaa tutkijan elämää ja vastaavasti jos hänen elämänsä rikastuttaa tutkimuksen tekemistä. Toisaalta läheinen ja tuttu aihe voi olla tutkijalle keino karttaa muita, ehkä tarkoituksenmukaisempia, tutkimusaiheita (Hirsjärvi ym. 2007, 74). Tämä tutkimus pohjautuu vahvasti arkityöhöni. Tutkimuksen tekeminen onkin rikastuttanut työelämäni herättämällä sisäistä pohdiskelua psykososiaalisen sosiaalityön ja sen taustalla

olevien teorioiden ilmenemisestä käytännön valvontatyössä sekä laajemmin Khl:n tehtävissä. Tutkimusprosessin aikana olen aikaisempaa enemmän reflektoinut tekemääni asiakastyötä niin mielessäni kuin työtovereiden kanssa käymissäni keskusteluissa. Ehkä ainakin osittain tämän rikastuttamisen ansiosta minulla säilyi innostuneisuus aihetta ja tutkimuksen loppuun saattamista kohtaan. Edellä kerrotun perusteella voineekin päätellä, että tutkimusaiheen valinta oli onnistunut. Toisaalta niin sanotun tieteen mittapuun valossa aihetta tärkeämpää on kuitenkin tutkimuskysymysten asianmukainen asettaminen ja tutkimusprosessin johdonmukainen eteneminen (Hakala 2008, 54 - 55).

Tässä tutkimuksessa haasteena eettisyydelle on tutkittavien pieni määrä, koska se luo riskin heidän tunnistamisestaan. Tutkittavien tunnistamista pyrin estämään siten, että käytän tutkimusraportissa harkitusti ja niukasti suoria lainauksia haastateltavien puheesta. (Ks. Hänninen 2008, 129). Tutkimustulosten luotettavuuden kannalta tutkittavien pieni määrä ei sen sijaan ole ongelma, koska laadullinen tutkimus ei pyri tilastolliseen yleistämiseen. Pienikin tutkittavien määrä on usein riittävä pyrittäessä hankkimaan mahdollisimman monipuolista kontekstidonnaista tietoa tutkittavasta aiheesta. (Kylmä 2008, 114 - 115.) Eettisyyden näkökulmasta olen pohtinut, käytinkö tahattomasti painostusta hankkiessani haastateltavia tutkimukseeni. Oma innostukseni niin itselle kuin tutkittavillekin tutustua ja tärkeäksi koetusta työmuodosta on saattanut vaikeuttaa kollegan kieltäytymistä tutkimukseen osallistumisesta. Haluttomuutta tutkimukseen osallistumista kohtaan ei kuitenkaan kukaan tutkittava ilmaissut, päinvastoin kaikki suostuivat tutkimukseen lähes välittömästi kertoen kokevansa tärkeänä sen, että tutkimus käsittelee ehdollisesti rangaistujen nuorten valvontaa.

Tutkijan ja tutkittavien työtoveruus on sekä etu että eettinen haaste tässä tutkimuksessa. Vaikka tutkijan ja tutkittavan välillä ei olisi aikaisempaa tuntemusta, katsotaan tutkijan merkitys kvalitatiivisessa tutkimuksessa niin suureksi, että hän saattaa tahtomattaan etsiä sellaisia tutkimustuloksia, kuin hän haluaa (Laaksovirta 1988, 60). Tiedostin edellä kerrotun eettisen haasteen jo haastatteluja suunnitellessani. Tietoisesti pyrin välttämään omia tulkintoja muun muassa siten, että tein haastattelutilanteissa tarpeen mukaan tarkentavia kysymyksiä. Tutkittavien puolelta ongelmana olisi voinut olla aikaisemman tuntemuksen luoma tietynlainen varovaisuus ja arkuus avautua pohtimaan omia työskentelytapoja. Kyseessä olevaa eettistä ongelmaa mielestäni vähensi haastattelutilanteiden välitön ja avoin ilmapiiri, jossa niin tutkija kuin tutkittavatkin pystyivät tekemään tarkentavia kysymyksiä ja jossa tarvittaessa voitiin vapaasti palata jo käsiteltyyn asiaan. (Ks. Kylmä ym. 2003, 115.) Tosiasia epäilemättä kuitenkin on, ettei kaksoisrooli, jossa toimin vanhana tuttuna työtoverina ja toisaalta aloitteleva-

na tutkijana mahdollista täydellistä objektiivisuutta. Toisaalta kvalitatiivinen tutkimus ei voi koskaan olla täysin puolueetonta ja objektiivista (Tuomi & Sarajärvi 2002, 133).

Haastattelujen jälkeen tapahtunut tutkimusprosessin pitkittyminen on mielestäni tutkittavien kannalta eettinen ongelma. Informantteina he ovat antaneet tälle tutkimukselle varsinaisen sisällön, mutta itsestään riippumatta he ovat joutuneet odottamaan tutkimuksen tuloksia, joiden arvioin kiinnostavan heitä ammatillisesti.

Eettisesti kestävä tutkimus on suunniteltu, toteutettu ja raportoitu yksityiskohtaisesti (Hirsjärvi ym. 2007, 24). Tutkimukseni eri vaiheissa hyödynsin niin ohjauskeskusteluja kuin tutkimuksen tekemistä koskevaa kirjallisuuttakin. Erilaiset muistiinpanot olivat keskeinen keino pyrkiessäni sittemmin avoimesti kuvaamaan tutkimuksen aikana tekemiäni ratkaisuja. Tällainen oman toiminnan tarkka seuraaminen ja opetusmateriaalin yhtä aikainen opiskelu tukivat mielestäni tutkimustyön onnistumista ja sen eettisyyttä.

7 TUTKIMUSTULOKSET

7.1 Dialogisuus, terapeutisuus ja reflektiivisyys valvonnan aloitusvaiheessa

Valvonnan aloitusvaiheen keskeisenä tehtävänä on valvojan ja nuoren keskinäinen tutustuminen ja toimivan vuorovaikutuksen rakentaminen (Päihdekuntoutus ja yhdyskuntaseuraamukset 2009, 10). Tutkimukseni mukaan valvonnan aloitusvaiheessa korostuukin työntekijän aktiivinen pyrkimys luoda kontakti nuoreen. Kontaktin rakentaminen katsotaan työntekijän nimenomaiseksi tehtäväksi, sillä sen kautta haastateltavat kokevat luovansa perustan toimivalle valvontasuhteelle. Myös psykososiaalisen sosiaalityön uranuurtaja Mary Richmond korosti asiakas-työntekijäsuhteen merkitystä (Richmond 1930, 34). Niin ikään hyvän asiakas-työntekijäsuhteen tärkeys käy ilmi Hollisin opetuksissa (Soydan 1999, 101) ja psykososiaalisen sosiaalityön teoriaperustan muodostavassa Case work -traditiossa (Hollis 1970, 33 - 37). Haastateltavat kokivat työntekijän ja nuoren välisen kontaktin ilmenevän luottamuksena, josta taas kertoo se, että nuori kykenee puhumaan asioistaan ja hän tietää ja tuntee työntekijän haluavan kuunnella häntä.

Kontaktin aikaansaamiseksi työntekijän panos aloitusvaiheen vuorovaikutuksessa on äärimmäisen paneutuva. Kutsun tätä paneutumista *työntekijän dialogiseksi asenteeksi*. Dialogisessa asenteessa työntekijä on omalla persoonallaan läsnä haluten tutustua nuoreen ja samalla haluten antaa nuorelle itsestään riittävää ja rehellistä tietoa. Työntekijä luo omalla olemuksellaan ja toiminnallaan ystävällistä ilmapiiriä, jonka uskotaan helpottavan nuoren osallistumista keskusteluun. Työntekijä haluaa kohdata nuoren ilman ennakko-oletuksia. Aidon kohtaamisen edellytyksenä on Väisäsen, Niemelän ja Suuan (2009, 20) mukaan se, että työntekijä kykenee laittamaan sivuun sekä omat henkilökohtaiset ajatuksensa, niin sanotun oman sisäisen hälinänsä, että kaikki ennakkoluulonsa.

"Hyvin paljon sillä omalla persoonalla ja se on hyvin paljon sitä työtaitoo, että kuinka pystyy ihmistä jututtamaan silleen, että siinä on oma itse läsnä. Että on kympillä mukana, se ei oo mikään roolisuoritus. Keskeisin asia kontaktin luomisessa on mun mielestä se, että pystyy omalla olemuksellaan ja vuorovaikutuksellaan hoitamaan niin, että ihminen haluaa keskustella ja sen on mahdollisimman helppo keskustella siinä tilanteessa." (H3)

Dialogisesti asennoituva työntekijä etsii aktiivisesti asioita, joista nuoren olisi helpohko puhua. Keskustelunaiheeksi käy tällöin mikä tahansa nuoren esiin nostama asia, sillä puheenaihetta tärkeämpää on yleään vuorovaikutuksen ja sitä kautta kontaktin luominen. Aiheen etsimisen lisäksi työntekijä kuuntelee nuorta tutkien. Tutkivaan kuuntelemiseen liittyen työntekijä tarttuu nuoren lyhyeenkin kommenttiin pohtien ja tiedustellen, mitä nuori sillä tarkoittaa ja millaisia merkityksiä käsiteltävällä asialla hänelle on. Tutkiva kuunteleminen auttaa työntekijää ymmärtämään paremmin nuoren kokemuksia, mikä puolestaan vahvistaa kontaktin luomista (Mattila 2009, 80). Mielestäni haastateltavien kuvausten perusteella työntekijän dialogisessa asenteessa on yhdenmukaisuutta Seikkulan (1996, 154) kuvaaman toiminnan kanssa, jossa vuoropuheluun pyrkivä työntekijä vastaa dialogisesti hänelle esitettyyn monologtiin. Näin monologilla on mahdollisuus kehittyä dialogiksi.

Dialogisesti asennoituva työntekijä kuuntelee nuoren keskustelutyylä, johon hän pyrkii sopeuttamaan oman tapansa keskustella. Hiljaisen nuoren kanssa työntekijä toimii rauhallisesti painostamatta, puheliaan nuoren saadessa tilaa omien ajatusten julkituomiseen. Vuorovaikutuksessa työntekijä osoittaa puheellaan ja eleillään keskittyvänsä nuoreen. Kertoopa nuori mitä tahansa, ei työntekijä moralisoi. Haastateltavien mukaan työntekijän neutraalisuus, ystävällisyys, nuoren kertomaan keskittyminen ja tarvittaessa asiallisen informaation antaminen erilaisista palveluista rohkaisee nuorta keskusteluun ja vahvistaa kontaktin luomista, sen sijaan moralisointi estää yhteyden syntymisen.

Psykososiaalisen työn tavoin haastateltavat huomioivat nuoren tarpeet ja nuorelle tärkeät asiat (ks. Sipilä 1989, 224 - 226). Nuorelle tärkeiden asioiden kautta haastateltavat pyrkivät niin ikään luomaan kontaktia, sillä nuoren uskotaan puhuvan asioista, jotka ovat sillä hetkellä hänelle merkityksellisiä. Yksi haastateltava korosti nuoren tärkeysjärjestyksen merkitystä aloitusvaiheessa:

"nuoren tärkeysjärjestys menee aloitusvaiheessa valvonnallisen kontekstin edelle. Tällöin työntekijänä saan nuoren ääntä kuuluviin ja mahdollistan nuorelle kokemuksen siitä, että tämä on aidosti osallinen omassa valvonnassaan". (H 4)

Työntekijän dialoginen asenne ei pois sulje rangaistuksen kontekstia ja valvonnan tuomia velvoitteita niin nuorelle kuin työntekijällekin. Aloitusvaiheessa käydään läpi valvonnan reunaehdot ja sovitaan pelisäännöistä, mikä luo haastateltavien mukaan keskustelua ja voi osaltaan sitouttaa nuorta yhteistyöhön. Dialogisesti asennoituva työntekijä ei siis kätke valtaansa

eikä pue sitä sellaiseen muotoon, että ikään kuin hän voisi toimia täysin nuoren ehdoilla (ks. Mönkkönen 1998, 78).

Työntekijän epävirallisuuden katsotaan tukevan kontaktin luomista. Epävirallisuuteen liittyen työntekijä on avoin ja vapaamuotoinen, mikä näkyy hänen sanavalinnoissaan ja olemuksessaan. Tilanteeseen sopivat tarinat, sananlaskut ja tutkimustulokset johdattavat keskustelua ikään kuin nuoren ja tämän tekemän rikoksen ulkopuolella, josta nuoren toivotaan löytävän yhtymäkohtia omaan elämään. Dialogisesti asennoituva työntekijä nostaa näitä yhtymäkohtia esiin kuin tarjoillen niitä nuoren oivallettavaksi. Toisaalta dialogisesti asennoituva työntekijä on avoin keskustelun etenemiselle siinä laajuudessa ja syvyydessä, mihin nuori sillä hetkellä kykenee. Huumori ja työntekijän konkreettinen kielenkäyttö tukevat niin ikään kontaktin luomista.

"Työntekijä rakentaa suhdetta peruskäytöstavoillaan ja ystävällisyydellään, kielenkäytöllään... virkakieli on esteenä luottamukselle. Kun työntekijänä käytän nuoren kieltä, olen nähnyt sen oikeasti toimivan suhteen rakentamisessa. Sananlaskut ja tarinat toimivat, sillä nuoren on helpompi puhua, ei jännitä. tarinat ynnä muut antavat tilaa nuoren omille oivalluksille, kun löytää itseään niistä esimerkeistä ja alkaa puhua niistä (esimerkeistä) työntekijälle". (H 4)

Aineiston pohjalta vaikuttaa siltä, että edellä kuvatuilla lähestymistavoilla (ystävällisyys, moralisoimattomuus ja epävirallisuus) työntekijä viestii nuorelle haluaan kohdata tämä tasavertaisena valvonnan toimijana. Nuoren ajatukset ja näkökulmat ovat yhtä tärkeitä kuin työntekijän. Toisaalta nuoren ajatukset ja näkökulmat vaikuttavat aloitusvaiheessa saavan päähuomion työntekijä puheen seurattessa nuorta. Tältä osin aloitusvaiheen dialogisuudessa on havaittavissa Mönkkösen (2007, 84) kuvaama asiakaskeskeinen vaihe, jossa työntekijä tarjoaa nuorelle tilaa tuoda esiin omia ajatuksiaan. Omien ajatusten esiin tuominen on Mönkkösen (emt.) mukaan edellytys luottamukselle.

Psykososiaalinen lähestymistapa korostaa systemaattisen työskentelyn merkitystä, jonka mukaan sosiaalityöntekijän tulee muodostaa mahdollisimman monipuolinen kokonaiskuva asiakkaan tilanteesta ja työskennellä sen pohjalta suunnitelmallisesti (Granfelt 1993, 179; Soydan 1999, 80 - 82). Tutkimukseni perusteella vaikuttaa siltä, että tällainen työskentely on varsin tuttu nuorten valvontatyössä. Valvonnan aloitusvaiheen tapaamisilla nuoren elämäntilanne kartoitetaan Khl:ssa käytössä olevan työskentely- ja kartoituslomakkeen avulla. Sen pohjalta tapaamisilla keskustellaan niin nuoren asumis-, opiskelu- ja työtilanteesta kuin sosi-

aalisista suhteista ja päihteidenkäytöstäkin. Rikollisuutta altistavat ja sitä ehkäisevät tekijät kirjataan kartoitukseen. Samalla arvioidaan nuoren tuen tarve nimenomaan uusintarikollisuuden ehkäisemisen näkökulmasta. Vaikuttaa siltä, että kontaktin saaminen nuoreen on tärkeää ennen kartoituksen laatimista, toisaalta kartoitus toimii keinona kontaktin luomisessa. Työntekijän dialoginen asenne näkyy kartoitusvaiheessa siten, että nuorta rohkaistaan keskusteluun motivoivan haastattelun keinoin ja erilaisten tehtävien ja itse kartoituslomakkeen kysymysten avulla.

Kartoituksessa on tärkeää pyrkiä saamaan mahdollisimman realistinen käsitys nuoren kokonaistilanteesta. Aina nuori ei ole välittömästi valmis puhumaan henkilökohtaisista asioistaan. Tällaisissa tilanteissa monologisesti toimiva työntekijä voisi käyttää kartoituslomaketta eräänlaisena karttana, jonka kysymysten kautta hän rakentaisi yksin omassa mielessään nuorta koskevat tulkinnat. Seikkulan (1996, 154) mukaan näin tapahtuu valitettavan usein niin terveydenhuollon kuin sosiaalitoimenkin tehtävissä. Monologisuuden sijaan työntekijä voi muuttaa kartoitustilannetta dialogiseksi sanomalla henkilökohtaisen mielipiteen asioihin tai kertomalla, mitä muuta hän tietää käsiteltävänä olevasta aiheesta (emt.) Tutkimukseni mukaan valvojat tuovat dialogisuutta kartoitusvaiheeseen kertomalla edellä mainittuja tarinoita, esimerkkejä ja tutkimustuloksia, joiden kautta nuori voi löytää yhtymäkohtia omaan tilanteeseen.

Terapeuttisuus valvonnan aloitusvaiheessa voidaan haastatteluaineiston perusteella kiteyttää termiin *arvostava kohtaaminen*, sillä haastateltavat korostivat pyrkivänsä kohtaamaan nuoren siten, että tämä kokee ihmisenä olevansa työntekijän hyväksymä ja arvostama. Arvostavaan kohtaamiseen kuuluu empatia. Työntekijä käyttää empatiaa, kun hän omalla olemuksellaan ja toiminnallaan luo ilmapiirin, jossa nuori kokee pystyvänsä puhumaan asioistaan (Koski-Jännes 2008, 46). Kaikki haastateltavat kuvasivat omaa toimintaansa valvonnan aloitusvaiheessa tietoisena empaattiseksi. Haastateltavat uskoivat, että useimmat nuoret jännittävät aloitusvaiheen valvontatapaamisia. Haastateltavat kuvasivat pyrkivänsä lievittämään nuoren jännittyneisyyttä ystävällisellä ilmapiirillä, jota he luovat muun muassa kielen avulla. Haastateltavien mukaan ystävälliseen ilmapiiriin pyrkivä työntekijä käyttää virkakielen sijaan arkikieltä, joka hyödyntää nuoren käyttämiä sanoja ja ilmaisuja. Keskustelua työntekijä rikastuttaa sananlaskuilla, tarinoilla ja huumorilla. Lisäksi työntekijä luo arvostavaa ilmapiiriä sanattomalla viestinnällään. Näkemykseni mukaan tällaisessa nuoren kohtaamisessa toteutuu Koski-Jänneksen (2008, 46) kuvaama empatia, jossa työntekijä ei syytä eikä arvostele nuorta, vaikka hän ei hyväksykään tämän rikosta. Empatian taitoon sisältyy myös kyky tulkita riittävän

oikein nuoren oheisviestintää ja tarvittaessa kyky muuttaa omaa toimintaa nuoren odotuksia ja tarpeita vastaavaksi (Dunderfelt 2001, 23). Kaikki haastateltavat kertoivat muuttavansa omaa viestintäänsä ja käytöstään virallisemmaksi, jos nuori viestii odottavansa sellaista kohtaamista epävirallisen ja tuttavallisen kohtaamisen sijaan.

Työntekijän ohjaavan roolin rinnalla haastateltavat katsoivat valvonnassa *pyrittävän tasavertaiseen suhteeseen*. Tasavertaisessa suhteessa työntekijä ei mene nuoren yläpuolelle (Payne 1996, 31, Raunion mukaan 2004, 152) vaan kohtaa hänet tasavertaisena paljastaen jotain myös itsestään ja omasta persoonastaan. Haastateltavien mukaan työntekijä voi kertoa tilanteeseen sopivan esimerkin omasta elämästään, jos hän katsoo sen olevan nuoren ja itsensä kannalta sopivaa. Tasavertaisuuteen pyrkivä työntekijä ei moralisoi eikä syyttele nuorta tämän tekemästä rikoksesta. Kärkkäisen (2008, 50) mukaan Khl:n asiakastyölle on tyypillistä asiakkaan kunnioittaminen ja pyrkimys nähdä hänet ihmisenä, myös irrallaan hänen tekemästään rikoksesta. Kunnioittava kohtaaminen onkin todettu yhdeksi keskeiseksi keinoksi vähentää uusintarikollisuutta. Sen sijaan nöyryyttävä viranomaiskohtaaminen voi antaa rankaisun kohteena olevalle asiakkaalle syyn kieltää rankaisevan viranomaistahon edustamat säännöt ja arvot. (Kääriäinen 1994, 282.)

Haastateltavien mukaan tasavertaisuuteen kuuluu muun muassa Juhilan (2006, 142) kuvaama nuoren näkemysten kuulluksi nostaminen. Sanattomalla viestinnällään ja tarkentavilla kysymyksillään työntekijä ilmaisee kuuntelevansa ja haluavansa ymmärtää nuoren kertomaa ja kokemuksia. Syvimmillään asiakas kokee tullessa kuulluksi ja ymmärretyksi silloin, kun hänelle välittyy tunne siitä, että työntekijä huomioi hänen tunteensa ja merkitykset, joita hän asioille antaa (Juujärvi ym. 2007, 84). Asiakkaan vastustuksen on todettu vähentyvän hänen saatua kokemuksen siitä, että työntekijä ymmärtää ja hyväksyy hänen tunteensa ja asioille antamansa syvimmät merkitykset (Keinänen & Säävälä 2006, 89). Tutkimustulokseni arvostavasta kohtaamisesta on mielestäni yhdenmukainen Suonion (2003, 79) tutkimustuloksen kanssa. Sen mukaan valvonnassa toteutuu terapeuttinen tuki. Terapeuttisen tuen määrittelevinä tekijöinä ovat puolestaan nuoren luottamus valvojaan ja asiakaslähtöisyys. Asiakaslähtöisyydellä Suonio (emt.) tarkoittaa, että nuori voi itse vaikuttaa valvonnassa käsiteltäviin asioihin. Lisäksi tutkimustulokseni arvostavasta kohtaamisesta tukee näkemystä arvostavasta tilasta, jonka Riitta Granfelt (2008, 24 - 25) on esittänyt tutkittuaan vankilasta vapautuvien nuorten vankien kuntoutusta ja vapautteen valmentamista. Arvostava tila -käsitteen lähtökohtana on näkemys, jonka mukaan ihminen ei voi hyötyä kuntoutuksesta, ellei hän edes hiukan ar-

vosta itseään, eli ellei hän koe olevansa kuntoutuksen arvoinen. Tämän tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että valvojien ei ole vaikeaa suhtautua nuoreen arvostavasti.

"Ensimmäisenä asiana puhun siitä, että yhteistyömme korostuminen yli rangaistuksen on kamalan tärkeä asia, jotta nuori saa kuvan, että oikeasti ollaan kiinnostuneita hänen tilanteestaan ihmisenäkin eikä vain valvonnan ja rangaistuksen täytäntöönpanona...Nuoren pitää kokea, että työntekijä oikeasti kuulee ja arvostaa häntä ihmisenä eikä halua rajoja loukata. Se on edellytys sille, että nuori pystyy avautumaan vuorovaikutuksessa". (H 4)

Arvostavassa tilassa kontrollitoimet toteutetaan niin, että asiakas ei koe niitä nöyryyttäväksi vaan itseään tukeviksi (Granfelt 2008, 24). Nuorelle kerrotaan valvonnan reunaehdot ja Khl:n keinot, joilla nuorta tavoitellaan, jos hän jättää tulematta valvonta-ajoille. Yksi haastateltava kertoi esittävänsä valvonnan reunaehdot siten, että niiden noudattamisesta sopiminen voi tapahtua kahdestaan valvojan ja nuoren kesken. Mikäli nuori ei suostu kahdenkeskiseen sopimiseen, astuu kuvaan lain ja ohjeistuksen määräykset siitä, että valvojan on tavoiteltava nuorta koeajan loppuun saakka. Haastateltavan mukaan nuori yleensä toteaa pääsevänsä helpomalla sopiessaan yhteistyöstä valvojan kanssa ja sitoutuessaan valvonnan hoitamiseen.

Valvonnan aloitusvaiheessa tärkeää on nuoren äänen ja nuoren tarpeiden esiin nostaminen. Aina nämä tarpeet eivät ole selkiintyneet nuorelle itselleenkään. Terapeuttiseen elementtiin sisältyvän *aktiivisen kuuntelun* avulla työntekijä keskittyy tarkoin nuoren puheeseen ja oheisviestintään. Työntekijä paneutuu etsimään asioita, jotka nuori kokee tärkeiksi ja joihin hän mahdollisesti toivoo ja tarvitsee muutosta. Arvostava tila -käsite liittyy juuri läsnä olevuuteen, jota työntekijä viestii aktiivisella kuuntelulla (Granfelt 2008, 25). Työntekijä kuuntelee nuorta kokonaisvaltaisesti ottaen huomioon, mitä ja miten tämä asioistaan kertoo. Työntekijä pyrkii pääsemään mukaan nuoren tyyliin puhua siten, että hiljaisempaa ja varauksellisempaa nuorta ei painosteta puhumaan enempää, kuin mihin hän sillä hetkellä kykenee. Nuoren kertomiin ratkaisua vaativiin akuuttiongelmiin puututaan kuitenkin välittömästi. Siten nuori saa tarvitsemansa avun lisäksi kokemuksen siitä, että työntekijä todella kuulee häntä ja paneutuu hänen asioihinsa.

Terapeuttisuus ilmenee *pyrkimyksenä lisätä nuoren tietoisuutta* omasta tilanteestaan ja mahdollisista muutostarpeistaan (ks. Payne 1996, 2). Tutkimukseni mukaan nuoren tietoisuuden lisäämistä tapahtuu muun muassa Väisäsen, Niemelän ja Suuan (2009, 55) kuvaamaa voimavarakeskeistä työskentelytapaa hyödyntäen. Tällöin esimerkiksi rikostaan vahvasti katuva ja

epätoivoisen nuoren tietoisuuteen pyritään herättämään uskoa ja toivoa elämän jatkumisesta normaalimpana. Motivoivan haastattelun keinoin työntekijä painottaa keskustelun kulkua epäonnistumisten sijasta onnistumisiin, joita nuoren elämässä on ollut. Rikostaan vähättelevän nuoren kanssa työntekijä pyrkii nostamaan esiin rikoksen haittoja ja vakavuutta. Tämä on tärkeää pyrittäessä valvonnan kuluessa aikaan saamaan muutosta nuoren lainvastaisessa käyttäytymisessä. Haastateltavat ilmaisivat tiedostavansa psykososiaalisen sosiaalityön näkemyksen siitä, että muutos ei ole mahdollinen ilman asiakkaan oman tietoisuuden ja muutostarpeen heräämistä (ks. Freire 2005, 25; Hollis 1970, 33 - 37). Kuten aikaisemmin on todettu, uusien näkökulmien esiin tuominen on aloitusvaiheessa kuitenkin varovaista ja tarkoin nuoren reaktioita seuraavaa.

Reflektiivisyys valvonnan aloitusvaiheessa ilmenee niin *työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutuksessa* (Tiuraniemi 2001, 169 - 170) kuin työntekijän omaan toimintaan kohdistuvana *arviointina* (Raunio 2003, 81). Vuorovaikutuksessa ilmenevää reflektiivisyyttä tapahtuu silloin, kun työntekijä toistaa asiakkaan puhetta samoin taikka samaa tarkoittavin sanoin (L. Riittinen, henkilökohtainen tiedonanto 19.9.2005). Tutkimukseni perusteella edellä kuvattua reflektiivisyyttä ilmenee runsaasti valvonnan aloitusvaiheen vuorovaikutuksessa, mikä ainakin osittain johtune siitä, että Khl:n asiakastyöntekijät ovat saaneet koulutuksen motivoivan haastattelun ja reflektoinnin menetelmiin. Edellä kuvattu reflektiivisyys sisältyy aktiiviseen kuunteluun, jonka kautta työntekijä viestii haluaan kuulla ja ymmärtää nuorta ja tämän kokemusmaailmaa. Reflektiivisen kuuntelun merkitys korostuu valvonnan aloitusvaiheessa, jolloin tavoitteena on kontaktin luominen nuoreen. Mönkkösen (1998, 78) mukaan juuri reflektiivisen kuuntelun on nähty vähentävän asiakkaan vastustusta auttamisprosessissa. Haastateltavien mukaan työntekijä reflektoi myös nuoren tunteita heijastaen niitä sanallisessa ja sanattomassa viestinnässään. Tiuraniemen (2002, 170) mukaan tunteita heijastamalla työntekijä viestii asiakkaalle niiden hyväksyttävyyttä. Lisäksi tunteiden heijastaminen auttaa nuorta tunnistamaan omia tunteitaan (Koski-Jännes 2008, 52).

Tutkimukseni mukaan reflektiivisyys ilmenee valvonnan aloitusvaiheessa *nuoren pysäyttämisenä*. Keskusteluissa työntekijä pysäyttää nuoren miettimään elämäntilannettaan. Asiat, joiden äärelle työntekijä pyrkii nuorta pysäyttämään ovat sellaisia, joihin työntekijä arvioi tarvittavan muutosta nuoren sosiaalisen selviytymisen tukemiseksi ja uusien rikosten ehkäisemiseksi. Pysäyttämistä tapahtuu tarkentavilla kysymyksillä, joita esittämällä työntekijä ohjaa keskustelua syvemmälle kulloinkin kyseessä olevaan aiheeseen ja pyrkii siten herättämään nuoressa tarvetta työstää näitä asioita valvonnan kuluessa. Lisäksi erilaisten ristiriitaisuuksien

esiin nostaminen toimii keinona nuoren pysäyttämiseksi. Tällöin työntekijä ohjaa kysymyksillään nuorta kertomaan esimerkiksi nykyisen päihdetilanteen lisäksi siitä, millaista elämää hän haluaa vastaisuudessa. Kuunnellessaan omaa puhettaan nuori voi havaita, että hänen nykykäyttäytymisensä on ristiriidassa tulevaisuuden tavoitteiden kanssa. Näkemykseni mukaan nuoren pysäyttämiseksi käytettävät menetelmät, eli tarkentavat kysymykset ja ristiriitaisuuksien esiin nostaminen, ovat yhdenmukaisia Case work:n selventämisen ja oivalluksen kehittämisen kanssa. (Hollis 1949, Toikon mukaan 2005, 169.)

Aineiston perusteella työntekijät miettivät tietoisesti, mitä nuoren puheesta he reflektoiden toistavat. Reflektoitavia asioita ovat ne, jotka avaavat nuorelle *uusia, vaihtoehtoisia, näkökulmia* omaan elämään ja keinoihin, joilla ongelmallisia asioita voidaan muuttaa. Uusien näkökulmien avaaminen koetaan vaativaksi, jos nuori haluaa pitäytyä aikaisemmin omaksumassaan yhdessä näkökulmassa. Tällöin työntekijä etenee ikään kuin luovien; hän kuuntelee nuoren näkökulmaa ja heijastavalla kuuntelulla ilmaisee ymmärtävänsä sen. Vähitellen työntekijä nostaa keskusteluun vaihtoehtoisia näkökulmia, joita nuori haastetaan pohtimaan. Valvonnan aloitusvaiheessa näiden uusien näkökulmien esiin nostaminen tapahtuu varoen ja epäsuorasti siten, että niitä tarjoillaan aiheeseen sopivien tarinoiden, sananlaskujen ja tutkimustulosten muodossa. Haastateltavat mieltävät uusien näkökulmien esiin nostamisen selkeästi työntekijän tehtäväksi. Näkemykseni mukaan uusien näkökulmien esiin nostaminen edellyttää työntekijältä Väisäsen, Niemelän ja Suuan (2009, 61) kuvaamaa keskittynyttä ja pohdiskelevaa työtettä ja paneutuvaa läsnäoloa.

Aloituvaiheen keskustelut työntekijä rakentaa sisällöltään sen laajuisiksi, jollaisia hän arvioi nuoren pystyvän siinä vaiheessa käymään. Työntekijä siis koko ajan reflektoi omaa ja nuoren viestintää ja muuttaa tarpeen mukaan omaa toimintaansa tämän reflektoinnin pohjalta. Näin toimiessaan työntekijä toteuttaa reflektiivistä ammatillisuutta, joka on itseään jatkuvasti korjaavaa, muokkaavaa ja kokemuksesta oppivaa (Tiuraniemi 2002, 165; Yhdyskuntaseuraamustyön linjaukset...2006, 17).

Psykososiaalinen sosiaalityö painottaa asiakkaan kokonaistilanteen kartoittamisen merkitystä ja suunnitelmallista työskentelyä tämän kartoituksen pohjalta (Granfelt 1993, 101). Kokonaistilanteen kartoittaminen puolestaan sisältyy ajatukseen psykososiaalisen sosiaalityön hermeneuttisesta työtavasta, jossa asiakasta pyritään ymmärtämään kokonaisuutena (Sipilä 1989, 227 - 228). Kuten edellä mainittiin, kartoitusta varten Khl:la on käytössä työskentely- ja kartoituslomake. Haastateltavat kokevat kartoituslomakkeen työvälineeksi, jonka avulla

työntekijä saa tietoa nuoren tilanteesta ja samalla nuori itse voi huomata niin vahvuuksiaan kuin muutostarpeitaankin. Kartoituslomake luo keskusteluille rungon, jonka avulla kaikki haastateltavat kertoivat käyttävänsä motivoivan haastattelun ja reflektoinnin menetelmää nuoren tietoisuuden lisäämiseksi omasta tilanteestaan.

"Kartottamisesta ajattelen, että sen lisäksi, että minä saan tietoo, niin se nuori-kin niin kuin pysähtyy miettimään niitä asioita...Ja just se, että meidän näkemys olisi yhteinen nimenomaan siitä nuoren tilanteesta. En tiää, voiko se ihan niin kun yhteinen olla...Herättelen esimerkiksi ristiriitaa nykyisen käyttäytymisen ja sen välillä, mitä se nuori haluaa elämäänsä..."

Nyt esimerkiksi yksi nuori, se haluaa tehdä rikoksia ja käyttää päihteitä, ne ei häntä haittaa kuulemma ja kysyin, että mitäs ne on ne asiat, jotka haluaa elämäänsä. No se haluaa tyttöystävän, nätin asunnon ja koiran. Kun palattiin kartoituksessa päihteidenkäyttöön, herättelin miettimään, että miten päihteiden käyttö on ristiriidassa hänen toiveen kanssa saada kaunis asunto ym". (H 1)

7.2 Dialogisuus, terapeutisuus ja reflektiivisyys valvonnan työskentelyvaiheessa

Siirtyminen valvonnan aloitusvaiheesta työskentelyvaiheeseen on jossain määrin liukuva eikä vaiheiden rajapintoja ole aina helppo erottaa. Aloitusvaiheen tutustumisen ja nuoren tilanteen kartoittamisen jälkeen valvontatyö etenee syvällisempään asiain käsittelyyn, jossa rikoksiin altistavien tekijöiden ja rikoksettomuutta tukevien vahvuuksien esille nostamisen myötä edetään valvontasuunnitelman laatimiseen. Valvontasuunnitelmassa määritellään valvonnalle tavoitteet ja sovitaan keinoista, joilla näihin tavoitteisiin pyritään. (ERN -valvonnan menettelyohje 2004, 3.)

Haastateltavien mukaan valvonnan tavoitteet nimetään nuoren tahtiin, mikä tarkoittaa, että työntekijä ei yksin määrittele tavoitteita vaan ne sovitaan yhdessä nuoren kanssa. Tällaisten tavoitteiden löytämisen katsotaan edellyttävän nuoren ja työntekijän välistä toimivaa vuorovaikutusta, jossa nuori pystyy luottamaan työntekijään ja tämän haluun tukea ja auttaa. Aidosti nuoren elämästä ja tarpeista nousevat pienet, konkreettiset ja saavutettavissa olevat tavoitteet ovat haastateltavien mukaan erittäin suositeltavia. Nuoren katsotaan sitoutuvan tällaisten tavoitteiden saavuttamiseen ja työskentelyn edetessä nuoren usko pidempiaikaiseen ja suurempaan muutokseen kasvaa. Edellä kuvatut haastateltavien mielipiteet tavoitteista ovat

yhdenmukaiset Suonion (2003, 79, 81) tutkimustuloksen kanssa, jonka mukaan valvonnan tavoitteet tulee laatia valvojan ja nuoren yhteistyönä ja tavoitteiden tulee perustua nuoren omaan kokemukseen tarpeista.

Ihmisten välinen dialoginen vuorovaikutus edellyttää yleensä luottamuksellista suhdetta (Mönkkönen 2007, 89). Valvonnan aloitusvaiheen tavoitteena on juuri luottamuksen ja kontaktin rakentaminen nuoren ja työntekijän välille. Kun tässä on onnistuttu, päästään valvonnassa *dialogisuuteen, joka näkyy erityisenä valvontasuhteena*. Tutkimukseni mukaan erityisen valvontasuhte näkyy kolmella tavalla: ensiksi nuoren ja toiseksi työntekijän sitoutumisena työskentelyyn, ja kolmanneksi, kummankin osapuolen kokemana helppoutena olla ja toimia yhdessä. Nuoren sitoutumisesta kertoo se, että hän noudattaa sovittuja tapaamisaikoja ja kertoo yhä avoimemmin asioistaan. Nuori voi pyytää työntekijää mukaan eri viranomaisiin ja verkostoihin vahvistaakseen asiointinsa onnistumisen. Erityisenä luottamuksen osoituksena haastateltavat kokevat tilanteet, joissa nuori oma-aloitteisesti kertoo takapakista, eli syyllistymisestään uuteen rikokseen. Työntekijän sitoutuminen yhteistyöhön näkyy kiinnipitävänä työotteena. Tällöin työntekijä välittää siitä, sitoutuuko nuori valvontaan ja mikäli niin ei käy, hän tavoittelee nuorta sinnikkäästi. Mikäli työntekijä on huolissaan nuoren tilanteesta, hän kertoo siitä tälle välittävässä ilmapiirissä. Valvontasuhteessa olemisen helppous näkyy haastateltavien mukaan nuoren ja työntekijän keskinäisen vuorovaikutuksen avoimuutena. Valvontasuhteessa työntekijä pystyy aloitusvaihetta suuremmin ottamaan puheeksi rikoksiin altistavia tekijöitä. Keskustelu voi nuoren sen hetkisistä kiinnostuksista riippuen liikkua varsin epävirallisissakin asioissa. Ohjaavasta roolistaan huolimatta työntekijä ikään kuin heittäytyy näihin keskusteluihin, koska hän näkee nuoren esiin nostamat epävirallisetkin aiheet tärkeiksi valvontasuhteen kannalta. Yhden haastateltavan mukaan valvontasuhte muistuttaa syvimmillään ystävyyssuhdetta, jossa molemmat osapuolet tuovat keskusteluun eri aiheita, joita tarpeen mukaan käsitellään hyvinkin syvällisesti.

Mielestäni edellä kuvatussa erityisessä valvontasuhteessa toteutuu Haarakankaan (2008, 29 - 30) kuvaama dialoginen dialogi, jossa vuorovaikutuksen osapuolet tuovat näkemyksiään avoimesti yhteiseen keskusteluun, kuuntelevat kumppanin näkökulmia ja vastaavat toinen toisensa kommentteihin rakentaen siten yhteistä pohdintaa ja löytäen mahdollisesti uusia näkökulmia ja ratkaisuja. Kyky dialogiseen dialogiin kuuluu Mönkkösen (2007, 87) mukaan työntekijän vuorovaikutusosaamiseen. Tutkimukseni perusteella vaikuttaa siltä, että heittäytyessään vailla patenttiratkaisua olevan ongelman monipuoliseen pohdintaan, työntekijä omalla esimerkillään opettaa nuorta dialogisuuteen. Yksi haastateltava näki tässä mahdolli-

suuden, että opeteltuaan dialogista keskustelua työntekijän kanssa, alkaa nuori käydä sisäistä dialogia muissakin tilanteissa miettiessään ratkaisua johonkin ongelmaan.

"Olen sanonut ääneen, että en minä ole tässä asiassa välttämättä sen viisaampi kuin sinä, mutta että ajattelen, voisiko se mennä vaikka näin. Tuon näkökulmaa asiaan... Me voidaan nuoren kanssa peilata toinen toisiimme niitä asioita, ver-rata näkemyksiä ja mahdollisuuksia. Tavallaan se nuori tässä käy vuoropuhelua mun kanssa, että heitellään sitä asiaa eestaas ja sitten se vähitellen oppii var-maan käymään sitä ittensä kanssa." (H 4)

Rikoksen käsittely on osa kaikkien valvontaa ja se tapahtuu pääsääntöisesti työskentelyvai-heessa. Tällöin on yleensä valvontasuhteessa edetty sellaiselle luottamuksen tasolle, että ri-koksen syvempi käsittely on nuorelle mahdollista.

"Siis mun mielestä nimen omaan, jotta päästään oikeesti rikoksesta keskustele-maan, pitää ensin olla se kontakti nuoreen, koska muuten se rikoksenkäsittely jää aika pinnalliseksi". (H 1)

Rikos, sitä edeltäneet tapahtumat ja rikoksen jälkeinen tilanne seuraamuksineen käsitellään tarkoin. Tutkimukseni perusteella nimitän valvonnassa tapahtuvaa rikosten käsittelyä *näkö-kulmaisiksi rikoskeskusteluiksi*, joissa työntekijä aluksi ohjaa nuorta kertomaan oman näke-myksensä ja kokemuksensa tapahtuneesta. Työntekijä eläytyy nuoren asemaan ottaen vastaan myös hänen tunteensa. Myöhemmin työntekijä eläytyy rikoksen uhrin asemaan tuoden kes-kusteluun tämän kokemuksia ja näkökulmaa. Työntekijä on "toisen roolissa", jolla tarkoitan sitä, että hän asettuu tarvittaessa esimerkiksi uhrin, uhrin läheisen tai nuoren läheisen ase-maan puhuen näistä asemista käsin. Näin toimien rikoskeskusteluissa edetään parhaimmillaan dialogisuuteen, jossa nuoren ja työntekijän lisäksi keskusteluun saadaan myös muiden rikok-sen vaikutuksiin osallisiksi joutuneiden ihmisten mahdollisia näkökulmia.

Haastateltavien mukaan työntekijät ovat valmiita käymään *näkökulmaisista keskusteluja myös muista kuin rikoksiin liittyvistä asioista*. Esimerkiksi nuoren kokemia vaikeuksia hänen sosi-aalisissa suhteissaan käsitellään näkökulmaisesti niin, että työntekijä asettuu toisen osapuolen asemaan ja puhuu tämän toisen näkökulmista käsin. Dialogisuuden kannalta työskentelyvai-heessa voidaan edetä vuoropuheluun, jossa työntekijä ja nuori yhdessä pohtivat ratkaisua nuoren esiin nostamaan kysymykseen, esimerkiksi haluun itsenäistyä lapsuudenkodista tai haluttomuuteen jatkaa opintoja.

"Ratkaisuvaihtoehtoja ja niiden seurauksia ikään kuin heitellään toinen toiselle ja kumpikin pysähtyy pohtimaan toisen esittämää ehdotusta ja näkökulmaa. Ratkaisuvaihtoehtoja kehitellään yhdessä näiden ehdotusten ja näkökulmien pohjalta". (H 3)

Edellä kuvatuissa näkökulmaisissa (rikos)keskusteluissa toteutuu dialogisuuden pyrkimys mobilisoida erilaisia näkökulmia kohtaamaan toisensa (Bahtin 1991, 115 - 116, Mönkkösen mukaan 2002, 36). Työntekijä ei jää vain nuoren näkökulman vahvistajaksi vaan hän nostaa esiin uusia näkökulmia herättäen keskustelua näiden eri näkökulmien välille. Erityisessä valvontasuhteessa nuoren katsotaan uskaltautuvan mukaan tällaiseen dialogiin. Aineiston mukaan työskentelyvaiheessa siirrytään asiakaskeskeisyydestä Mönkkösen (2002, 36) kuvaamaan dialogisuuteen, jossa työntekijä aikaisempaa rohkeammin nostaa keskusteluun nuoren näkökulman kanssa erilaisia näkökulmia.

Yhdyskuntaseuraamustyön linjausten (2006, 15 - 23) mukaan Khl:n asiakkaiden elämäntilanteet ovat usein vaikeita ja asiakkaiden oma toimintakyky on rajoittunutta. Tästä syystä tarvitaan palveluohjauksellista työtä ja viranomaisyhteistyön järjestämistä. Tutkimukseni mukaan Khl:n aktiivinen rooli viranomais- ja verkostotyössä koetaan tärkeäksi. Yhden haastateltavan mukaan

"valvonta ei toimi niin, että minä sanon nuorelle, että menepä käymään työvoimatoimistossa tai varaapa aika päihdehuoltoon. Vaan monesti on parempi, että yhdessä nuoren kanssa varataan aika ja mennään yhdessä asioimaan, silloin se saadaan hoidettua". (H 5)

Valvojan mukaan meneminen verkostoihin on tärkeää, jos nuori ei rohkene mennä yksin. Työntekijän dialogisuus verkostoissa ilmenee siten, että hän toimii tarvittaessa *nuoren äänenä* virastoissa. Lisäksi työntekijä toimii *tulkkina* siten, että virastoissa asioitaessa hän kertoo, mitä nuori tarkoittaa ja vastaavasti hän kertoo nuorelle, mitä viranomaisen puhe ja toiminta tarkoittavat. Tavoitteena on, että vähitellen nuori ja viranomainen pääsevät samalle kommunikoinnin tasolle, jolloin nuori kykenee asioimaan itsenäisesti virastoissa ja erilaisissa verkostoissa.

Khl:ssa pidetään tärkeänä, että työntekijä hallitsee omaan organisaatioon liittyvän osaamisen lisäksi kommunikoivan asiantuntijuuden muiden viranomaisten kanssa. Parhaimmillaan kommunikoiva asiantuntijuus kehittyy dialogiksi, jossa hyödynnetään eri ammattinäkemysten

tietotaitoa asiakkaan parhaaksi. (Yhdyskuntaseuraamustyön...2006, 15 - 23.) Tutkimukseni mukaan juuri verkostotyö ja siihen paneutuminen koetaan valvojien keskuudessa haasteellisenä tehtävänä, johon tarvitaan aikaa, rohkeutta ja kahden haastateltavan mukaan myös koulutusta.

"Itse asiassa aika vähän teen sitä verkostotyötä... enemmän siis voisi olla... niin ja että onko se tarpeen ja onko jo entisiä verkostoja, joiden kanssa on hyvä koontua yhteisen pöydän ääreen..." (H 2)

"Verkostoasia on semmonen, johon tarviin enemmän rohkeutta vielä. Sosiaali-toimistossa olen asioinut nuoren kanssa. Ja päihdehuollon palaverissa toin nuoren luvalla esille asioita, joita hän ei itse saanut siinä palaverissa sanottua vaikka oli ne minulle kahden kesken kertonut. Sanoin palaverissa nuorelle, että korjaa sinä, jos minä puhun väärin". (H 1)

"Se elämäntilanne saattaa olla niin monimutkainen, että se ei näillä meidän seuraamusmenetelmillä miksikään muutu, korjaannu, vaan pitäisi ohjata työ-elämän suunnitteluun, opiskeluun, pitäisi terveydentilakin arvioida... ja näiden kautta saattaa moni asia loksahda paikallaan. Eikä missään lyhyessä ajassa, vaan se saattaa viedä vuosia". (H 5)

Aina työntekijän mukaan menemistä verkostoihin ei katsota tarkoituksenmukaiseksi. Osa nuorista kykenee hoitamaan asioinnit omatoimisesti. Verkostotyön tarve tulisikin haastateltavien mukaan aina arvioida nuoren tarpeista käsin. Esimerkiksi yksityisiltä markkinoilta tapahtuvaan asunnon hakemiseen liittyvissä asioinneissa työntekijän mukaan menemisen katsotaan saattavan kääntyä nuoren etua vastaan.

Yksi haastateltava katsoi, että työntekijä toimii nuoren verkostoissa *suodattimena*. Verkostoissa työntekijä ja nuori voivat kuulla kriittisiä ja kärkeviä kommentteja nuoresta, tämän rikoksesta ja muista toimijoista. Tällöin työntekijä ikään kuin suodattaa kärkevää puhetta osoittamalla kuuntelevansa sen esittäjää, mutta samalla muotoilemalla kärkevän ilmauksen rakentavampaan muotoon. Näin nuori kuulee saman asian pehmenetyssä muodossa, minkä tavoitteena haastateltavan mukaan on tukea yhteisen keskustelun asiallista sujumista.

Verkostokokousten lisäksi verkostotyö on kyseessä silloin, kun työntekijä ottaa omassa toiminnassaan ja asiakkaan kanssa käymissään keskusteluissa huomioon muut tahot, jotka liittyvät asiakkaan tilanteeseen (Arnkil & Seikkula 2005, 29 - 30). Tutkimuksessani kaikki haas-

tateltavat kuvasivat tekevänsä tämänkaltaista verkostotyötä runsaasti. *Muut verkostot huomioiva työskentely* sisältää näkökulmaisia keskusteluja, joissa työntekijä asettuu toisen viranomaisen tai nuoren läheisen asemaan ja puhuu tuosta asemasta käsin. Valvontakeskustelut sivuavatkin usein nuoren sosiaalisia suhteita ja mahdollisuuksia ottaa yhteyttä eri viranomaisiin.

Terapeuttisuus työskentelyvaiheessa ilmenee asiakasta, hänen tarpeitaan ja hänen kokemusmaailmaansa *ymmärtämään pyrkivänä työotteena* (Granfelt 1993, 211; Raunio 2004, 143). Aineiston perusteella valvojilla on vahva pyrkimys juuri edellä kuvattuun ymmärtämiseen. Aktiivisen kuuntelun avulla työntekijä pyrkii kokemaan nuoren näkökulmasta, millaista on tulla valvontatapaamiselle ja millaista on käsitellä asioita valvojan kanssa. Työntekijä pyrkii myös ymmärtämään, mitkä asiat ovat nuorelle tärkeimpiä ja mihin hän haluaa muutosta. Rikosta käsiteltäessä työntekijä haluaa ensin kuulla nuoren näkemyksen tapahtuneesta. Näin nuoren äänelle tulee tilaa, jossa hän voi kokea työntekijän aidon kiinnostuksen ja ymmärryksen itseään kohtaan. Haastateltavien mukaan tämä kokemus rohkaisee nuorta yhä avoimempaan keskusteluun. (Ks. Keinänen & Säävälä 2006, 89; Payne 1996, 76.)

Valvontasuhteessa *pyritään* haastateltavien mukaan *tasa-arvoiseen suhteeseen*, jossa työntekijällä on kuitenkin ohjaava ja nuorta motivoiva rooli. Tasa-arvoisuuteen liittyen työntekijä suhtautuu nuoreen tasavertaisesti niin, että hän ottaa puheeksi ikävätkin asiat, esimerkiksi nuoren myöhästelyt sovituilta tapaamisilta. Ikävien asioiden puheeksi ottamisen katsotaan olevan nuoren vastuuttamista. Tasa-arvoiseen suhteeseen kuuluu rehellisyys ja suoruus toista loukkaamatta. Ohjaavaan rooliin liittyen työntekijä huolehtii siitä, että työskentely etenee suunnitelmallisesti asetettujen tavoitteiden suuntaisesti. Edellä kuvattu pyrkimys tasa-arvoiseen suhteeseen on lähellä psykososiaalisen sosiaalityön näkemystä, jonka mukaan asiakkaalla on subjektiivisissa asioissaan, mutta samanaikaisesti työntekijä ottaa tarpeen mukaan vastuun asiakkaasta (Soydan 1999, 101).

Asiakastyössä on hahmotettavissa niin sanottu yhteistyösuhde ja tunnesuhde. Yhteistyösuhhteessa työntekijä kykenee eläytyvän kiinnostuksen rinnalla jäsentämään asiakkaan jumiutunutta tilannetta uudella tavalla. Yhteistyösuhde sisältää yleensä myös tunnesuhteen, jossa työntekijä aistii asiakkaan tunnemaailmaa ja käyttää sitä voimavarana työskentelyssä. Jos taas työntekijä samaistuu liikaa asiakkaaseen, jää hän kiinni tämän tunne- ja kokemusmaailmaan kykenemättä näkemään tilanteen kokonaisuutta. Tällöin työntekijä ei myöskään kykene tuomaan asiakkaan tilanteeseen uusia näkökulmia. Tutkimukseni perusteella vaikuttaa siltä, että

valvontatyö vaatii työntekijältä tasapainoilua yhteistyösuhteen ja tunnesuhteen välillä. Tällainen tasapainoilu on todettu tyypilliseksi tilanteissa, joissa asiakkaan elämäntilanne on monin tavoin vaikea. (Makkonen 1986, 203 - 204, Granfeltin mukaan 1993, 216.) Käsitykseni mukaan valvojat eivät koe vaikeana tasapainoilua yhteistyösuhteen ja tunnesuhteen välillä, sillä tasa-arvoisessa suhteessa ovat rintarinnan nämä molemmat elementit. Tosin nuoren tarpeista johtuen tunnesuhteen voimakkuus voi vaihdella valvontaprosessin aikana, yhteistyösuhde puolestaan vahvistuu kontaktin luomisen ja yhdessä tekemisen myötä.

Terapeuttisuus ilmenee asiakkaan psyykkisen ja sosiaalisen selviytymisen tukemisena, mikä taas edellyttää asiakkaan toiminta- ja ajattelutapojen muuttumista (Sipilä 1989, 64). Tutkimukseni mukaan tällaista psyykkisen ja sosiaalisen selviytymisen tukemista tapahtuu valvonnassa neljällä tavalla, jotka ovat *1 positiivinen palaute ja uskon valaminen, 2 huolen puheeksi ottaminen, 3 käytännön asioiden hoitamisen opettelu ja 4 näkökulmaiset keskustelut.*

1 Positiivista palautetta työntekijä antaa koko valvonnan ajan pienistäkin onnistumisista, esimerkiksi yksittäisen valvonta-ajan noudattaminen tai opinnoissa eteneminen. Positiivisen palautteen avulla työntekijä nostaa nuoren tietoisuuteen tämän onnistumisia, viestii uskoa nuoren selviytymiseen ja pyrkii valamaan tätä uskoa myös nuoreen. Valvontasuhteessa nuori rohkaistuu kertomaan takapakeista, myös mahdollisesta uudesta rikoksesta. Haastateltavien mukaan takapakit hyödynnetään nuoren selviytymisen tukemiseksi siten, että valvonnassa käsitellään takapakkiin altistaneet tekijät ja haetaan keinoja niiden välttämiseksi vastaisuudessa.

2 Valvontasuhte mahdollistaa sen, että työntekijä pystyy aloitusvaihetta avoimemmin kertomaan asioista, joista hän on huolissaan. Huolesta kertoessaan työntekijän tavoitteena on uusien näkökulmien avaaminen niin, että muutostarve heräisi nuorella itsessään. Haastateltavien mukaan rikoskeskusteluissa hyödynnetään yhä enemmän nuorisorangaistuksen Ohjenuora-käsikirjaa, ohjelmatyön sisältöjä ja motivoivan haastattelun menetelmää. Näitä keinoja hyödyntäen pyritään siihen, että nuori alkaa nähdä rikokseen altistavia tekijöitä ja motivoituu miettimään keinoja ja oman käyttäytymisen muuttamista uusien rikosten ehkäisemiseksi.

3 Terapeuttisuuden yhtenä tavoitteena on asiakkaan kommunikaatiokyvyn paraneminen niin, että hänen toimintansa voisi tyydyttää paremmin hänen tarpei-

taan ja hänen kiinnittymisensä sitä kautta yhteisöön selkiintyisi (Sipilä 1989, 224). Valvonnassa tapahtuva käytännön asioiden hoitamisen opettelu mahdollistaa edellä kuvatun tavoitteen toteutumisen. Valvoja toimii tukena ja neuvonantajana selvitettäessä esimerkiksi asumiseen tai velkoihin liittyviä asioita. Kun nuori saa valvojan ohjaamana onnistuneita kokemuksia asiain hoitamisesta, rohkaistuu hän vähitellen hoitamaan asioitaan yhä itsenäisemmin.

4 Nuori voi kertoa valvojalle ongelmasta, jota hän ei ole saanut ratkaistua. Haastateltavien mukaan tyypillinen nuoren kertoma ongelma liittyy hänen sosiaalisiin suhteisiinsa. Keskusteluissa valvoja pyrkii avaamaan erilaisia näkökulmia ja ratkaisuvaihtoehtoja, joilla nuori voi helpottaa tilannettaan. Keskustelun kuluessa nuori voi löytää itselleen ja tilanteeseensa sopivan uuden toimintatavan. Hän voi myös alkaa nähdä vaikeaksi kokemansa tilanteen aikaisempaa laajemmin, myös toisen osapuolen kannalta, mikä usein helpottaa tilanteen ratkaisemista.

Edellä kuvattuun nuoren psyykkisen ja sosiaalisen selviytymisen tukemiseen sisältyy Sandelin (1985, 54, 296, Granfeltin mukaan 1993, 198 - 199) näkemys siitä, että psykososiaalista sosiaalityötä tarvitaan usein tilanteissa, joissa asiakkaan ongelmat ovat monitahoiset kosketaen niin asiakasta itseään kuin hänen ympäristöäänkin. Tällöin ongelmien ratkaisemiseksi tarvitaan samanaikaisesti käytännöllistä apua, pedagogista neuvontaa ja terapeutista tukea (emt.). Valvonnassa tapahtuva käytännön asioiden hoitamisen opettelu ja näkökulmaiset keskustelut ottavat huomioon niin nuoren psyykkisen kuin sosiaalisenkin tilanteen ja näiden vuorovaikutuksen, mikä on Raunion (1999, 207) mukaan keskeistä psykososiaalisessa sosiaalityössä.

Hyvä valvontasuhte nähdään itsessään terapeuttisena, sillä valvonta voi olla nuorelle ainoa mahdollisuus puhua rikoksesta ja muista vaikeuksistaan. Pelkojen ja kuormittavien asioiden käsittely itsessään on terapeutista (Hollis 1970, 37). Haastateltavien mukaan työntekijän osoittama aktiivinen kuuntelu ja arvostava kohtaaminen tarjoaa nuorelle kokemuksen siitä, että työntekijä on aidosti hänestä kiinnostunut. Aito kiinnostus, välittäminen ja ainakin joskus myös hoivatuksi tuleminen tekevät asiakkaasta vahvemman ja toimintakykyisemmän ihmisen (Perlman 1957, 73). Lisäksi valvontaan sisältyy vuorovaikutus, jossa työntekijä pyrkii näkökulmaisten keskustelujen avulla lisäämään nuoren omaa oivallusta ongelmien ratkaisemiseksi. Juuri asiakkaan oman oivalluksen lisääminen on Hollisin (1970, 37) mukaan kes-

keistä terapeuttisessa elementissä. Rikoksesta puhumisen haastateltavat näkevät tärkeänä terapeuttisena mahdollisuutena tukea nuorta normaaliin elämään. Haajasen (2007, 75 - 76) mukaan rikoksesta aiheutuneen häpeän käsittely ja sitä kautta tapahtuva mahdollisuus korjata menetetty itsekunnioitus luovat pohjan varsinaisten kuntoutuksellisten toimenpiteiden onnistumiselle asiakkaan elämässä. Tätä ajatusta tukee Granfeltin (2008, 24 - 25) näkemys siitä, että asiakas ei voi hyötyä kuntoutuksesta, ellei hän edes hiukan arvosta itseään ja ellei hän siten koe olevansa kuntoutuksen arvoinen.

Kuten valvonnan aloitusvaiheessa, ilmenee *työskentelyvaiheen reflektiivisyys sekä työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutuksessa* (Tiuraniemi 2001, 169 - 170) *että työntekijän omaan toimintaan kohdistuvassa arvioinnissa* (Raunio 2003, 81). Työskentelyvaiheessa vuorovaikutuksen reflektiivisyys syvenee ja monipuolistuu edellyttäen, että työntekijän ja nuoren välille on kehittynyt edellä kuvattu erityinen valvontasuhte. Tällöin aloitusvaiheesta poiketen työntekijä ei tyydy heijastamaan vain nuoren sanomaa vaan tietoisesti laajentaa ja syventää keskustelua uusien näkökulmien kautta. Työntekijä nostaa esiin nuoren näkökulmien kanssa risiiritiitaisiakin näkemyksiä. Lisäksi työntekijä pohdiskelee ääneen eri näkökulmien tarjoamia vaihtoehtoja. Näin toimien työntekijä omalla esimerkillään rohkaisee ja opettaa nuorta asioiden monipuoliseen pohdintaan. Nuoren rohkaistuessa tällaiseen asioiden käsittelyyn, toteutuu mielestäni *reflektiivinen näkökulmaisuus*, jossa näkökulmien välille syntyy dialogista ja reflektiivistä pohdintaa. Reflektiivisessä näkökulmaisuudessa toteutuu Haarakankaan (2008, 29 - 30) kuvaama dialoginen dialogi, jossa reflektiivisyys ilmenee sekä keskustelukumppaneiden välisessä vuorovaikutuksessa että heidän sisäisenä pohdintana, eli itsereflektiona. Reflektiivinen näkökulmaisuus mahdollistaa myös rikoksen syvällisen ja monipuolisen käsittelyn. Haastateltavien mukaan näkökulmaisten keskustelujen tavoitteena on, että nuori oppisi tiedostamaan omia tunteitaan, ajatuksiaan ja asenteitaan ja niiden vaikutuksia tekemäänsä rikokseen. Linnainmaan (2009, 49) mukaan tällaiseen tiedostamiseen johtavassa ajattelussa toteutuu itsereflektiivisyyden syvin olemus.

Työskentelyvaiheen reflektiivisyyteen sisältyvä heijastaminen kohdistuu asioihin, jotka työntekijän arvion mukaan auttavat nuorta löytämään niin omia vahvuuksiaan, heikkouksiaan kuin ratkaisuvaihtoehtoja ongelmalliseen tilanteeseen. Harkittu heijastaminen vie keskustelua eteenpäin ja on nuorta vahvistavaa. Reflektiivinen näkökulmaisuus ei poista työntekijän mahdollisuutta sanoa suoraan oma huolensa nuoren tilanteesta. Suoraan ilmaistu huoli on yksi näkökulma, jonka käsittelyyn nuorta motivoidaan. Edellä kuvatussa reflektiivisyydessä on Hollisin (1990, 28, Paynen mukaan 1997, 80) määrittelemän Case work:n piirteitä; psyko-

logisen tuen avulla työntekijä auttaa nuorta löytämään itsestään uusia voimavaroja. Lisäksi reflektiivisten kysymysten ja yhteenvetojen kautta työntekijä auttaa nuorta selventämään omaa tilannettaan.

Reflektiivisyyttä työskentelyvaiheessa tapahtuu *työntekijän arvioidessa omaa työtään ja itseään työntekijänä*. Oman työn arviointia tapahtuu yksittäisten valvontatapaamisten jälkeen työntekijän pohtiessa, mikä tapaamisella onnistui ja mitä voisi seuraavalla kerralla tehdä toisin. Tätä reflektiota työntekijä käy mielessään, kirjaamalla pohdintojaan asiakastietojärjestelmään ja keskustelemalla kollegan kanssa. Yksittäisten tapaamisten lisäksi haastateltavat kertoivat arvioivansa valvonnan sujumista koko valvontaprosessin ajan. Arvioinnin nähdään liittyvän kiinteästi työntekijän ammatillisuuteen. Ammatillisuus ei pois sulje vuorovaikutuksen vapaamuotoisuutta ja huumoria, vaan se kulkee työntekijän kulloinkin valitseman lähestymistavan sisällä:

"Työntekijänä tiedän, mitä teen ja minkä takia. Jos välillä heitän nuoren kanssa vitsiä, ei se tarkoita ammattitaidon puutetta vaan se on pikemminkin hyvin tietoinen tapa tehdä tätä työtä...Se, mikä on asiakassuhteessa ja mikä on omaa ammatillisuutta selkäytimessä, se on sitä reflektiivisyyttä, että ne on samassa linjassa. Voin ite viitoittaa työtäni ja mietin, mitä milläkin haen ja miten eri asioita voisin lähestyä". (H 4)

Valvonnalle asetettujen tavoitteiden toteutumisen arviointia tapahtuu etenkin valvonnan lopetusvaiheessa, mutta yhä enemmän myös työskentelyvaiheessa. Tavoitteiden toteutumisen arviointi nähdään työkaluksi, joka mahdollistaa niin nuoren vahvuuksien kuin kehittämisen tarpeidenkin reflektiivisen käsittelyn. Työntekijä haastaa nuorta pohtimaan, mikä on mahdollistanut tavoitteen saavuttamisen ja vastaavasti, mitkä tekijät ovat estäneet sen toteutumisen. Joskus näissä keskusteluissa todetaan, ettei tavoite ollut ajankohtainen. Tällöin tavoitetta voidaan muuttaa ja sen mukaisesti työskentelyn sisältöjä ja suuntaa tarkistetaan uudelleen.

7.3 Dialogisuus, terapeuttisuus ja reflektiivisyys valvonnan lopetusvaiheessa

Aineiston perusteella *dialogisuus ei korostu valvonnan lopetusvaiheessa* niin vahvasti kuin aloitus- ja työskentelyvaiheessa. Dialogisuutta on tunnistettavissa työntekijän toiminnassa, jonka avulla hän pyrkii mahdollisimman avoimeen keskusteluun valvonnan loppuarvioinnissa. Aina nuori ei kykene antamaan suoraa palautetta valvonnasta. Sen sijaan työntekijä antaa pääsääntöisesti suoraa positiivisesti muotoiltua sanallista palautetta nuorelle. Osa nuorista jää tulematta viimeisille valvonta-ajoille, jolloin arviointi voi jäädä yksin työntekijän tekemäksi.

Lopetusvaiheessa terapeuttisuus ilmenee haastateltavien mukaan *tasavertaisena suhteena*, jossa työntekijä ja nuori yhdessä arvioivat valvonnan sujumista. Toiseksi terapeuttisuus ilmenee *uskon valamisena*. Työntekijä luo nuoreen uskoa antamalla myönteistä palautetta pienistäkin onnistumisista. Usein muistellaan valvonnan alkuaian vaikeuksia ja pohditaan, millä keinoin nuori on niistä selviytynyt. Vaikeuksista selviytymisen kertaaminen vahvistaa nuoren uskoa omiin kykyihin (ks. Väisänen, Niemelä & Suua 2009, 55). Lopetusvaiheessa haastateltavat antavat nuorelle runsaasti sanallista kannustusta ja viestivät omaa uskoaan tämän selviytymiseen vastaisuudessa. Yhden haastateltavan mukaan viimeinen tapaaminen on samankaltainen kuin hyvästien jättäminen kenelle tahansa ihmiselle, johon on syntynyt toimiva suhde. Valvonnan päättäminen tavallista laadukkaampaan kahvihetkeen on haastateltavien mukaan tärkeä osoitus nuorelle siitä, että työntekijä pitää häntä niin sanottuna normaalina, joka kykenee yleisesti hyväksytyyn elämäntapaan.

Reflektiivisyyttä valvonnan lopetusvaiheessa ilmenee kun työntekijä ja nuori käyvät läpi mennyttä valvontaprosessia. Tavoitteiden saavuttamisen lisäksi työntekijä nostaa keskusteluun asioita, jotka hänen mielestään vielä tarvitsevat työstämistä. Työntekijä voi olla huolissaan esimerkiksi nuoren päihteidenkäytöstä vaikka nuori itse katsoisi päihdetilanteensa olevan kunnossa. Tällöin työntekijä voi kertoa huolestaan suoraan nostaen keskusteluun muutosta puoltavia näkökulmia. Nuoren tulevaisuuden tavoitteet ja nykyhetken päihteidenkäyttö voivat olla ristiriidassa keskenään. Tämän *ristiriidan herättäminen* ei ole myöhäistä lopetusvaiheessa, joskin sen puheeksi ottaminen kuuluu keskeisesti työskentelyvaiheeseen.

"Kenties ne asiat, jotka on vähän huonommalla tolalla, niin niiden asioiden nostaminen vielä esille, ettei nuori valvonnan päättyessä ajattele, että nytpä ei tarvii enää aatella yhtään ikinä sen kun porskuttelen. Työntekijänä jätän sem-

mosen asian elämään vaikka päihteidenkäyttöön liittyvä, ettei vain ruusuista kuvaa maalaille nuorelle, jos se ei ole totta". (H 2)

Valvontaprosessia arvioidaan suullisesti ja kirjaamalla asioita asiakastietojärjestelmään. Työntekijä käyttää arviointia työvälteenä, jonka yhteydessä nuorelle annetaan positiivista palautetta onnistumisista. Juuri rikoksiin altistavien tekijöiden tunnistaminen ja rikoksille vaihtoehtoisten ajattelu- ja toimintatapojen opetteleminen ovat keskeisiä valvonnan tavoitteita ja toteutuessaan niistä annetaan nuorelle runsaasti myönteistä palautetta. Tällainen arviointi toimii Suonion (2003, 82) kuvaamana oppimisprosessina, jossa nuori näkee rikostensa ja vastaavasti rikoksettomuutensa taustalla olevia syy-seuraussuhteita ja ymmärtää, mihin asioihin hän voi itse vaikuttaa.

Haastateltavien mukaan oman työn arviointia valvonnan lopetusvaiheessa ollaan vasta aloittamassa eikä sitä ole tehty kaikkien valvontaprosessien yhteydessä. Haastateltavat kuitenkin ilmoittivat tulevansa lisäämään oman työn arviointia, mihin heitä ohjaavat työskentelylle asetetut valtakunnalliset tulos- ja laatutavoitteet. Käsitykseni mukaan oman työn arviointi on tällä hetkellä yleisempää kuin tämän tutkimuksen haastatteluaineiston keräämisen ajankohtana. Esimerkiksi Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimiston vuoden 2010 tulostavoitteena on ollut, että päättävistä ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnoista on arvioitu 90 % kun tuomäärä vuonna 2009 oli 78 % (Rikosseuraamuslaitoksen Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimiston toimintasuunnitelma 2010, 7).

7.4 Psykososiaalisen sosiaalityön esteet ja mahdollisuudet nuorten valvonnassa

Valvonnallista auttamis- ja tukemistyötä tehdään rangaistuksen kontekstissa, jossa nuori suorittaa ehdollista vankeusrangaistusta valvonnan alaisena. Aineiston perusteella työntekijät eivät koe tuen ja kontrollin yhteen sovittamista vaikeana vaan näiden kahden elementin sisältyminen valvontaan koetaan luonnollisena Khl:n työhön kuuluvana piirteenä.

Psykososiaalisen sosiaalityön toteutumisen ja yleensä valvonnan onnistumisen kannalta haastateltavat nimesivät vaikeiksi tilanteet, joissa *nuori suhtautuu kielteisesti valvontaan*. Kielteisyys näkyy nuoren pois jäämisinä valvonta-ajoilta ja puhumattomuutena tapaamisilla. Osa haastateltavista pohti omaa vastuutaan näissä tilanteissa ja käsitykseni mukaan koki jossain määrin syyllisyyttä valvonnan toimimattomuudesta. Harrikarin (2010, 115) mukaan heikoiten valvonnalliseen kontaktiin sitoutuvat ne nuoret, joiden elämässä erilaiset sosiaaliset ja yksilö-

tason ongelmat kietoutuvat ongelmien vyyhdiksi, joka puolestaan luo niin riskin rikoksiin kuin tarpeen valvonnalliseen tukeen. Kun pohditaan nuoren sitoutumattomuutta valvontaan, on tarpeen ottaa huomioon yksittäistä työntekijää laajemmat mahdollisuudet ja keinot nuoren tavoittamiseksi. Keskeisenä keinona ollee vuoden 2011 alussa voimaan tullut Laki ehdollisen vankeuden valvonnasta (634/2010), joka sisältää aikaisempaa lakia tarkemmat säädökset valvonnan sisällöstä, valvonnassa käytettävissä olevista keinoista nuoren tavoittamiseksi ja erilaisista sanktioista. Tämän tutkimuksen toteuttamisen aikana Khl:n aluetoimistot loivat valvonnan sisältöjä ja pelisääntöjä itse muita yhdyskuntaseuraamuksia mukaellen (Kangaspunta 2007, 19). Toisaalta näin menetellen päästiin melko hyvin toimiviin käytäntöihin, toisaalta paikallisia painotuseroja ei voitu pitää hyväksyttävänä valvottavien yhdenvertaisen kohtelun eikä seuraamuksen toimivuuden kannalta (HE 229/2009, 16).

Osa haastateltavista mainitsi *sanktioiden puuttumisen* nuorten valvonnassa olevan haitta, koska täysin vastentahtoista nuorta ei saada välttämättä lainkaan tulemaan valvonta-ajolle. Toisaalta haastatteluissa välittyi kokemus siitä, että kun nuori saadaan kasvokkaiseen tapaamiseen, on työntekijällä edellytykset luoda kontakti ja rakentaa luottamus, johon toimiva valvontatyö perustuu. Kaksi haastateltavaa piti selkeästi myönteisenä valvonnan sanktioimattomuutta ja katsoi sen ansiosta saavansa työntekijänä enemmän vapautta sopia valvonnan sisällöstä kahden kesken nuoren kanssa.

Aineiston perusteella *Khl:n konteksti mahdollistaa työntekijälle kiinnipitävän työtteen* ja lain suomat oikeudet tiedustella valvontaa karttelevaa nuorta muiden viranomaisten kautta. Työntekijä tavoittelee nuorta kirjeitse, puhelimitse ja menemällä esimerkiksi sosiaalitoimistoon silloin kun nuorella on sinne varattu aika. Kun nuori on tavoitettu, tarjoaa Khl:n konteksti työntekijälle mahdollisuuden dialogiseen asennoitumiseen ja sen mukaiseen vahvaan panostukseen kontaktin luomiseksi. Konteksti tuo mahdollisuuksia myös siten, että valvonnan reunaehtojen läpi käyminen ja pelisäännöistä sopiminen voi luoda nuorelle kokemuksen kuulluksi tulemisesta ja osallisuudesta, mikä motivoi häntä sitoutumaan valvontaan.

Khl:n konteksti luo ikään kuin raamit, joiden sisällä niin nuori kuin työntekijäkin on. Raamit velvoittavat kumpaakin, mutta raamien sisällä osapuolet voivat sopia yhteistyön sisällöistä. Yhden haastateltavan mukaan tällaisen kuvauksen avulla valvontaa vastustanut nuori on sitoutunut yhteistyöhön.

" Sanon nuorelle, että sulla on tämä rangaistus ja mulla tämä työ, jotka meidän on hoidettava. Jos et hoida valvontaa, on mun työni puolesta tavoiteltava. Ja

nämä ikävätkin asiat voidaan hoitaa yhteistyön nimissä, siinä hengessä, että tämä on yhteinen asia, joka me voidaan sopia keskenämme. Ja kun nuori tulee ajoilleen, en minä juokse perässä". (H 4)

Aineiston perusteella työntekijöillä on *aloitusvaiheessa aikaa* paneutua uuteen valvottavaan ja kontaktin luomiseen. Toisaalta *työskentelyvaiheessa koetaan riittämättömyyttä* koska yhden nuoren asioihin ei voida paneutua aina riittävästi. Kaksi haastateltavaa arvioi vaarana olevan, että valtakunnallisten tulostavoitteiden takia valvonnan tavoitteet määritellään kiireellä asiakastietojärjestelmään, jotta tilastot olisivat edustavat. Kiireellä laadittujen tavoitteiden koetaan kuitenkin jäävän "raadoiksi", joihin nuori ei sitoudu, koska hän ei koe niitä omikseen. Kolme haastateltavaa pohti sitä, sopivatko toimiston ulkopuolella tapahtuvat valvontatapaamiset Khl:n kontekstiin. Tapaamiset nuoren kotona ja keskustelut automatkan aikana siirryttäessä esimerkiksi toimistolta yhteistyöviranomaisen luokse, koetaan nuorta vapauttaviksi niin, että tämän on helpompi puhua asioistaan. Khl:n ohjeistukset eivät kuitenkaan välttämättä tue toimiston ulkopuolella järjestettäviä valvontatapaamisia jo työturvallisuussyistä. Kotikäynneillä tulisi olla kaksi työntekijää mukana eikä siihen, haastateltavien mukaan, aina ole resursseja.

Kaikki haastateltavat kokivat *rikoksen käsittelyn* kuuluvan omaan tehtävään. Khl:n kontekstissa työntekijän suhtautuminen aiheeseen "rikos" on luontevaa ja moralisoimatonta. Neutraalilla ja ammatillisella suhtautumisellaan haastateltavat uskovat mahdollistavansa monelle nuorelle ainoan tilan ja paikan, jossa he voivat käsitellä rikostaan, sen seurauksia ja mahdollisia syyllisyyden ja häpeän tunteitaan. Valvonta voi siten tarjota keinon psykososiaaliseen työskentelyyn, jossa rikosta käsitellään terapeuttisessa, dialogisessa ja reflektiivisessä ilmapirissä.

Tutkimusaineistossani *ei nouse esiin laajempaa vaikuttamispyrkimystä valvottavien elinolojen ja oikeuksien kohentamiseksi*. Kuitenkin mm. Granfeltin (1993, 211) mukaan asiakasta ja tämän tarpeita ymmärtämään pyrkivän työotteen lisäksi psykososiaalisen sosiaalityön tulisi painottua yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, jolla pyritään parantamaan syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten asemaa. Lisäksi Yhdyskuntaseuraamustyön linjausten (2006, 14) mukaan kehittämisen kohteena valtakunnallisesti on niin yksilökohtainen asiakastyö kuin yhteiskuntaan ja palvelurakenteeseen kohdistuva vaikuttaminen.

Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että *verkostotyötä tulisi tehdä nykyistä enemmän* nuorten valvonnassa. Muutama haastateltava arvioi haasteena olevan oma kokemattomuus

suunnitelmallisen verkostotyön organisoimisesta. Myös kiire ja totuttu tapa tehdä yksilötyötä nähtiin haasteena verkostotyölle. Yhden haastateltavan mielestä verkostotyön organisoimisen ei tulisikaan kuulua yksin valvojan vastuulle vaan nuoren asioissa toimivat eri tahot tulisi saada tietoisiksi toisistaan ja sen jälkeen yhteistyötä voitaisiin organisoida yhdessä. Tämän haastateltavan mukaan verkostotyön onnistuminen riippuu pitkälti myös siitä, onko nuori itse saatu motivoitumaan muutokseen ja sen edellyttämään yhteistyöhön eri tahojen kanssa.

"Haasteena Khl:ssa on verkostojen parempi hyödyntäminen, asiakkaan motiivointi muutokseen ja verkostotyöhön. Tuntuu, että jokainen taho luulee toisen tekevän motiivointityötä, kukaan ei tiedä kunnolla kokonaisuutta, eikä kukaan tee motiivointityötäkään. Tässä on vaarana, että nuorta pallotellaan ja sitten ihmetellään, kun se ei mistään innostu. Tällainen pallottelu ja aidon verkostoitumisen puuttuminen tuo haasteita kaikille psykososiaalisen sosiaalityön elementeille valvonnassa". (H 5)

Yhdyskuntaseuraamustyön linjausten (2006, 11) mukaan Khl:n asiakastyössä ei yleäänkään olla suuremmissa määrin hyödynnetty verkostotyötä, mutta sen sisältöjä ollaan parhaillaan muotoilemassa. Huomion arvoista on kuitenkin se, että tutkimukseni osoittaa valvonnassa elävän vahvana verkostotyön muoto, jossa nuoren kanssa käytävissä kahdenkeskisissä keskusteluissa työntekijä asettuu toisen osapuolen asemaan ja puhuu edustamansa toisen näkökulmasta käsin. Valvonnassa käytetään niin ikään runsaasti menetelmää, jossa toisen viranomaistahon olemassaolo otetaan huomioon ja suunnitellaan yhteyden ottamista siihen. Arnkilin ja Seikkulan (2005, 10, 40) mukaan edellä kuvatuilla tavoin toimien ollaan jo melko pitkällä verkostotyössä.

Khl:n kontekstissa työntekijöiden saama *motivoivan haastattelun koulutus ja erilainen ohjelmatyön osaaminen* tuovat mahdollisuuksia psykososiaalisen sosiaalityön ja sen elementtien hyödyntämiseen valvontatyössä. Ohjelmatyö pohjautuu motivoivan haastattelun tekniikkaan ja muutoksen aikaan saamiseen muun muassa aktiivisen kuuntelun, reflektiivisyyden ja terapeuttistyyppisen tuen keinoin.

"Ohjenuora, Suuttumuksen hallinta -ohjelma ja VKM... tavoitteenahan niissä on, että nuori alkaisi nähdä, mitkä tekijät altistavat rikoksiin, päihteisiin ja tavoitteena on muutos noissa asioissa. Ja ohjelmissa on toki näitä elementtejä niin kuin dialogisuutta, terapeuttisuutta ja sitä reflektiivisyyttäkin minä käytän yhä enempi tässä valvontatyössä vaikken vetäisi juuri ohjelmää." (H 1)

Yhdyskuntaseuraamustyön linjausten (2006, 20) mukaan asiakasprosessin punainen lanka on asiakkaan muutosprosessin tukeminen ja etenevä ongelmanratkaisu. Muutostyöskentely edellyttää muun muassa asiakkaan henkilökohtaista ja aitoa kohtaamista, kokonaistilanteen hahmottamista, aikaa ja yksilöllisesti räätälöityjä toimia (Rautiainen 2010, 5). Edellä kuvattu muutostyöskentely on keskeistä niin psykososiaalisessa sosiaalityössä kuin ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnassakin. Käsitelmäni mukaan *uusi laki ehdollisen vankeuden valvonnasta edelleen mahdollistaa ja jopa edellyttää tuen ja kontrollin yhteensovittamista ja suunnitelmallista muutostyöskentelyä vastaisuudessa* (HE 229/2009, 16; L ehdollisen vankeuden valvonnasta 634/2010, 5 §, 7 §).

Tutkimukseni mukaan *haasteena* valvonnan lopetusvaiheessa on *jatkumoiden rakentaminen* tilanteessa, jossa nuori on edelleen erilaisen tuen tarpeessa. Haasteellista jatkumoiden rakentaminen on esimerkiksi silloin, kun päihdeongelmaisen nuoren raitistumismotivaatio herää vasta valvonnan päättyessä. Tällöin heikoimmillaan nuoren saattaminen päihdehuollon piiriin voi jäädä ohjauksen ja neuvonnan tasoiseksi keskusteluksi, jonka toteuttaminen jää yksin nuoren vastuulle.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella, miten psykososiaalisen sosiaalityön peruselementit ilmenevät ehdollisen vankeuden valvonnan aloitus-, työskentely- ja lopetusvaiheissa. Lisäksi tarkoituksena oli valottaa elementtien mahdollisuuksia ja esteitä valvontatyössä. Lopuksi tutkimus pyrkii tuottamaan teoreettista jäsennystä siitä, mitä psykososiaalinen työskentely tarkoittaa nuoriin kohdistuvassa valvonnassa.

Tutkimukseni mukaan dialogisuus, terapeutisuus ja reflektiivisyys ilmenevät valvontatyössä usein samanaikaisesti ja limittäin. Aloitusvaiheessa dialogisuus ilmenee työntekijän toiminnassa, mutta ei välttämättä nuoren käyttäytymisessä. Dialogisuuden valvonnan aloitusvaiheessa kiteytin termiin työntekijän dialoginen asenne. Dialogisesti asennoituva työntekijä toimii dialogisesti vaikka nuoren kommunikointi olisi monologista. Mielestäni työntekijän dialogisessa asenteessa toteutuu Haarakankaan (2008, 29 - 30) kuvaama dialoginen dialogi, jossa keskustelija kuuntelee tarkoin toisen puhetta ja reagoi kuulemaansa. Työntekijän dialoginen asenne eroaa Haarakankaan määritelmästä siltä osin, että se ei pidä sisällään edellytystä keskustelukumppanin, eli nuoren, dialogisuudesta. Sen sijaan dialogisesti asennoituva työntekijä katsoo tehtäväkseen omalla esimerkillään ohjata ja rohkaista nuorta dialogiseen dialogiin, joka onnistuessaan toteutuu aidoimmillaan valvonnan työskentelyvaiheessa.

Työskentelyvaiheessa dialogisuus ilmenee parhaimmillaan vuorovaikutuksena, jossa työntekijä ja nuori tutkivat toistensa näkökulmia ja kehittelevät uusia ideoita yhdessä (ks. Mönkkönen 2007, 185). Tämä ilmenee esimerkiksi tilanteissa, joissa yhdessä mietitään ratkaisuvaihtoehtoja nuoren ongelmatilanteeseen tai haetaan toimintakeinoja rikosten välttämiseksi. Parhaimmillaan työskentelyvaiheessa edetään erityiseen valvontasuhteeseen, jossa elää dialoginen dialogi. Dialogisessa dialogissa toteutuu vuorovaikutuksen tasavertaisuus, jossa molempien keskustelukumppaneiden näkemykset ovat yhtä tärkeitä (Kokko 2006, 24).

Terapeuttinen elementti tarkoittaa eläytyvää kiinnostusta asiakasta ja tämän elämää kohtaan (Makkonen 1986, 203). Näin määriteltynä terapeuttinen elementti elää valvontatyössä ilmenten työntekijän osoittamassa arvostavassa kohtaamisessa ja aktiivisessa kuuntelussa. Terapeuttinen elementti muistuttaa, että sosiaalityön perustehtävä on asiakkaan ymmärryksen lisääminen hänen omista voimavaroistaan (Payne 1997, 2). Valvonnan aloitusvaiheessa tämä ilmenee pyrkimyksenä lisätä nuoren tietoisuutta omasta tilanteestaan ja mahdollisista muutostarpeistaan.

Työskentelyvaiheessa terapeutisuus ilmenee nuorta ymmärtämään pyrkivänä työotteena (ks. Raunio 2004, 143), joka pohjautuu psykososiaalisen sosiaalityön taustalla olevaan psykodynaamiseen teoriaan (Granfelt 1993, 186 - 191). Terapeutisuus sisältyy esimerkiksi rikoskeskusteluihin siten, että työntekijä eläytyy ensin nuoren näkökulmaan tapahtuneesta. Näin toimien työntekijä antaa nuorelle kokemuksen kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisesta, minkä jälkeen nuoren katsotaan pystyvän avoimemmin käsittelemään tekemäänsä lainvastaista tekoa. Rikoskeskustelujen edetessä työntekijä asettuu uhrin ja esimerkiksi tämän lähiomaisen asemaan ja puhuu tämän toisen ihmisen näkökulmasta käsin. Koettuaan ensin tulleen itse ymmärretyksi, pystyy nuori sen jälkeen kuulemaan toisen näkökulmia (Särkelä 2001, 30) ja oppii ottamaan yhä enemmän vastuuta niin teostaan kuin omasta käyttäytymisestään vastaisuudessa.

Terapeutisuuden liittyen työntekijän aktiivinen kuuntelu jatkuu koko valvontaprosessin ajan. Terapeutteisessa elementissä korostuu työntekijän ja asiakkaan tasa-arvoinen suhde, jossa työntekijä ei esiinny ongelmien ylivertaisena asiantuntijana (Payne 1997, 31 - 32). Haastattelujen mukaan tasa-arvoisessa suhteessa mahdollistuu niin nuoren vastuuttaminen valvonnan sujumisesta kuin myös ikävien asioiden puheeksi ottaminen. Terapeutisuus ilmenee nuoren psyykkisen ja sosiaalisen selviytymisen vahvistamisena (Sipilä 1989, 64). Valvonnassa tätä tapahtuu positiivisen palautteen, huolen puheeksi ottamisen ja käytännön asioiden hoitamisen opettelun kautta. Lisäksi valvontasuhteeseen nähdään itsessään terapeuttisena, sillä se voi olla nuorelle ainoa mahdollisuus käsitellä rikosta, sen seurauksia ja rikoksesta johtuvaa syyllisyyden tunnetta. Mielestäni haastateltavien kuvaukset nuoren psyykkisen ja sosiaalisen selviytymisen tukemisesta liittyvät Roosin (1987, 65 - 66) määritelmään sisäisestä elämänhallinnasta, johon hän sisällyttää muun muassa ongelmanratkaisutaitojen kehittymisen. Tutkimukseni mukaan työntekijät opettavat omalla esimerkillään sisäistä dialogia, käytännön asioiden hoitamista ja itsen ilmaisemista, mitkä ovat keskeisiä keinoja nuoren pyrkiessä aikaisempaa parempaan sisäiseen elämänhallintaan.

Reflektiivisyys valvonnan aloitusvaiheessa ilmenee heijastavana kuunteluna, jonka avulla työntekijä rohkaisee nuorta vuorovaikutukseen ja pyrkii luomaan häneen kontaktia. Nuoren tunteiden heijastamisella työntekijä viestii niiden hyväksyttävyyttä (Tiuraniemi 2002, 169 - 170). Reflektoinnin avulla työntekijä pyrkii pysäyttämään nuorta asioiden äärelle, joihin hän arvioi tarvittavan muutosta. Nuoren pysäyttämistä on myös varovaisesti keskusteluun nostettu ristiriita, joka voi vallita nuoren käyttäytymisen ja hänen tulevaisuuden tavoitteiden välillä (VKM -käsikirja 2007, 19 - 20).

Reflektiivisyys työskentelyvaiheessa ilmenee työntekijän aktivoimina näkökulmaisina keskusteluina, joissa työntekijä tuo keskusteluun nuoren näkökulman rinnalle uusia, vaihtoehtoisia, näkemyksiä. Uusien näkökulmien esittäminen on työskentelyvaiheessa suurempaa kuin aloitusvaiheessa edellyttäen, että valvontasuhteessa on saavutettu keskinäinen luottamus. Reflektiivinen näkökulmaisuus toteutuu silloin, kun työntekijä ja nuori tuovat yhteiseen pohdintaan erilaisia näkökulmia ja antavat näkökulmien ikään kuin keskustella keskenään. Aluksi näkökulmien esiin nostaminen voi tapahtua siten, että työntekijä pohtii erilaisia näkemyksiä ääneen, ikään kuin itsekseen. Näin toimien työntekijä opettaa nuorelle dialogista ja reflektiivistä asiain käsittelyä. Vähitellen nuori oppii käymään itsensä kanssa dialogista ja reflektiivistä ajattelutyötä. Juhilan (2009, 54) mukaan tällainen itsereflektiivisyyteen ohjaava subjektiivointi on sosiaalityön ydintä.

Lisäksi reflektiivisyys ilmenee valvontaprosessin arviointina. Tutkiva ja pohtiva suhde omaan työhön ja kokemuksen pohjalta tapahtuva oppiminen kuuluu olennaisesti sosiaalityöhön (Karvinen 1993, 19 - 21; Tiuraniemi 2002, 165). Valvonnan sujumista ja tavoitteiden saavuttamista arvioidaan myös yhdessä nuoren kanssa. Samalla arviointia käytetään keinona nuoren sosiaalisen selviytymisen vahvistamiseksi. Huomion arvoista on, että kaikki haastateltavat arvioivat omaa työtään ja itseään työntekijänä haastattelutilanteessa. Onkin oletettavaa, että oman työn arviointi ja toiminnan kehittäminen sen pohjalta on Khl:n valvojille sisäistynyt työtapa.

Tutkimusaineiston perusteella vaikuttaa siltä, että valvonnan aloitus- ja työskentelyvaiheessa työntekijän panos on vahva ja kontakti nuoreen halutaan rakentaa ja pitää tiiviinä. Lopetusvaihe näyttää tulevan kuin yllättäen. Yllätyksellisyyttä lisää se, että kaikki nuoret eivät saavu viimeiselle valvontatapaamiselle. Lopetusvaiheessa dialogisuus ilmenee työntekijän pyrkimyksenä mahdollisimman avoimeen keskusteluun. Työntekijän toiminnassa terapeuttisuus ilmenee uskon valamisena hänen ilmaistessa uskoaan nuoren sosiaaliseen selviytymiseen valvonnan päättymisen jälkeenkin. Samalla työntekijä viestii normaaliutta pitäen luonnollisena nuoren elämän jatkumista yleisesti hyväksyttävällä tavalla. Reflektiivisyyden avulla työntekijä kuitenkin nostaa lopetusvaiheen keskusteluissa esille asioita, joihin hän arvioi nuoren tarvitsevan edelleen muutosta.

Oheisessa taulukossa on kooste psykososiaalisen sosiaalityön peruselementtien ilmenemistä valvontaprosessin eri vaiheissa.

Taulukko 2. Psykososiaalisen sosiaalityön elementtien ilmeneminen valvonnan eri vaiheissa.

	ALOITUSVAIHE	TYÖSKENTELYVAIHE	LOPETUSVAIHE
DIALOGISUUS	* Työntekijän dialoginen asenne - tavoitteena kontakti	* Valvontasuhte * Näkökulmaiset (rikos-) keskustelut * Nuoren äänenä, tulkkina ja suodattimena verkostoissa	* Mahdollisimman avoin keskustelu
TERAPEUTTISUUS	* Arvostava kohtaaminen - aktiivinen kuuntelu - nuorelle tärkeät asiat * Nuoren tietoisuuden herättäminen	* Nuorta ymmärtämään pyrkivä työote * Tasavertaisuus * Psykkisen ja sosiaalisen selviytymisen tukeminen * Valvontasuhte itsensä terapeutin	* Tasavertaisuus * Uskon valaminen * Normaalius
REFLEKTIIVISYYS	* Nuoren pysäyttäminen * Näkökulmien esiin nostaminen * Työntekijä reflektoi omaa ja nuoren viestintää ja muuttaa omaa toimintaa sen pohjalta	* Reflektiivinen näkökulmaisuus * Oman työn arviointi * Valvontaprosessin arviointi nuoren kanssa	* Loppuarviointi nuoren kanssa * Oman työn arviointi

Valvontatyössä elää (ks. Hollis 1949, Toikon mukaan 2005, 169) psykososiaalisen sosiaalityön teoriaperustasta, eli Case work:sta tutut tekniikat: psykologista tukea nuorelle tarjotaan terapeutin elementin kautta silloin kun keskusteluissa nuorta autetaan löytämään itsestään uusia voimavaroja. Selventämistä työntekijä käyttää esittämällä tarkentavia kysymyksiä ja tekemällä keskustelua eteenpäin vieviä yhteenvetoja nuoren puheesta. Oivalluksen kehittämistä puolestaan tapahtuu silloin, kun työntekijä saa nuoren huomaamaan omia ajatus- ja asennemallejaan, jotka altistavat häntä lainvastaisiin tekoihin. Neljäntenä Case work:n tekniikkana tunnettu ympäristöön vaikuttaminen toteutuu Hollisin (emt.) tarkoittamalla tavalla silloin, kun valvonnassa selvitellään nuoren käytännön asioita. Sen sijaan laajempaa yhteiskunnallista vaikuttamista ja asiakasnuorten oikeuksia yleisesti kohentamaan pyrkivää työskentelyä ei tutkimukseni mukaan valvonnassa tapahdu.

Tämän tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että valvontatyössä ilmenee psykososiaalisen sosiaalityön teorioista etenkin psykodynaamisen teorian piirteet. Psykodynaamista teoriaa käytetään silloin, kun työntekijä pyrkii ymmärtämään nuorta, tämän tarpeita ja vuorovaikutussuhteita (Granfelt 1993, 186 - 191). Motivoivan haastattelun, ohjelmityön ja reflektion kautta työntekijä pyrkii vaikuttamaan nuoren ajatteluun ja sitä kautta käyttäytymiseen niin,

että nuoren sosiaaliset taidot vahvistuvat. Paynen (1997, 72) mukaan näkemys asiakkaan ajattelun, käyttäytymisen ja sosiaalisen ympäristön välisestä yhteydestä pohjautuu psykodynaamiseen teoriaan. Psykodynaaminen teoria on tuonut sosiaalityöhön hyväksyvän asennoitumisen ja asiakkaan itsemääräämisoikeutta arvostavat asenteet (Yelloly 1980, 128, Granfeltin mukaan 1993, 190). Tutkimukseni mukaan nämä arvot ilmenevät nuorten valvonnassa eläen mukana etenkin työntekijän dialogisessa asenteessa, arvostavassa kohtaamisessa ja aktiivisessa kuuntelussa. Systemiteoreettista lähestymistapaa ilmenee valvonnan eri vaiheissa. Aloitusvaiheessa nuoren elämäntilanne kartoitetaan kokonaisvaltaisesti niin, että kartoituksessa hyödynnetään tarpeen mukaan eri ammattialoilta saatavaa tietoa. Valvonnan tavoitteita suunniteltaessa ja itse valvontatyöskentelyssä työntekijä pyrkii tiedostamaan muutoksen mahdollisuudet ja tekijät, jotka voivat muutosta vahvistaa ja vastaavasti heikentää. (Ks. Bernler & Johnsson 1988, 47; Kananoja & Pentinmäki 1977, 85.)

Hermeneuttisen työskentelyn tavoin valvontatyössä pyritään ymmärtämään nuorta kokonaisuutena (ks. Sipilä 1989, 227). Tällöin valvonta etenee prosessina, jossa mahdollisimman kokonaisvaltaisen kartoituksen kautta edetään suunnitelmallisesti työskentely- ja lopetusvaiheeseen. Onnistuessaan työntekijä saa nuoren yhteistyöhön, jossa tilanteen kartoittamisen myötä ongelmiin haetaan yhdessä ratkaisuja ja samalla pyritään vahvistamaan nuoren omia voimavaroja sosiaalisen selviytymisen tukemiseksi. Mielestäni tällainen valvontaprosessi muistuttaa Richmondin muotoilemaa sosiaalista diagnoosia. Sosiaalisessa diagnoosissa työntekijä ja asiakas jäsentävät asiakkaan ongelmatilannetta kokonaisvaltaisesti ja työskentelevät tämän jäsennyksen pohjalta suunnitelmallisesti (Karvinen 1993, 144 - 145).

Richmondin mukaan sosiaalityön pyrkimyksenä on löytää asiakkaan ongelmiin ratkaisut nimenomaan asiakkaan tarpeista lähtien ja positiivista vuorovaikutusta hyväksi käyttäen (Sipilä 1989, 35 - 36). Tutkimukseni mukaan tämä lähtökohta on keskeinen nuorten valvonnassa. Lisäksi Richmondin mielestä sosiaalityön keskeisin tehtävä on asiakkaan persoonallisuuden kehittäminen sosiaalisten suhteiden kautta (Karvinen 1993, 142 - 143), sosiaalityö pyrkii myös parantamaan asiakkaan ja hänen sosiaalisen ympäristönsä välisiä suhteita (Granfelt 1993, 177 - 179). Ryhtyessään sosiaaliseen suhteeseen nuoren kanssa, työntekijä pystyy asioita ääneen pohtiessaan, tutkimustuloksia ja esimerkkejä kertoessaan sekä toisen henkilön näkökulmasta puhuessaan, haastamaan nuoren asiain pohdintaan, jossa voi toteutua niin nuoren sosiaalisten suhteiden paranemista kuin hänen persoonallisuutensa kehittymistä. Tämä sama kehittyminen on mahdollista työntekijän ja nuoren toimiessa yhdessä erilaisissa verkostoissa.

Mielestäni onnistuneessa ja toimivassa valvonnassa, niin sanotussa valvontasuhteessa, psykososiaalinen sosiaalityö tarkoittaa kasvatuksellisuutta. Tutkimuksessani kuvastuu prosessi, jossa työntekijä dialogisen asenteensa avulla rohkaisee nuorta vuorovaikutus- ja työskentelysuhteeseen itsensä kanssa. Sittemmin asettuessaan niin sanottuun toisen rooliin työntekijä edustaa nuorelle ainakin osaa tämän sosiaalisista suhteista. Näkökulmaisissa keskusteluissa nuori haastetaan rakentamaan vuorovaikutukseen sosiaalisten suhteidensa kanssa. Keskusteluissa nuorta ohjataan löytämään uusia toimintatapoja ja ratkaisuvaihtoehtoja ongelmalliseen tilanteeseen. Näitä toimintatapoja harjoitellaan ja kokeillaan yhdessä työntekijän kanssa niin kahden kesken kuin myös todellisissa vuorovaikutustilanteissa.

Työtä ohjaavat laki, asetus ja erilaiset ohjeistukset. Samalla työntekijä asettaa itsensä niin läheiseen työskentely- ja tunnesuhteeseen kuin nuori kykenee ja haluaa. Omalla esimerkillään työntekijä opettaa nuorta dialogisuuteen, itsereflektioon ja rakentamaan kommunikaatioon ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Työntekijän ja nuoren toimiva valvontasuhteiden luo nuorelle mahdollisuuden kasvaa ihmisenä ja kehittää sosiaalisia taitojaan niin, että samalla hänen rikoksen uusimisriskinsä vähenee. Arvioni mukaan uusi laki ehdollisen vankeuden valvonnasta mahdollistaa tällaisen psykososiaalisen työskentelyn myös vastaisuudessa, sillä se ohjeistaa verkostotyöhön, luottamuksellisen suhteen rakentamiseen nuoren ja työntekijän välille ja lisäksi mahdollistaa tarvittaessa ajallisesti merkittävän kuukausittaisen tuntimäärän käyttämisen valvottavaa kohden (L ehdollisen vankeuden valvonnasta 634/2010, 5 §, 7 §). Lain hengen ja tarkoituksen toteutuminen käytännössä voi kuitenkin olla vaikeaa nykyisessä taloudellisessa tilanteessa ja rikosseuraamusalaakin koskevissa säästöpainneissa. Pitkällä tähtäimellä olisi kuitenkin erityisen tärkeää panostaa rikoksista tuomittujen nuorten kanssa tehtävään työhön pyrittäessä uusintarikollisuuden vähentämiseen.

9 POHDINTA

Mielestäni sain koottua tutkimukseen haastateltavat, joilla kaikilla on runsaasti kokemusta ja tietotaitoa ehdollisesti rangaistujen nuorten valvontatyöstä. Näin ollen uskon saaneeni kattavaa tietoa tutkimuskysymykseni kannalta olennaisista asioista. Haastateltavista välittyi aito kiinnostus valvottavia kohtaan ja valvontatyön tekemisen ilo. Jos haastateltavien kokoonpano olisi ollut toisenlainen, on mahdollista, että myös tutkimustulokset olisivat olleet toisenlaiset. Tätä tukee tosiasia siitä, että tutkimuksen toteuttamisen aikaan voimassa olleen lain mukaisen valvontatyön on todettu sisältäneen paikallisia ja toimistokohtaisia eroja ja painotuksia. Toisaalta tutkimukseni kuvaa psykososiaalisen sosiaalityön elementtien ilmenemistä valvonnassa juuri tämän tutkimusaineiston pohjalta kuvauksen pyrkiessä olemaan mahdollisimman tarkka. Haastateltavat olivat Khl:n Kuopion aluetoimiston, Iisalmen paikallistoimiston ja Joensuun aluetoimiston työntekijöitä, joten siltä osin tutkimuksessani toteutuu eri paikkakuntien edustus.

Yhdyskuntaseuraamustyön linjausten (2006) ohjeistuksia ja Sipilän (1989) ja Raunion (2004) kirjallisuutta tarkastelemalla vaikuttaa siltä, että yhdyskuntaseuraamustyössä ilmenee katutasen byrokraatiatyön piirteitä, mutta saman aikaisesti työssä on limittäin niin byrokraattinen, palveluohjauksellinen kuin sosiaalityölle tyypillinen työskentely. Tutkimukseni mukaan ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnassa korostuu kasvatuksellinen ote ja sisältö.

Esimerkiksi työntekijän dialogisessa asenteessa, arvostavassa kohtaamisessa ja näkökulmaisissa (rikos)keskusteluissa työntekijä toimii kasvatuksellisessa roolissa. Tässä roolissa työntekijä omalla esimerkillään ohjaa ja opettaa nuorta dialogiseen keskusteluun, itsereflektioon ja rakentavaan kommunikointiin läheis- ja viranomaisverkostojen kanssa. Mielestäni työntekijän rooli ja merkitys nuoren sosiaalisen selviytymisen vahvistamisessa ja uusintarikollisuuden ehkäisemisessä on näin ollen suuri. Tämä seikka tulisi ottaa huomioon valvontatyötä kehitettäessä vastaisuudessa. Työntekijän merkitystä nuorten valvonnassa ovat pohtineet muun muassa Väkiparta ja Marttunen (2009, 75 - 77), joiden mukaan valvojien vaihtuvuuden vähenemisen tulisi olla yksi tavoite pyrittäessä vahvistamaan valvontaprosessin onnistumista.

Tutkimukseni sivusi jossain määrin ongelmaa, jossa monenlaisissa vaikeuksissa elävää ja muutoksen mahdollisuuteen pessimistisesti suhtautuvaa nuorta yritetään eri viranomaisten toimesta auttaa heikoin tuloksin. Näissä tilanteissa Khl:n erityispanoksena voisi mielestäni olla valvojina toimivien työntekijöiden ammattitaito, joka sisältää kyvyn dialogiseen asenteeseen

seen, luottamuksellisen suhteen rakentamiseen ja kasvatukselliseen työskentelyyn nuoren kanssa. Lisäksi työntekijöiden saamaa motivoivan haastattelun koulutusta ja valmiutta Viisi keskustelua muutoksesta -ohjelman vetämiseen voitaisiin hyödyntää niin nuoren kuin sitä kautta yhteistyöverkostojenkin parhaaksi.

Oman ikätason mukaisista instituutioista syrjäytyminen on todettu yhdeksi merkittävimmäksi nuorten rikollisuuteen vaikuttavaksi tekijäksi. Syrjäytymisen ja rikollisuuden taustalla on usein päihteidenkäyttö. (Harrikari 2010, 110.) Yksi valvonnan sisällöllinen kehittäminen voisi painottaa toimiin, joilla edistettäisiin nuoren päihteidenkäytön hallintaa ja kiinnittymistä ikätason mukaisiin instituutioihin. Tämä edellyttänee verkostotyön nykyistä syvällisempää ja laajempaa hyödyntämistä ja valvontatyön ja valvottavien tarpeiden tunnetuksi tekemistä opiskelu- ja työelämän palveluissa.

Psykososiaalisen sosiaalityön elementtien toteutumista ja mahdollisuuksia valvontatyössä voisi tarkastella uudelleen 1.1.2011 voimaan tulleen lain aikana. Uuden lain tarkoituksena on tarkentaa valvontatyön sisältöjä, joten on oletettavaa, että valvontaprosessit kehittyvät valtakunnallisesti aikaisempaa yhdenmukaisemmiksi. Uusi laki sisältää mahdollisuuden, jonka mukaan valvontaa voi olla enimmillään 12 - 24 tuntia kuukaudessa. Jatkossa valvontaan voisi suunnitella nuorille tarkoitettua ohjelmasisällön, jossa paneuduttaisiin nykykäytäntöä tarkemmin rikokseen, sen seurauksiin ja rikoksesta koetun syyllisyyden ja häpeän käsittelyyn. Ohjelmasisällössä voisi hyödyntää tutkimuksessani esiin nousutta valvojien kasvatuksellista ja ohjaavaa roolia, jossa työntekijä puhuu niin sanotun toisen näkökulmista käsin. Nimenomaan rikoksesta aiheutuneen häpeän käsittely näkökulmaisten keskustelujen avulla voisi olla kokeilemisen arvoinen haaste, sillä häpeän käsittely on todettu tehokkaaksi keinoksi uusintarikollisuuden torjunnassa. Osassa tapauksissa voisi olla perusteltua valvojan kanssa tapahtuva asianomistajan kohtaaminen, korvauksista sopiminen, anteeksipyyntö ja anteeksisaaminen. Tällöin toteutuisi ainakin osittain Haajasen (2009) esittämä ajatus restoratiivisen oikeuden aikaisempaa tehokkaammasta hyödyntämisestä yhdyskuntaseuraamustyössä.

Rikosseuraamusalan haasteena on huomioida nuorten valvontatyön mahdollisuudet nykyisessä taloudellisessa tilanteessa, jossa seuraamusten toimeenpanolta odotetaan yhä enemmän vaikuttavuutta ja vakuuttavuutta. Onnistunut valvontaprosessi edellyttää aikaa ja työntekijän paneutuvaa asennetta, mikä taas edellyttää riittävää resurssointia. Ehdollisen vankeuden valvonnan tulee myös säilyttää asemansa muiden seuraamusmuotojen rinnalla.

LÄHTEET

- Alho-Konu, S. 2005. Haastetaan asiakkaat oman elämänsä tekijöiksi. Perheterapeuttinen orientaatio lastensuojelun sosiaalityössä. Kuopion yliopisto, sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Arnkil, T. E. & Eriksson, E. 1995. Mukaan meneminen ja toisin toimiminen. Nuorisopolitiikka verkostoissaan. Saarijärvi: Gummerus.
- Arnkil, T. E. & Seikkula, J. 2005. Dialoginen verkostotyö. Tampere: Tampere-Paino Oy.
- Asetus nuorista rikoksentekeijöistä. 18.12.1942/1001. Teoksessa Suomen laki 1. Mikkeli: St Michel Print Oy. 1869 - 1870.
- Bernler, G. & Johnsson, L. 1985. Handledning i psykosocialt arbete. Stockholm: Beta Grafiska i Lund. Besche-Nilsson Offsettryck AB.
- Bernler, G. & Johnsson, L. 1988. Teori för psykosocialt arbete. Stockholm: Besche-Nilsson Offsettryck AB.
- Bonta, J. 2003. Rikoksentekeijän kuntoutuminen - tutkimuksesta käytäntöön. Teoksessa What works - mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa? Helsinki: Vankeinhoidon koulutuskeskus. 52 - 64.
- Coulshed, V. 1988. Social Work Practice. An Introduction. London: Macmillan Education Ltd.
- Doyle, C. 1994. Casework. Teoksessa Hanvey, C & Philpot, T. (toim.) Practising Social Work. 1. painos. USA: Routledge.
- Dunderfelt, I. 2001. Intuitio ja tunneviestintä. Ihmisten välinen näkymätön yhteys. Juva: Bookwell Oy.
- ERN -valvonnan menettelyohje 26.1.2004. Tarkistettu viimeksi 5.9.2007. Saatavana Rikosseuraamuslaitoksen Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimistolta. Venekatu 1/PL 15, 70101 Kuopio.
- Ferguson, H. 2007. The theory and practice of critical best practice in social work. Teoksessa Jones, K., Cooper, B. & Ferguson, H. (toim.) Best practice in social work, critical perspectives. London: Macmillan. 15 - 37.
- Freire, P. 2005. Sorrettujen pedagogiikka. Suomennos: Kuortti, J. Tampere: Vastapaino.
- Granfelt, R. 1993. Psykososiaalinen orientaatio sosiaalityössä. Teoksessa Granfelt, R. Jokiranta, H. Karvinen, S. Matthies, A. L. & Pohjola, A. Monisärmäinen sosiaalityö. Jyväskylä: Sosiaaliturvan keskusliitto. 175 - 222.
- Granfelt, R. 2008. Osalliseksi omaan elämään - Work out -ohjelma nuoren vangin tukena. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 4/2008. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.

- Haajanen, P. 2007. Yhdyskuntapalvelun sisältämät restoratiiviset piirteet - Tutkimus yhdyskuntapalvelusta kolmatta sektoria edustavilla palvelupaikoilla. Kuopion yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Haarakangas, K. 2008. Parantava puhe. Dialogisuus ihmissuhteissa, mielenterveystyössä ja psykiatrisessa hoidossa. Helsinki: Magnetum.
- Hakala, T. H. 2008. Uusi graduopas. Melkein maisterin entistä ehompi niksikirja. Helsinki: Gaudeamus.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi nuorisorangaistuksesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 102/2004. Saatavana Rikosseuraamuslaitoksen Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimistolta. Venekatu1/PL 15, 70101 Kuopio.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämistä ja ehdollisen vankeuden valvontaa koskevaksi lainsäädännöksi 229/2009. Luettavissa osoitteessa: <http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asptunniste=HE+229/2009&base=erhe&palvelin=www.eduskunta.fi&f=WORD>.
- Hannula, P. 2006. Sosiaalityön paikka kriminaalihuoltotyössä. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaattitutkielma.
- Harrikari, T. 2010. Ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta. Toimijat, prosessit ja sisällöt. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 2/2010.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu - teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Osin uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Hollis, F. 1970. The psychosocial approach to the practice of casework. Teoksessa Robert W. Roberts & Robert H. Nee. Theories of social casework. Chicago and London: The University of Chicago Press. 33 - 75.
- Hyväri, S. 2001. Vallattomuudesta vastuuseen. Kokemuksen politiikan sankaritarinoita. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja. Tietosanoma Oy.
- Hämäläinen, J. 1987. Laadullinen sosiaalitutkimus käytännössä. Johdatus laadullisen sosiaalitutkimuksen "käsityötaitoon". Kuopion yliopiston julkaisuja, yhteiskuntatieteet, tilastot ja selvitykset 2/1987. Kuopio.
- Hänninen, V. 2008. Narratiivisen tutkimuksen eettiset haasteet. Teoksessa Pietilä, A-M. & Antikainen - Länsimies, H. Etiikkaa monitieteisesti. Pohdintaa ja kysymyksiä. Kuopion yliopiston julkaisuja. 121 - 137.
- Jokinen, A. 2008. Sosiaalityö tukena ja kontrollina aikuisten kohtaamisessa. Teoksessa Jokinen, A. & Juhila, K. (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Jyväskylä: Gummerus. 110 - 144.

- Juhila, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Jyväskylä: Gummerus.
- Juhila, K. 2009. Objektivointi ja subjektivointi sosiaalityön käytännöissä - Michel Foucault'n perintöä tulkitsemassa. Teoksessa Mäntysaari, M. Pohjola, A. & Pösö, T. (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Juva: PS -kustannus. 47 - 66.
- Juujärvi, S., Myyry, L. & Pessa, K. 2007. Eettinen herkkyyden ammatillisessa toiminnassa. Jyväskylä: Gummerus.
- Järvinen, M-K. 2007. Asiakas-työntekijäsuhteen dialoginen arviointi kriminaalihuollossa. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaattitutkielma.
- Kananoja, A., Lähteinen, M., Marjamäki, P., Laiho, K., Sarvimäki, P., Karjalainen, P. & Sepänen, M. 2007. Sosiaalityön käsikirja. Jyväskylä: Gummerus.
- Kananoja, A. & Pentinmäki, A. 1977. Yksilökohtainen sosiaalityö, teoria ja käytäntö. Porvoo: WSOY.
- Kangaspunta, H. 2007. Nuorten valvonta vaatii uudistamista. Haaste, asiantuntevasti rikossentorjunnasta ja kriminaalipolitiikasta 2/2007. Porvoo: Kirjapaino Uusimaa. 18-19.
- Karjalainen, J. & Viljanen, O. 2009. Arki kuntoon - lainrikkokojen tuen tarve. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Karsikas, V. 2005. Selvinpään olosta tulee hyvä fiilis. Päihdeongelmaisten vankien voimaantuminen. Ammatillinen lisensiaattitutkielma. Rikosseuraamusviraston julkaisu 3/2005.
- Karvinen, S. 1993. Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Granfelt, R. Jokiranta, H. Karvinen, S. Matthies, A-L. & Pohjola, A. Monisärmäinen sosiaalityö. Jyväskylä: Sosiaaliturvan keskusliitto. 15 - 51.
- Karvinen, S. 1993. Metodisuus sosiaalityön ammatillisuuden perustana. Teoksessa Granfelt, R. Jokiranta, H. Karvinen, S. Matthies, A-L. & Pohjola, A. Monisärmäinen sosiaalityö. Jyväskylä: Sosiaaliturvan keskusliitto. 131 - 173.
- Keinänen, E. & Säävälä, H. 2006. Yksilötyöskentely. Teoksessa Säävälä, H. Pohjoisvirta, R. Keinänen, E. & Salonen, S. (toim.) Mies varikolle. Apua lähisuhdeväkivaltaan. Ensimmäinen painos. Oulu: Oulun ensi- ja turvakoti ry. 85 - 110.
- Knuuti, U. & Vogt-Airaksinen, T. 2010. Ohjelmatyö rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitos, keskushallintoyksikkö. Saatavana Rikosseuraamuslaitoksen Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimistolta. Venekatu 1/PL 15, 70101 Kuopio.
- Kokko, R-L. 2006. Tulevaisuuden muistelu. Ennakointidialogit asiakkaiden kokemina. Helsinki: Gummerus.

- Koski-Jännes, A. 2008. Motivoivan haastattelun periaatteet ja menetelmät. Teoksessa Koski-Jännes, A. Riittinen, L. & Saarnio, P. (toim.) Kohti muutosta. Motivointimenetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmiin. Jyväskylä: Gummerus. 41 - 64.
- Kylmä, J. 2008. Näkökohtia tutkimuseetiikasta laadullisessa terveystutkimuksessa. Teoksessa Pietilä, A-M. & Länsimies-Antikainen, H. (toim.) Etikkaa monitieteisesti. Pohdintaa ja kysymyksiä. Kuopion yliopiston julkaisuja. Hoitotieteen laitos. Kuopio: Kopijyvä. 109 - 120.
- Kärkkäinen, L. 2008. Ihmisarvon kunnioittaminen, muutoksen ja kasvun mahdollisuuden sekä oikeudenmukaisuuden merkitys Kriminaalihoitolaitoksen asiakastyössä. Kuopion yliopisto, sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Kääriäinen, J. 1994. Seikkailijasta pummiksi. Helsinki: Vankeinhoidon koulutuskeskus.
- Laaksovirta, T.H. 1988. Tutkimuksen lukeminen ja tekeminen. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.
- Laine, M. 2007. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Acta Poenologica 1/2007. Jyväskylä: Tietosanoma oy ja Matti Laine.
- Laitinen, M. & Hurtig, J. (toim.) 2002. Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Keuruu: Otava.
- Laki ehdollisen vankeuden valvonnasta 24.6.2010/634.
- Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633.
- Laki nuorista rikoksentekeijöistä 31.5.1940/262. Teoksessa Suomen laki 1. Mikkeli: Talentum Media. 1868 - 1869.
- Lappi-Seppälä, T. 2002. Ehdollinen vankeus. Teoksessa Heinonen, O. Koskinen, P. Lappi-Seppälä, T. Majanen, M. Nuotio, K. Nuutila, A-M & Rautio, I. Rikosoikeus. Juva: WSOY. 253 - 275.
- Linderborg, H. 2004. Sosiaalityö yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoon liittyvässä valvonnassa. Oikeus 2004/2. 158 - 178.
- Linnainmaa, T. 2009. Reflektiivisyys ja refleksiivisyys kirjallisuusterapiassa. Teoksessa Ihanus, J. (toim.) Sanat että hoitaisimme. Terapeuttinen kirjoittaminen. Helsinki: Duodecim. 49 - 69.
- Lösel, F. 1993. Evaluating psychosocial interventions in prison and other penal contexts. Teoksessa Psychosocial interventions in the criminal justice system. Reports presented to the 20 th Criminological Research Conference. European Committee on Crime Problems. 1995. Strasbourg: Council of Europe. 79 - 114.
- Mantere, M-H. 1991. Mielen kuvat. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 9. VAPK - kustannus.

- Mattila, E. 2009. Vuorokuunteluohjaus dialogissa. Teoksessa Hentinen, K. Iija, A. & Mattila, E. (toim.) Kuuntele minua - mielenterveystyön käytännön menetelmiä. Helsinki: Tammi. 79 - 93.
- Melaranta, S. 2003. Paloiteltu sosiaalityö. Nuorten valvonta kriminaalihuollossa kehittävän työntutkimuksen valossa. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma.
- Metsämuuronen, J. 2000. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Methelp.
- Metsämuuronen, J. (toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus.
- Moutik, L. 2003. Rikollista käyttäytymistä selittävät teoriat. Teoksessa What works - Mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa? Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1/2003. Helsinki. 11 - 51.
- Muutokset yhdyskuntaseuraamuksissa 1.1.2011 -koulutustilaisuuden luentomateriaali. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus 12.-14.10.2010. Saatavana Rikosseuraamuslaitoksen Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimistolta. Venekatu 1/PL 15, 70101 Kuopio.
- Mönkkönen, K. 1998. Dialogisuus ja vuorovaikutuksesta syrjäytyminen: sosiaalipsykologinen ja sosiaalipedagoginen orientoituminen nuorten kanssa tehtävässä työssä. Kuopion yliopisto, sosiaalitieteiden laitos. Lisensiaattitutkimus.
- Mönkkönen, K. 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopion yliopiston julkaisuja. Yhteiskuntatieteet. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.
- Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus, dialoginen asiakastyö. 1. painos. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Normaalisuusperiaatteen toteutuminen vankien, tutkintavankien ja yhdyskuntaseuraamuksia suorittavien kohtelussa. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006: 12. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Nuorisorikostyöryhmän mietintö. Oikeusministeriö. Työryhmämietintö 2004:12. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Ohjenuora. Nuorisorangaistuksen sisältökäsikirja. Rikosseuraamusalan käsikirjoja 2/2005. Helsinki: Kriminaalihuoltolaitos.
- Oikeusministeriön päätös nuorista rikoksentekeijöistä 27.3.1943/310. Teoksessa Suomen Laki 1/2009. Mikkel: Talentum. S. 1870.
- Oikeuspoliittisen laitoksen tutkimustiedonantoja 2009. Nro 95. Helsinki. Osoitteessa: <http://www.optula.om.fi/46954.htm>
- Payne, M. 1997. Modern Social Work Theory: A Critical Introduction. Second edition. Chicago: Macmillan.

Perlman, H. 1957. *Social Casework. A Problem-solving Process*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Pyhäjoki, J. 2005. Dialogisuus auttamistyön verkostoissa. Teoksessa Reijonen, M. (toim.) *Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot*. Keuruu: Otava. 71 - 89.

Päihdekuntoutus ja yhdyskuntaseuraamukset. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006: 19. Helsinki: Oikeusministeriö.

Pösö, T. 2000. Kun auttamistyö keskustellaan ja tutkimustulokset tiivistetään. Teoksessa Jokinen, A. & Suoninen, E. (toim.). *Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapian arjesta*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino. 267 - 275.

Rautiainen, M. 2006. Yhdyskuntaseuraamustyön rujo anatomia - mietteitä rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttamisesta. Teoksessa *Oikeus 2006: 3*. Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry & Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen yhdistys. 455 - 466.

Rautiainen, M. 2010. Sosiaalinen vahvistaminen - muutostyöskentely, kuntoutuminen, kontrolli ja sinnikkyys asumiseen liittyvän työn yhteydessä. *Edilex 2010/7*. Julkaistu 3.3.2010. Saatavana osoitteessa www.edilex.fi/lakikirjasto/6857.

Raunio, K. 1999. *Sosiaalipolitiikan lähtökohdat*. Neljäs painos. Tampere: Gaudeamus.

Raunio, K. 2003. *Sosiaalityö murroksessa*. Neljäs painos. Tampere: Gaudeamus.

Raunio, K. 2004. *Olennainen sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus.

Richmond, M. 1930. *The long view. A Selection from the Russel Sage Foundation*. Ann Greer (toim.) Iowa: Brown Reprints.

Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2006. Saatavana Rikosseuraamuslaitoksen Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimistolta. Venekatu 15/PL 15, 70101 Kuopio.

Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2009. Yhdistymisen aika. Erweko Painotuote Oy: Rikosseuraamuslaitos. Saatavana Rikosseuraamuslaitoksen Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimistolta. Venekatu 1/PL 15, 70101 Kuopio.

Rikosseuraamuslaitoksen Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimiston toimintasuunnitelma 2010. Saatavana Rikosseuraamuslaitoksen Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimistolta. Venekatu 1/PL 15, 70101 Kuopio.

Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2010. Rikosseuraamuslaitos. Saatavana Rikosseuraamuslaitoksen Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimistolta. Venekatu 1/PL 15, 70101 Kuopio.

Rikosseuraamustilanne 2004. Rikollisuus tilastojen valossa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki: Hakapaino Oy.

Roos, J.P. 1988. *Elämäntavasta elämäkertaan*. Jyväskylä: Gummerus.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) 2005. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Saarijärvi, A. 2005. Sosiaalityön mahdollisuudet yhdyskuntapalvelussa. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Lisensiaattitutkielma.

Sallinen, H. 2008. Tuki ja kontrolli yhdyskuntapalvelutyössä. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Satka, M. 1993. Hyvinvointivaltion sosiaalityöstä kansalaisten sosiaalityöksi. Teoksessa: Karvinen, S. (toim.) Sosiaalityön eettiset jännitteet. Sosiaalityön vuosikirja 1993. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Seikkula, J. 1996. Sosiaaliset verkostot. Ammattiauttajan voimavarat kriiseissä. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Sipilä, J. 1989. Sosiaalityön jäljillä. Helsinki: Tammi.

Soydan, H. 1999. The history of ideas in social work. Birmingham: Venture Press.

Suonio, M. 2003. Valvonta ja tavoitteet. Ehdollisesti rangaistujen nuorten kokemuksia valvonnasta. Kuopion yliopisto. Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Pro gradu -tutkielma.

Särkelä, A. 2001. Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Jyväskylä: Gummerus.

Tapani, J. & Tolvanen, M. 2006. Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Helsinki: Talentum.

Tarvainen, T. 2005. Kriminaalihuoltotyön organisaation muutoksen vaiheita 1970 - 2000 - luvuilla. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -tutkielma.

Tietopaketti nuorten rikosentekijöiden kanssa tehtävään työhön. Rikosseuraamusalan käsikirjoja 1/2001. Kriminaalihuoltolaitos. Saatavana Rikosseuraamuslaitoksen Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimistolta. Venekatu 1/PL 15, 70101 Kuopio.

Tiuraniemi, J. 2002. Reflektiivisyys asiantuntijan työssä. Teoksessa Niemi, P. & Keskinen, E. (toim.) Taitavan toiminnan psykologia. Turun yliopiston psykologian laitos. Helsinki: Haka-paino Oy. 165 - 195.

Toikko, T. 2005. Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Tampere: Gummerus.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus.

Työkalupakki, mikä toimii. Välineitä rikosentekijöiden kanssa tehtävään työhön. Kriminaalihuoltoyhdistys 2000. Helsinki. Saatavana Rikosseuraamuslaitoksen Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimistolta. Venekatu 1/PL 15, 70101 Kuopio.

Vankeinhoidon ja Kriminaalihuollon tilastoja 2004. Vammalan Kirjapaino Oy. 2005. www.rikosseuraamusvirasto.fi

Vankeuslaki 767/2005. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050767>

Vilen, M., Leppämäki, P. & Ekström, L. 2002. Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: WSOY.

VKM, Viisi keskustelua muutoksesta -ohjelmakäsikirja. Suomennos ruotsalaisesta BSF Be-teende - Samtal - Förändring -ohjelmasta. Suomennos 2007. Kriminalvårdens förlag, tilausnumero 4751, ISBN 91-85187-18.6. Saatavana myös Rikosseuraamuslaitoksen Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimistolta. Venekatu 1/PL 15, 70101 Kuopio.

Vuosikertomus 2004. Kriminaalihuoltolaitos & Vankeinhoitolaitos. Vammalan kirjapaino Oy. 2005. Saatavana Rikosseuraamuslaitoksen Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimistolta. Venekatu 1/PL 15, 70101 Kuopio.

Vuosikertomus 2005. Kriminaalihuoltolaitos & Vankeinhoitolaitos. Vammalan kirjapaino Oy. 2006. Saatavana Rikosseuraamuslaitoksen Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimistolta. Venekatu 1/PL 15, 70101 Kuopio.

Väkiparta, H. & Marttunen, M. 2009. Valvonta nuorten rangaistuksena. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja nro 95. Helsinki.

Väisänen, L., Niemelä, M. & Suua, P. 2009. Sanat työssä. Vuorovaikutus ammattina. Helsinki: Kirjapaja.

Yhdyskuntaseuraamustyön kehittämisen linjaukset. Rikosseuraamusviraston käsikirjoja 1/2006. Helsinki: Kriminaalihuoltolaitos.

LIITTEET

Saatekirje haastateltaville

Hei,

Opinnäytetyössäni tutkin ehdollista vankeusrangaistusta ja sen yhteydessä määrättävää valvontaa psykososiaalisen sosiaalityön viitekehyksen kautta. Tutkimuskysymyksenäni on, miten psykososiaalisen sosiaalityön peruselementit, eli dialogisuus, terapeutisuus ja reflektiivisyys ilmenevät valvontatyössä. Mielenkiintoa tutkimukselleni luo valvontatyön tapahtuminen rangaistuksen toimeenpanon kontekstissa, osana Kriminaalihuoltolaitoksen toteuttamia yhdyskuntaseuraamuksia.

Reflektiivisyydellä tarkoitan työ- ja keskustelutapaa, jossa työntekijä heijastaa asiakkaan kertomaa toistamalla tätä toisin sanoin, tai tekemällä tarkentavia kysymyksiä asiakkaan puheen pohjalta. Asiakasta reflektoiden työntekijä voi muotoilla tämän kertomaa niin, että tarinasta nousee asiakkaan tietoisuuteen hänen voimavaransa, joiden tiedostaminen on usein muutoksen välttämätön edellytys. Toisaalta reflektiivisyys voidaan ymmärtää työntekijän asenteellisena valmiutena arvioida omaa toimintaa. Kriittisen ajattelun avulla työn sisältöä ja mielekkyyttä voidaan arvioida, seurata ja kehittää. Näin ymmärrettynä reflektiivisyys toimii työntekijän tukena hänen toimiessa usein varsin monimutkaisissa ja nopeasti muuttuvissa asiakastilanteissa.

Dialogi-sanalla tarkoitan kaksinpuhelua ja vuoropuhelua, jossa keskustelukumppanit pyrkivät aidosti kuuntelemaan toisiaan ja toistensa näkökulmaa. Dialogisessa vuorovaikutuksessa ongelmien ratkaisut eivät löydy yksin työntekijän eivätkä myöskään asiakkaan näkemyksistä, vaan niitä kehitetään yhdessä. Kohtaamisen avoimuus ja tasavertaisuus eivät pois sulje toiminnan päämäärätietoisuutta, eivätkä myöskään työntekijän valtaa asiakassuhteessa.

Terapeuttisella elementillä tarkoitan työtettä, jossa työntekijän tavoitteena on ymmärtää asiakkaan kokonaistilanteen lisäksi hänen subjektiivista kokemusmaailmaansa sekä hänen tarpeitaan. Terapeuttisuuden tavoitteissa korostuu asiakkaan psyykkisen selviytymisen tukeminen, mikä edellyttää usein asiakkaan ajattelu- ja toimintatapojen muuttumista. Asiakaskontaktissa terapeuttisuuteen kuuluu niin työntekijän empaattisuutta kuin jämäkkyyttäkin. Kuuluksi ja ymmärretyksi tulemisen kokemus synnyttää parhaimmillaan asiakkaassa toivon "paremmasta". Toivon on katsottu olevan keskeinen edellytys muutoksen toteutumiselle.

Tutkimuskysymyksiin haen vastauksia haastatteleamalla Kriminaalihuoltolaitoksen työntekijöitä, jotka toimivat ehdollisesti rangaistujen nuorten valvojina. Haastattelu on varsin avoin teemahaastattelu, jossa työntekijät kertovat tekemästään valvontatyöstä ns. asiakasprosessin avulla. Tähän prosessiin kuuluu aloitus-, työskentely- ja lopetusvaihe.

Teemahaastattelun runko

Perustiedot

Ikä ja sukupuoli/Koulutus/Ammattinimike/Miten kauan olet työskennellyt Khl:n palveluksessa?/Aikaisempi työhistoria?

Valvonnan aloitusvaihe

- Kertoisitko tekemstäsi ehdollisesti rangaistujen valvontatyöstä? Miten sinä sitä työtä teet? Millaista se on?
- Mikä aloitusvaiheessa on mielestäsi erityisen tärkeää?
- Miten elementit mielestäsi ilmenevät?
- Millaista dialogisuutta, terapeutisuutta ja reflektiivisyyttä tunnistat työssäsi? Mistä sen tunnistat?
- millaisia painotuksia aloitusvaiheen valvontatyössä on?

Työskentelyvaihe

- Kertoisitko työskentelyvaiheesta?
- Mikä työskentelyvaiheessa on mielestäsi tärkeää?
- Miten elementit mielestäsi ilmenevät? Miten esim. dialogisuus ilmenee? Miten saat sen aikaan?
- Miten saat nuoren puhumaan tekemästään rikoksesta ja siihen liittyvistä asioista?
- Millaisia painotuksia on työskentelyvaiheessa? Miksi?
- Mitä sinun mielessäsi liikkuu silloin kun...?
- Miksi teet niin?
- Miltä sinusta tuntuu kun...?

Lopetusvaihe

- Kerrotko...
- Mikä lopetusvaiheessa on mielestäsi tärkeää?
- Miten elementit mielestäsi ilmenevät?/ Ymmärsinkö oikein, että...?
- Millaista dialogisuutta /reflektiivisyyttä/ terapeutisuutta tunnistat? Miten ne ilmenevät? Miten saat tämän aikaan?
- Millaisia painotuksia on lopetusvaiheessa? Miksi? Kerrotko lisää?
- Miten arvioit omaa työtäsi prosessin aikana ja sen päättyessä?

